

2012
ročník LV

Těšínsko

vlastivědný časopis

číslo 4

2012
ročník LV

Těšínsko

vlastivědný časopis

číslo 4

Obsah

Hrabata Taaffové (z Carlingfordu) Irské stopy v historické topografii Těšínska Jiří Brňovják	1
--	----------

Zámecká knihovna v Ropici Sonda do knižní kultury těšínské šlechty 18.–20. století Veronika Marková	15
---	-----------

Nemocnice v Českém Těšíně Z historie lékařské a ošetrovatelské nemocniční péče na Těšínsku Martina Cichá	22
--	-----------

Vzpomínky Franka Sikory na dětství a mládí na Těšínsku Jan Kubica	32
---	-----------

Boučková lokalita v Bystřici nad Olší Petr Majer	34
--	-----------

Z nové literatury (nejen) o Těšínsku Radim Jež – David Pindur	36
---	-----------

Města a obce Těšínska se představují Vojkovice Pavla Karbanová	37
--	-----------

Články v tomto periodiku jsou recenzovány nezávislými recenzenty.

Vydává Muzeum Těšínska

Adresa redakce:
Muzeum Těšínska, p. o., Hlavní tř. 15, 737 01 Český Těšín
tel.: 558 761 216, fax: 558 761 223
e-mail: jez@muzeumct.cz

Redakce:
Odpovědný redaktor: PaedDr. Zbyšek Ondřejka
Výkonný redaktor: prof. PhDr. Rudolf Žáček, Dr.
Tajemník redakce: PhDr. Radim Jež
Redaktor: PhDr. David Pindur, Ph.D.

Redakční rada: PhDr. Karel Bogar; prof. PhDr. Mečislav Borák, CSc.;
prof. PhDr. Dan Gawrecki, CSc.; doc. PhDr. Blažena Gracová, CSc.;
doc. PhDr. Dušan Janák, Ph.D.; prof. PhDr. Zdeněk Jirásek, CSc.;
PhDr. Jaromír Kalus; prof. PhDr. Irena Korbelářová, Dr.;
doc. PhDr. Pavel Kouřil, CSc.; PhDr. Karel Müller;
doc. PhDr. Pavel Šopák, Ph.D.; Mgr. Jiřina Veselská

Jazyková editace: Mgr. Lenka Ježová Bichlerová
Překlad resumé do anglického jazyka: Mgr. Lenka Mandrysová
Grafický návrh: Petr Tesař, UPGRADE CZ s. r. o., Ostrava
Odevzdáno do tisku: 14. 12. 2012
Vyšlo: 28. 12. 2012
Tisk: Printo, spol. s r. o., Ostrava

Nevyžádané rukopisy, fotografie a kresby se nevracejí.
Za obsahy článků zodpovídají autoři.
Při úpravě rukopisu je nutno řídit se pravidly zveřejněnými
na adrese: http://www.muzeumct.cz/pokyny_pro_autory/

Časopis lze zakoupit v Muzeu Těšínska v Českém Těšíně,
Pražská 3/14 nebo v jeho pobočkách: ve Výstavní síni Musaion
v Havířově, v Památníku životické tragédie v Havířově-Životicích,
v Kotlově dřevěnce v Havířově-Bludovicích,
v Archeoparku v Chotěbuzi-Podobohře,
ve Výstavní síni Muzea Těšínska v Jablunkově,
ve Výstavní síni Muzea Těšínska v Karvině-Fryštátě,
ve Výstavní síni Muzea Těšínska v Orlové-Lutyni,
v Technickém muzeu v Petřvaldě a v Klubu Muzea Těšínska.
K dostání i v Gorolském turistickém informačním centru v Mostech
u Jablunkova.

Rozšiřuje vydavatel. Předplatné nebo jednotlivá čísla si lze
objednat na výše uvedené adrese či tel. č. 558 761 224.

Vychází čtvrtletně, cena jednoho výtisku je 40 Kč, celoroční
předplatné činí 160 Kč + poštovné. Členové Klubu Muzea Těšínska
získávají časopis v rámci ročního předplatného 250 Kč.

Identifikační číslo: ISSN 0139-7605
Evidenční číslo MK ČR: E 11319
Podávání novinových zásilek povoleno Oblastní poštou v Ostravě
č. j. 2726/92-P/1 ze dne 30. 11. 1992.

Hrabata Taaffové (z Carlingfordu)

Irské stopy v historické topografii Těšínska

Jiří Brňovják

Roku 1675 rodilý irský aristokrat a významný velitel císařské armády František Taaffe hrabě z Carlingfordu (1639–1704) pojal za manželku Alžbětu Maxmiliánu Helenu, jednu ze čtyř dcer císařského polního podmaršálka Jana Jiřího Adama svobodného pána z Drahotuše († 1654) a Barbory Žampachové ze Žampachu.¹ Šestatřicetiletý, stále svobodný Taaffe si za svou choť zvolil stárnoucí a již dvojnásobnou vdovu. Jejími předchozími manžely byli dva příslušníci významného českého hraběcího rodu Šliků z Pasounu a Holejče (Holíče).

František (angl. Frank, Francis) Taaffe se narodil roku 1639 v rodinném sídle v Ballymote v hrabství Sligo (provincie Connacht na severozápadě Irska) do rodiny Theobalda Taaffeho († 1677). Taaffové byli již tehdy řazeni mezi nejstarší irské šlechtické rody s kořeny sahajícími hluboko do středověku. Roku 1628 získali od anglického krále Jakuba I. titul lordů vikomtů z Correnu a baronů z Ballymote. Ve značně neklidném období anglické občanské války se katolické víře pevně oddaní Taaffové připojili k rojalistické straně a následně podporovali restauraci katolických Stuartovců na anglický a skotský trůn (1660). Díky svým aktivitám řada příslušníků rodu v průběhu tohoto století opustila svou vlast a hledala uplatnění na starém kontinentu, zejména ve službách lotrinských vévodů a habsburských císařů.² Františkov otec Theobald zastával post královského vyslance na dvorech

lotrinských vévodů, bruselských místodržících či habsburských císařů ve Vídni, a za své věrné služby byl roku 1662 králem Karlem II. odměněn titulem hraběte (earla) z Carlingfordu. Františkovi starší bratři William a Nicholas rovněž sloužili ve vojenských či diplomatických službách a své životy obětovali ve prospěch zájmů sesazených Stuartovců či evropských Habsburků.³

Po smrti svých bratrů, kteří nezanechali mužské potomky, se stal František hlavou hraběcí linie rodu, tedy 3. hrabětem z Carlingfordu, 4. vikontem z Correnu a baronem z Ballymote. To, že mladý Taaffe v letech 1655–1656 absolvoval studia na jezuitské univerzitě v Olomouci,⁴ lze jistě přičítat otcově snaze zajistit svému synovi kariéru v prostředí katolických Habsburků a jejich spojenců ve střední Evropě. Po krátkém působení na dvoře lotrinského vévody Karla V. se již plně věnoval službě v císařské armádě, byť konkrétně u lotrinského pluku. Své schopnosti projevil ve válečných konfliktech na západě Říše s Francií a s Osmanskou říší v Uhrách. Roku 1683 se zúčastnil slavné porážky Turků u Vídně. Díky mimořádným zásluhám v dalších bojích s Turky získal vysoké armádní hodnosti (polní podmaršálek 1685, generál kavalerie 1687, polní maršál 1694), roku 1699 byl dokonce dekorován Řádem zlatého rouna. Taaffe své schopnosti projevoval rovněž při plnění diplomatických úkolů, např. roku 1674 při volbě Jana III. Sobieského polským králem či roku

Ruiny hradu ve městě Ballymote v hrabství Sligo na západě Irska (provincie Connacht), který Taaffové obývali nejpozději od 30. let 17. století do r. 1652, kdy ho byli nuceni vydat anglickým jednotkám. Hrad se změnil v ruiny po opětovném dobytí Angličany r. 1690, Memoirs of the Family of Taaffe. Not published. Vienna 1856

František (Frank/ Francis) Taaffe, 3. hrabě z Carlingfordu, 4. vikomt z Correnu a baron z Ballymote (1639–1704), polní maršál císařské armády, držitel Německé Lutyně v letech 1700–1704, olejomalba, foto soukromá sbírka Michaela Hannana

1697 při jednáních vedoucích k ratifikaci mírové dohody v Rijswijcku, již byla ukončena devítiletá válka mezi Francií a Velkou aliancí (Anglie, Nizozemí a Říše).⁵

Za současného stavu poznání nelze říci, který den roku 1675 a kde došlo ke sňatku Františka Taaffeho s Alžbětou Maxmiliánou Helenou. Patrně se jednalo o druhou polovinu zmíněného roku. Rovněž není snadné odpovědět na otázku, proč se Taaffe, kterého díky zázemí ve své vlasti a vysokému mezinárodnímu renomé jeho rodu, postavenému na skvělé kariéře v habsburských službách a blízkých kontaktech k lotrinskému a potažmo i habsburskému dvoru, můžeme zařadit mezi elitu společnosti (nejen) habsburské

monarchie, rozhodl pojmout za manželku šlechtičnu, pocházející v porovnání s ním z takřka nevýznamného, dohasínajícího lokálního panského rodu. Pro téma této studie je ovšem podstatná skutečnost, že Alžběta Maxmiliána Helena po svém druhém muži zdědila Německou (dnes Dolní) Lutyni, jedno z tehdejších sedmi těšínských nižších stavovských panství,⁶ které po její smrti roku 1700 přešlo do přímého držení Františka Taaffeho. Díky těmto skutečnostem a symbolicky v první, nultý rok nového století se začala odvíjet 90letá historie irského hraběcího rodu Taaffů v Těšínském knížectví. Během jejího trvání zde Taaffové dokázali v mnoha ohledech zanechat trvalou stopu. Následující vyprávění lze tedy zahájit otázkou vazby mezi Alžbětou Maxmiliánou Helenou z Drahotuš, českými Šliky a irskými Taaffy, přičemž základní pojítka bude vedle Alžběty Maxmiliány Heleny tvořit její panství Německá Lutyně.

Německá Lutyně šlikovská (prolog)

Šlikové se v hornoslezském prostředí poprvé objevují prostřednictvím hraběte Jana (Hanuše) Jindřicha Šlika, otce Alžbětiny prvního manžela Viléma Jindřicha. Jan Jindřich pocházel ze značně široké ostrovské větve šlikovského rodu, která vlastnila statky v severozápadních Čechách. O Šlikových postojích během stavovského povstání nevíme nic bližšího, avšak po jeho porážce se obdobně jako někteří jeho příbuzní angažoval v císařských vojenských službách. K roku 1627 je zachycen jako kapitán Valdštejnovy armády, od roku 1633 byl plukovníkem pěšího regimentu. V první čtvrtině následujícího roku sehrál Šlik významnou roli v únoru a březnu 1634 při pacifikaci opavské vzpoury podplukovníka Albrechta Freibergera, jenž velel pěšímu pluku v tu dobu zatčeného generála Oldřicha Jana svobodného pána Schaffgotsche (1595–1635), jednoho z nejbližších spolupracovníků zavražděného Albrechta z Valdštejna. Šlikovým úkolem bylo Freibergerovo zatčení a převzetí jeho pluku.⁷ Šlik je pak doložen jako majitel a velitel pluku arkebuzírů, zřízeného ve Slezsku na počátku května (snad to byl reorganizovaný původní Schaffgotschův pluk), kvartýrujícího v hornoslezském Bílsku a operujícího od následujícího roku v Čechách. Roku 1639 byl Šlik ustanoven majitelem a současně velitelem pěšího pluku působícího do roku 1641 opět ve Slezsku.⁸

Se Šlikem se v Horním Slezsku setkáme již v pohnutém období během dánského vpádu na Opavsko (1626–1627) nebo krátce poté. Roku 1627 či 1628 uzavřel sňatek s Annou Kochtickou

Alžběta Maxmiliána Helena rozená svobodná paní z Drahotuš († 1700), držitelka Německé Lutyně, kterou po její smrti zdědil její třetí manžel František Taaffe z Carlingfordu, fotografie barokní olejomalby, Státní oblastní archiv Zámorsk, fond Rodinný archiv Šliků

z Kochtic, vdovou po Jáchymovi GERALTOVSKÉM z GERALTOVIC, příslušníkovi významného rodu, usazeného na Opavsku, Těšínsku a Opolsku. Sňatek byl pro pravděpodobně nepříliš zámožného Šlika jistě velmi výhodný, neboť Jáchym GERALTOVSKÝ již roku 1623 učinil Annu dědičkou statků Šilheřovice v Opavském knížectví a Německá Lutyně na Těšínsku.⁹ Šlik se roku 1628 s panovníckým souhlasem ujal bílského panství jako zástavy za své pohledávky, jež uplatňoval vůči zadluženému bílskému pánovi Janu II. SUNEGKOVÍ († 1641). Šlik jako tehdejší kapitán Valdštejnovy armády (podle J. Sinapia již podplukovník) získal Sunegkovy dluhy v rámci věna, které mu po svém otci Jáchymovi GERALTOVSKÉM přinesla jeho manželka Anna. Finančně zcela ochromený Sunegk se zpětně bránil u císařského dvora a roku 1631 dosáhl navrácení Bílska do svých rukou. Ještě v letech 1635–1636 kvartýroval se svými arkebuzíry v Bílsku na Sunegkův úkor. Z výše uvedených skutečností, byť fragmentárního charakteru, lze vyloučit poměrně často uváděné údaje o Šlikově úmrtí roku 1630 či 1639.¹⁰

Přes nevyjasněná data úmrtí Jana Jindřicha Šlika i jeho manželky Anny se můžeme opřít o nezpochybnitelný fakt, že dědicem Německé Lutyně a Šilheřovic se stal jejich jediný syn Vilém Jindřich (* kolem 1629). O jeho osobní kariéře zatím nemáme bližších zpráv kromě toho, že se honosil titulem císařského komořího a zastával post zemského sudího Opavského knížectví, nepochybně díky držbě Šilheřovic.¹¹ Vilém Jindřich se poprvé oženil s o osm let mladší Marií Annou (1621–1655), dcerou knížete Gundakara z Lichtenštejna a těšínské kněžny Alžběty Lukrécie. Ze sňatku, který byl uzavřen v listopadu 1652 v Těšíně přes protesty nevěstina otce Gundakara i mladšího bratra Ferdinanda Jana (1622–1666), neboť Lichtenštejnové Šlika nepovažovali za společensky a stavovsky sobě rovného, nevzešel mužský potomek.¹² Syna se Šlikovi zplodit nepodařilo ani v manželství s Alžbětou Helenou Maxmiliánou z Drahotuš, s níž se oženil patrně brzy po úmrtí Lichtenštejny. Proto když Šlik jako poslední mužský představitel ostrovské větve rodu mezi lety 1660–1662 zemřel, Šilheřovice připadly Marii Žofii Eleonoře, jeho jediné dceři z druhého manželství, zatímco vdova si ponechala Německou Lutyni.¹³

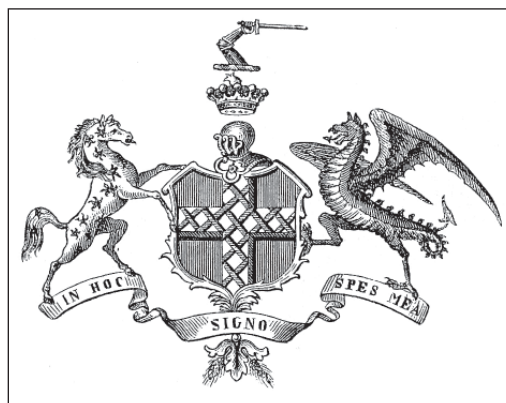
Alžběta Maxmiliána Helena se na počátku září 1662 znovu provdala a zase si vybrala příslušníka šlikovského rodu. Jejím druhým manželem se stal František Arnošt hrabě Šlik (* asi 1627) z kopidlenské větve, tehdy již poslední žijící představitel rodu. Tímto sňatkem nepochybně opět upevnila své společenské postavení, protože její manžel zdědil po otci Jindřichu Šlikovi († 1650), významném veliteli císařské armády,

značný pozemkový majetek v severovýchodních Čechách (panství Staré Hradky, Kopidlno a Veliš), z nichž vytvořil roku 1672 fideikomis.¹⁴ František Arnošt se věnoval kariéře v úřední sféře: nejprve byl komořím arcivévody Leopolda Viléma, později zastával post císařského dvorského rady a komořího a přisedicího českého zemského práva.¹⁵

I František Arnošt byl v době sňatku s Alžbětou Maxmiliánou Helenou na počátku září 1662 již vdovec a z prvního manželství s Marií Markétou († 1661), rozenou hraběnkou Ungnadovou von Weissenwolf, měl dva syny a jednu dceru. Alžběta Maxmiliána Helena dala Šlikovi také tři potomky – dvě dcery a syna Leopolda Antonína Josefa (1663–1723). Ten se později zařadil mezi významné velitele císařské armády bojující s Turky v Uhrách (podílel se mj. na jednáních vedoucích k uzavření karlovicekého míru roku 1699), války o španělské dědictví či bojů s uhersko-sedmihradskými povstanci Františka II. Rákociho. Roku 1712 byl jmenován polním maršálem a následně nejvyšším českým kancléřem. Když František Arnošt roku 1675 v Řezně zemřel, šlikovský pozemkový komplex ve východních Čechách ve shodě s principem prvorozenosti zdědil František Josef (1656–1740), nezletilý syn z jeho prvního manželství; mladší nevlastní bratr Leopold Josef měl získat pouze finanční rentu. Německá Lutyně, která Šlikům bezprostředně nepatřila, setrvala v držení vdovy Alžběty Maxmiliány Heleny.¹⁶

Německá Lutyně taaffovská

Manželství Alžběty Heleny Maxmiliány, paní na Německé Lutyni, s mylordem Františkem Taaffem z Carlingfordu, které bylo uzavřeno v průběhu druhé poloviny roku 1675, zůstalo již bezdětné. Zda to oba novomanželé v době svého sňatku tušili, nelze říci, ale lze předpokládat, že vzhledem k pravděpodobně již pokročilému věku nevěsty si tím nemuseli být zcela jisti (datum jejího narození zatím není známo). Aby se Taaffe mohl po smrti manželky legálně ujmout jejího

SCHLICKEN V. PASSAN.

Erb hraběcí rodiny Šliků z Pasounu a Holíče, jejíž členové drželi v letech 1627/1628–1675 Německou Lutyni, Johann Siebmachers Wappenbuch von 1605. München 1999

Erb hraběcí linie rodu Taaffe (hrabata z Carlingfordu), která vymřela roku 1738 s Theobaldem Taaffem, 4. hrabětem z Carlingfordu a 5. vikontem z Correnu a baronem z Ballymote († 1738), Memoirs of the Family of Taaffe. Not published. Vienna 1856

Hrabství Sligo na výřezu
mapy Irska Daniela
Augusta Beauforta z r. 1797,
Library of Congress [USA],
Geography and Map Division

majetku, případně se ještě za jejího života spolupodílet na administraci, musel jako cizinec podle platných dobových právních norem získat inkolát (stavovsky koncipované občanství platné ve všech zemích Koruny české). S tímto zásadním krokem neváhal a inkolát získal již 10. srpna následujícího roku na základě vlastní žádosti u české dvorské kanceláře ve Vídni od Leopolda I.¹⁷ O čtyři roky později oba manželé cítili potřebu právně uspořádat své vzájemné majetkové vztahy. V současně sepsaných testamentech Alžběta Maxmiliána Helena stanovila v případě bezdětnosti univerzálním dědicem Františka, a ten recipročně učinil svou manželku výhradní dědičkou svých irských statků.¹⁸

Životní pouť Alžběty Maxmiliány Heleny se uzavřela nejspíše kolem poloviny roku 1700. Z manželství s Františkem Taaffem nakonec nevzešel žádný mužský potomek a dědic. Jediná dcera Anna, provdaná za irského protestanta Roberta Suttona, zemřela ještě za Taaffova života. František proto nechal 23. února 1702 v Kolíně nad Rýnem vyhotovit druhou poslední vůli,¹⁹ v níž ustavil výhradním dědicem svých statků v Irsku, Lotrinsku (nejsou přesněji definovány) i Horním Slezsku Theobalda Taaffeho († 1738), syna svého mladšího bratra Johna, jenž jako přívrženec jakobitské strany padl v dubnu roku 1689 v bitvě u Derry (dnes Londonderry v Severním Irsku). František Taaffe zemřel v lotrinském Nancy o dva roky později, 31. července, a pohřben byl v tamní katedrále.

Theobald se tedy v rámci rodové posloupnosti a v duchu anglického rodového práva stal 4. hrabětem z Carlingfordu, 5. vikomtem z Correnu a 5. baronem z Ballymote. V souladu s rodinnou

tradicí zasvětil svůj život především vojenské kariéře a již jako mladík bojoval v císařské armádě v Uhrách proti Turkům spolu se svým strýcem Františkem.²⁰ Jelikož i Theobald byl ze strany habsburské monarchie, resp. českých zemí, vnímán jako cizinec, musel i on získat od panovníka nezbytný inkolát v zemích Koruny české. Na tuto povinnost myslel již jeho strýc František, a proto v listopadu 1702 podal v české dvorské kanceláři ve Vídni žádost, v níž císaře jakožto českého krále prosil o udělení českého inkolátu Theobaldovi. Potřebnost inkolátu zdůvodnil právě záměrem přenesením vlastnictví Německé Lutyně na Theobalda. Leopold I. svému věrnému vojákovi a diplomatovi vyhověl diplomem, datovaným ve Vídni 2. listopadu 1702, vystaveným v Theobaldův prospěch.²¹ Bohužel ani Theobald se potomků z manželství s Amelií Plunkettovou († 1758), mladší dcerou irského aristokrata Lukea hraběte z Fingallu, nedočkal. Ve své poslední vůli ze 7. května 1737, konfirmované o dvě léta později v Dublinu, proto přenesl své veškeré majetky na vzdáleného bratrance Mikuláše, o němž již věděl, že po jeho smrti bude posledním mužským představitelem rodu. Zemřel 25. listopadu 1738 v Lille ve francouzských Flandrech (niz. Rijsel).²²

Hornoslezské impérium Mikuláše Taaffeho

Mikuláš byl v pořadí již třetím roditelým Irem, který se ujal rodového majetku na Těšínsku – narodil se roku 1677 na zámku ve městě Sligo ve stejnojmenném irském hrabství (zámek patřil jeho matce Anně Marii z rodu O'Créan). Obdobně jako jeho výše zmínění příbuzní František či Theobald svou úspěšnou kariéru zahájil ve službách pro lotrinské vévody: na jejich dvoře získal aristokratickou výchovu a následně vykonával úřad kancléře vévody Leopolda Josefa (1679–1729), otce budoucího římského císaře Františka I. Štěpána. Zde jen poukážme na zajímavou shodu okolností – Leopold Josef se roku 1722 stal majitelem Těšínského knížectví. Taaffe někdy před rokem 1726 vstoupil do císařské armády, s níž se za vlády Karla VI. zúčastnil řady významných dobových válečných konfliktů, pro habsburskou monarchii spíše nepříznivých či dokonce tragických: války s Francií v Porýní (1734–1735) a Osmanskou říší (1736–1739). Velký úspěch Mikuláš zaznamenal ve válkách Marie Terezie s Pruskem. V jejich průběhu byl mj. povýšen na polního podmaršálka a přes svůj již poměrně vysoký věk (72 let) se vyznamenal v bitvě u Kolína, kde 18. června 1757 rakouská armáda pod velením polního maršála Leopolda hraběte Dauna porazila pruské jednotky vedené králem Fridrichem Velikým. Taaffe byl během

svého života rovněž komorníkem obou jmenovaných habsburských panovníků.²³

Mikuláš se ve své původní vlasti musel potýkat se značnými problémy, neboť mu zde byl jako katolíkovu na základě zákona z roku 1703 jeho majetek bez náhrady vyvlastněn. Zmíněný zákon královny Anny totiž umožňoval, aby majetky „papeženců“ mohli dědit jejich protestantští příbuzní, pokud by na něj vznesli nárok. Situace využil protestant Robert Sutton, manžel jediné dcery Anny jeho vzdáleného příbuzného Františka Taaffeho, prvního držitele Německé Lutyně. Sutton popřel Mikulášovo dědictví po strýci Theobaldovi a po několika soudních procesech dosáhl roku 1753 prodeje taaffovského majetku v Irsku Johnu Pettymu Fitzmauricovi (1706–1761), pozdějšímu 1. hraběti z Shelburne, otci známého britského premiéra Williama Pettyho. Sutton z prodeje získal dvě třetiny v hotovosti, zbývající třetinu v hodnotě 25 000 liber šterlinků v obligacích obdržel Taaffe. Ten se sice s tímto řešením nesmířil, avšak své majetky od rodiny Fitzmaurice již nikdy zpět nezískal.²⁴

Ještě než došlo k irské krizi, rozhodl se Taaffe začít budovat pozemkovou doménu na Těšínsku. Je docela možné, že Taaffeho strategii již motivovala snaha zajistit novou, na problémech ve své domovině zcela nezávislou majetkovou základnu. Situace na Těšínsku mu přitom značně vycházela vstříc – rozvoj okolních větších šlechtických domén ve spojitosti s krizí tradičního velkostatkového hospodářství v té době již stagnoval nebo podléhal regresi. V tomto smyslu největší pozemkoví vlastníci (Vlčkové/Wilczkové z Dobré Zemice a Hlučína, Skrbenští z Hříště) řadu svých majetků odprodávali.²⁵ Mnohé statky či panství velmi rychle střídaly své vlastníky již po několika letech. Taaffe, který se mohl opřít o Německou Lutyni, tedy logicky využil nastalé příležitosti a pokusil se cílenými nákupy okolních panství své portfolio rozšířit.

První Taaffeho akvizici představoval statek Petřvald, který odkoupil za 30 000 zl. od Františka Karla Skrbenského z Hříště (1684–1768), pána na Šenově a nejvyššího kancléře a posléze rovněž hejtmána Těšínského knížectví. Kupní smlouva byla uzavřena v Těšíně 21. července 1738.²⁶ Další akvizice následovaly o více než desetiletí později a Taaffe v nich nakoupil další velmi významné državy ležící v bezprostřední blízkosti Německé Lutyně. Prvním z nich byl status minor Fryštát, který Taaffe získal 15. listopadu 1748 za 48 000 zl. ve veřejné dražbě v Opavě. Prodávajícím fryštátského panství včetně stejnojmenného města, předměstí, několika dvorů a vsí Koukolná, Staré Město, Petrovice, Špluchov a Závada byl insolventní Martin von

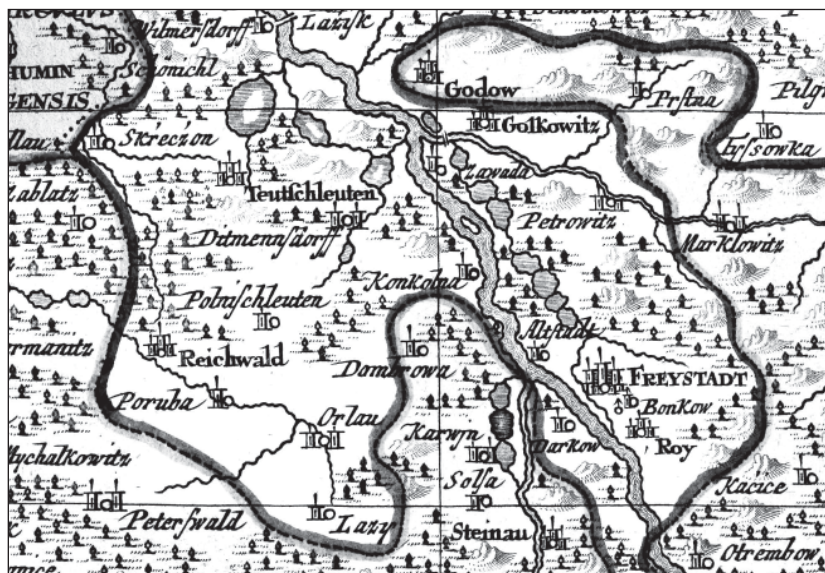

Mikuláš hrabě Taaffe (1677–1769), 6. vikomt z Correnu a baron z Ballymote, polní podmaršálek rakouské armády a komorník Marie Terezie, držitel panství Německá Lutyně, *Memoirs of the Family of Taaffe*. Not published. Vienna 1856

Wienczkowsky, na jehož majetek byla vyhlášena krída (tj. úpadek, konkurs), a který se tak snažil uspokojit své věřitele.²⁷ Druhou zásadní koupí roku 1749 představoval zisk nižšího stavovského panství Ráj včetně zámku, vsí Ráj, Darkov, Louky a Petrovice, dvou předměstí u Fryštátu (Bonkov, Špluchov) a domků ve Vydmuchově, za které Taaffe podle smlouvy, uzavřené v Linci 9. června a o pět dní později ve Fryštátě, zaplatil 60 000 zl. Prodávajícím byl místní magnát hrabě Josef Maria Baltazar Vlček (Wilczek) z Dobré Zemice a Hlučína (1710–1787), mladší syn a dědic části majetku císařského vojevůdce a diplomata Jindřicha Viléma Vlčka (1655–1739).²⁸ Taaffe ještě roku 1749 pořídil dva menší statky, Prstnou a Mizerov. V případě Prstné byl prodávajícím opět hrabě Wilczek, jemuž Taaffe podle smlouvy z 28. června zaplatil 10 000 zl.,²⁹ rytířský statek Mizerov Taaffe koupil 11. října od těšínské soudní komise za 3 500 zl.³⁰

Poslední nákup uskutečnil Mikuláš Taaffe roku 1756. Tehdy koupil za 500 zl. od Antonína Ferdinanda Harasovského z Harasova († 1756)

Výřez z mapy Těšínska Jonáše Nigriniho z r. 1724 ukazuje koncentraci taaffovských majetků v severozápadní části knížectví (nižší stavovská panství Fryštát, Německá Lutyně a Ráj a statky Mizerov, Petřvald a Prstná), Muzeum Těšínska

a jeho první ženy Marie Karolíny díl Hodova (něm. Godow, dnes pol. Godów), který se nacházel ještě na rakouské straně hranice; vlastní statek Hodov již ležel na pruském území. Podle karolinského katastru z let 1721–1722 se zřejmě jednalo o docela malé území v soutoku řek Olše a Petrůvka, naproti vsi Dětmárovice. Jeho plocha o velikosti přibližně jedné větší selské usedlosti byla tvořena pouze dominikální půdou. Taaffem zakoupený pozemek původně náležel k Hodovu a od své „mateřské“ katastrální jednotky byl nejpozději roku 1633 oddělen při některém z velmi častých pohybů říčního koryta. Vlastní Hodov byl počítán k nižšímu stavovskému panství Vladislav (Ratibořské knížectví), zatímco vodními toky separovaný díl se nacházel pod jurisdikcí Těšínského knížectví.³¹

Díky cílené strategii dosáhl Mikuláš Taaffe toho, že jeho doména představovala jeden z největších pozemkových komplexů na Těšínsku. Rozlohou jí mohly konkurovat pouze nižší stavovská panství Bílsko a Frýdek, resp. mimořádně rozlehlá těšínská komorní doména. Taaffeho statky se navíc nacházely v nížinaté oblasti soutoku řek Odry a Olše a tedy v nejurodnější části knížectví.

Synové a vnuci Mikuláše Taaffeho

Mikuláš Taaffe se oženil s Mariannou von Spindler, příslušnicí starého a urozeného hraběcího rodu z Dolních Rakous, s níž měl dva syny. Starší Jan Filip (* 1733 Soho, Londýn) realizoval svou kariéru především v diplomatických službách. Například roku 1760 jako rada říšské dvorské kanceláře doprovázel do Vídně parmskou princeznu Izabelu Marii, vnučku francouzského

krále Ludvíka XV., k jejímu sňatku s arcivévodou Josefem, roku 1764 v Portugalsku informoval o Josefově volbě římským císařem a současně domlouval sňatek jeho mladšího bratra Leopolda se španělskou infantkou a toskánskou velkovévodkyní Marií Luisou. Při návratu z jedné diplomatické mise do Neapolska 11. prosince 1765 v Gorici ale nečekaně zemřel. Taaffe se roku 1759 oženil s Marií Brigitou (1738–1810), dcerou jednoho z tehdejších nejmočnějších mužů monarchie, prezidenta dvorské komory, hraběte Rudolfa Chotka z Chotkova a Vojnína (1706–1771), od roku 1761 nejvyššího kancléře a státního a konferenčního ministra. Z Taaffova manželství vzešli dva synové, Rudolf (* 1762 Londýn), Jan Mikuláš (* 1764 tamtéž) a dcera Marie Anna (* ?). Po manželově předčasném skonu se ovdovělá Marie Brigita stala poručnicí nezletilých dětí.³²

Taaffeho mladší bratr František Mikuláš (* 1738 Praha), sloužící od roku 1760 jako druhý major a od roku 1768 jako plukovník zveibřuckenského pluku, se začal po smrti Jana Filipa dvořit švagrové Marii Brigitě. Její otec hrabě Chotek sice možnému sňatku udělil svůj souhlas, Taaffe však narazil u papeže Klementa XIII., který mu odmítl udělit nezbytný dispens (Taaffe ho potřeboval kvůli blízké spřízněnosti s Marií Brigitou). Po zjištění, že Marie Brigita chová i přes silný odpor rodiny Chotkových otevřeně sympatie k podplukovníkovi Josefu Emanuelu Malabailovi hraběti de Canal, František Mikuláš na další námluvy již rezignoval. Marie Brigita se nakonec v srpnu 1769 za Canala tajně provdala a po vypuknutí společenského skandálu se (údajně i se svým novým manželem) uchýlila na těšínské statky.³³ František Mikuláš se po neúspěchu u Marie Brigity vrátil zpět do Čech, kde v polovině listopadu zakoupil jihočeské panství Nalžovy (dnes místní část města Nalžovské Hory, okr. Klatovy).³⁴ Manželkou se Františku Mikulášovi nakonec stala Marie Klementina Františka (1733–1792), jediná dcera irského lorda Johna, 4. barona Bellewa z Dullecku, s níž se oženil roku 1772 v Londýně. Manželé se ale nedočkali žádných mužských potomků.³⁵

Akvizici Nalžov, od slezských panství poměrně dosti vzdálených, vysvětluje rodinná krize, která vypukla po předčasně smrti Jana Filipa na konci roku 1765. Napětí mezi spřízněnými rodinami Taaffů a Chotků přirozeně způsobila otázka Janova dědictví, neboť ten by za normálních okolností po svém otci Mikulášovi (kdyby jej ovšem přežil) zdědil rozsáhlé rodové domény v Horním Slezsku. Avšak Mikuláš již v září roku 1758, nepochybně v předzvěsti chystaného sňatku jeho staršího syna s Chotkovou dcerou, veškeré nemovitě vlastnictví (kromě

*Mladý kavalír Jan Filip
hrabě Taaffe (1733–1765),
pozdější císařský diplomat,
olejomalba, foto soukromá
sbírka Michaela Hannana*

Pohled na zámek v Nalžovech u Klatov z r. 1836 zobrazuje jeho stav před přestavbou, kterou pro Rudolfova syna Ludvíka Patrika hraběte Taaffeho (1791–1855) navrhl r. 1840 vídeňský architekt Heinrich Koch (1781–1861), autor řady zámeckých sídel české aristokracie, malba, foto soukromá sbírka Michaela Hannana

těšínského dílu Hodova, který zakoupil až příštího roku) přepsal práve na Jana Filipa. Františku Mikulášovi ale vzápětí daroval značný obnos, 180 000 zl.³⁶ Rodinná tradice, veřejně publikovaná ve Vídni roku 1856 v anonymním spisu *Memoirs of the Family of Taaffe* (autorem byl zřejmě některý z členů rodiny Taaffe) obviňovala hraběte Chotka, jenž Mikuláše k tomuto kroku údajně pod nepřiměřeným a jistě nikoliv férovým nátlakem přiměl až po uskutečnění svatby. Ve skutečnosti svatební smlouva z 29. ledna 1759 již počítala s Janovým výhradním držetím těšínských statků.³⁷ *Memoirs* dále uvádějí, že Mikuláš prý později svého podlehnutí s ohledem na milovaného Františka Mikuláše velmi litoval (v tomto směru dokonce adresoval list panovnici Marii Terezii, v níž jí celou politováníhodnou situaci vysvětloval).³⁸ Ve shodě s dřívějšími ujednáními, potvrzenými testamentem Jana Filipa z 6. března 1764, se měl stát univerzálním dědicem čtyřletý syn Rudolf. Pro jeho nezletilost se ujala poručníctví a tedy správy celého taaffovského hornoslezského dominia pozůstalá vdova Marie Brigita. Spoluporučníkem malého Rudolfa a jeho mladších sourozenců Jana Mikuláše a Marie Anny byl stanoven František Mikuláš.³⁹

Ještě než zaměříme pozornost na osobu Rudolfa Taaffeho, musíme se naposledy zastavit u jeho děda Mikuláše. Ten se krátce po zakoupení Nalžov přestěhoval do tamního zámku, aby zde strávil poslední dva měsíce svého poměrně dlouhého a nepochybně velmi úspěšného života. Mikuláš zemřel ve vysokém věku 92 let 31. prosince 1769 v nalžovském zámku. Jeho tělesné ostatky byly pohřbeny 1. ledna 1770 do nově vybudované rodinné hrobky v kostele sv. Kateřiny v blízkých Stříbrných Horách (dnes místní část města Nalžovské Hory). V jejích útrobách již spočinula nejspíše rakev s ostatky jeho manželky

Marianny – ta zemřela v nalžovském zámku 21. prosince 1769.⁴⁰

Rudolf, od roku 1766 již 7. vikomt Taaffe z Correnu a 7. baron z Ballymote, ještě jako nezletilý mladík vstoupil do císařské armády, kde získal hodnost podplukovníka jezdeckva. Již jako plnoletý se patrně roku 1796 či později stal kapitánem irské „yeomanry“, převážně protestantské dobrovolnické milice podporované a vyzbrojované britskou vládou, která měla v případě invaze francouzské armády či jakobitských jednotek bránit svou vlast. Taaffeho angažovanost lze vysvětlit nejen vztahem k domovině svých předků, jenž byl v rodině stále velmi silný, ale rovněž spojenečtím habsburské monarchie s Británií v první koaliční válce proti revoluční Francii.⁴¹

Po dosažení plnoletosti roku 1786 se Rudolf mohl rovněž ujmout svých hornoslezských držav. V dubnu 1787 se v Brně oženil s Marií Josefou († 1823), dcerou polního maršálka hraběte Karla Viléma Haugvice z Malé Obiše, držitele moravského fideikomisního panství Náměštl nad Oslavou. Jelikož jeho strýc František Mikuláš ze svého manželství s Marií Klementinou Františkou nezískal žádného potomka, odkázal po její smrti roku 1792 jihočeské Nalžovy právě synovi Rudolfovi. Pro svou osobní potřebu si ponechal pouze menší rentu a přestěhoval se do Českých Budějovic, kde si již předtím nechal vybudovat malou observatoř, v níž se ponořil do studia své oblíbené astronomie. František Mikuláš zemřel v Českých Budějovicích roku 1803. Převedení Nalžov do vlastnictví Rudolfa Taaffeho se ukázalo jako klíčové pro další setrvání rodu Taaffů mezi majiteli pozemků v českých zemích, neboť právě roku 1792 se Rudolf rozhodl prodat všechny své državy na Těšínsku a rodové sídlo natrvalo přesunout do Nalžov. Navíc si z prostředků získaných z odprodeje slezských statků takřka obratem

Rudolf hrabě Taaffe (1762–1830), 7. vikomt z Correnu a baron z Ballymote, poslední majitel statků na Těšínsku, které r. 1792 prodal Janu Larisch-Mönnichovi, Memoirs of the Family of Taaffe. Not published. Vienna 1856

Původně renesanční zámek v Ráji nechal barokizovat patrně Mikuláš Taaffe, další stavební úpravy v klasicistním duchu provedli až noví držitelé Beessové z Chrostiny, kolem r. 1910, Muzeum Těšínska

Dřevěný polychromovaný barokní erb Mikuláše Taaffeho zavěšený pod oratoří na evangelijní straně presbytáře farního kostela v Dolní Lutyni, foto Radim Kravčík

pořídil statek Višňové na jižní Moravě u hranic s Dolními Rakousy.⁴²

Rudolfův mladší bratr Jan Mikuláš (* 28. června 1764 Londýn), který byl z otcovy pozůstalosti původně odbyt pouze finančním obnosem, nakonec také získal vlastní pozemkový majetek. Jeho děd Rudolf hrabě Chotek mu ve své poslední vůli z 22. března 1770 (zemřel následujícího roku) odkázal statek Myslibořice na jižní Moravě ve znojemském kraji, jenž zakoupil roku 1765. Až do jeho plnoletosti však Myslibořice spravovala matka Marie Brigita. Jan Mikuláš sloužil v císařské armádě a roku 1814 se účastnil vítězného tažení spojenců do napoleonské Francie. Ještě téhož roku ale nečekaně podlehl nemoci. Na smrtelné posteli byl vyznamenán hodností generála a velkokřížem Leopoldova záslužného civilního řádu. Roku 1789 se oženil s Annou rozenou hraběnkou Harschovou, s níž měl dva syny – Josefa (* 1796) a Lukáše (* ?). Josef na základě otcova testamentu z roku 1808 zdědil Myslibořice. Svůj majetek po nabytí zletlosti ale investoval do údajně dosti extravagantního způsobu života a nakonec značně zchudlý zemřel roku 1836 v Londýně, aniž by zanechal potomka. Před svou smrtí ještě stačil Myslibořice prodat. Jeho bratr Lukáš († 1846) sloužil jako důstojník rakouské armády a oženil se s baronkou Minkwitzovou. Tato rodová linie vymřela pro nedostatek mužských potomků.⁴³

Taaffové v historické paměti Těšínska

Na území taaffovských statků na Těšínsku se dochovalo několik stop, které dodnes připomínají jejich irské majitele. Z dnešního pohledu,

podmíněného stavem dochování, se nejvíce zachovalých hmotných památek váže k osobě hraběte Mikuláše. Je těžké určit, zda to byl on nebo některý z jeho předchůdců (zejména Theobald), kdo nechal v první polovině 18. století vystavět nový, vrcholně barokní zámek, jenž se nacházel v blízkosti staršího zámeckého objektu v Německé Lutyni.⁴⁴ Další dva zámecké objekty získal Mikuláš Taaffe při koupi blízkých panství Ráj a Fryštát. Hlavní barokní adaptaci původně renesančního zámku v Ráji, vystavěného již v letech 1564–1571 těšínským knížetem Fridrichem Kazimírem, realizoval zřejmě až Mikuláš. V jejím rámci byla původní čtvercová dispozice doplněna bočními křídly, arkádovým nádvořím a věží v jihozápadním křídle.⁴⁵ Rovněž zámek ve Fryštátě, nacházející se v bezprostřední blízkosti městského centra, byl vystavěn těšínskými Piastovci, jimž sloužil jako jedna z hlavních rezidencí. Podle velmi známé rytiny Friedricha Bernarda Wernera z poloviny 18. století se jednalo o poměrně strohou, patrně dvoupatrovou budovu na jednoduchém pravoúhlém půdorysu, opatřenou sedlovou střechou. V období druhé poloviny 18. století, kdy zámek vlastnili Taaffové, můžeme u něj předpokládat spíše drobnější stavební úpravy.⁴⁶

Vzhledem ke společenskému postavení a kariéram Taaffů ve vojenských a dvorských službách habsburské monarchie a stále silným vazbám ke své původní domovině (dokládají to nejen místa jejich narození, sňatků či úmrtí, ale i jejich soukromé návštěvy Anglie a Irska) lze jen stěží předpokládat jejich trvalejší pobyt na Těšínsku. Pokud neplnili vojenské či diplomatické úkoly v zahraničí, pravděpodobně se zdržovali v blízkosti vídeňského dvora. Svě

těšínské statky využívali jako hospodářskou základnu, kterou navštěvovali spíše sporadicky. Nový barokní zámek v Německé Lutyni plně sloužil pro účely správy velkostatku a jen zřídka jako letní sídlo vrchnosti, stejně jako přízemí rájského zámku, jež bylo adaptováno pro administrativní potřeby vrchnostenské kanceláře (horní patro využívala po barokní adaptaci pro své potřeby zřejmě Mikulášova manželka Marie Anna). Výjimku ve zmíněném trendu činí období 60.–80. let 18. století, kdy se na Těšínsko uchýlila ovdovělá hraběnka Marie Brigita. Ta zde jako vykonatelka poslední vůle manžela Jana Filipa Taaffeho vychovávala děti Rudolfa, Jana a Marii Annu a jako poručnice nezletilého Rudolfa, univerzálního dědice, dohlížela na správu svěřených statků. Marie Brigita si na Těšínsku pro svou potřebu vydržovala poměrně velký dvůr, přibližně o počtu několika desítek osob. Za svou rezidenci si nejdříve zvolila patrně fryštátský zámek, který opustila po ničivém požáru města 15. září 1781 a přestěhovala se do Ráje. Poškozený objekt byl provizorně opraven a rovněž zde byla umístěna vrchnostenská správa. Až do prodeje panství roku 1792 Taaffové do jeho rekonstrukce již neinvestovali. Připomeňme, že v době poddanských povstání v letech 1756 a 1766 se na Těšínsku jako spoluporučník (*Contutor*) ještě osobně pohyboval František Mikuláš Taaffe, zatímco jeho švagrová raději zvolila „exil“ ve Vídni.⁴⁷

Na těšínských panstvích nalezneme i další stopy stavební či donátorské činnosti příslušníků rodu Taaffů, zejména Mikuláše Taaffeho a jeho manželky Marie Anny. Manželský pár nechal v letech 1740–1746 v Německé Lutyni na místě vyhořelého gotického farního kostela vystavět

nový barokní chrám – zasvěcený sv. Janu Křtiteli. Donátory novostavby farního kostela dodnes připomíná jejich alianční erb v barokní kartuši umístěný nad průčelím a samostatné erby zavěšené v interiéru pod oratoří (vlevo při evangelijní straně taaffovský erb, vpravo při epištolní straně spindlerovský).⁴⁸ Na svůj irský původ pak Mikuláš poukázal donací dvou v českém prostředí unikátních pískovcových soch sv. Patrika, prvního irského biskupa a národního světce. První z nich nechal Mikuláš umístit okolo roku 1750 u německolutyňského kostela sv. Jana Křtitele, nedaleko vstupu k přilehlému hřbitovu. Druhá socha byla vztyčena roku 1749 při farním kostele Povýšení sv. Kříže u zámku ve Fryštátě (dnešní Karviná-Fryštát). Obě po umělecké stránce velmi hodnotné skulptury nejspíše zhotovil Antonio Stanetti, známý těšínský sochař italského původu, který se svou dílnou realizoval řadu zakázek pro světské i duchovní zákazníky po celém Těšínsku.⁴⁹ Do historické toponomastiky se Mikuláš Taaffe zapsal vysazením nové vsi s názvem *Niklasdorf*. Název této lokace se v rámci německolutyňského panství brzy vžil ve zkomolené podobě *Nikeltaff* či *Niklastaff*, později byla ves přejmenována na Novou Ves (něm. Neudorf).⁵⁰

Další dochované taaffovské stopy pak nalezneme až z období správy hraběnky Marie Brigity. Její péčí byl roku 1767 vystavěn nový hospodářský panský dvůr v nedalekých Olšinách, jak dokládá plastika taaffovského erbu umístěného na štítu budovy bývalého olšinského statku. Ovdovělou fundátorku, jež ještě nebyla provdána za Malabailu z Canalu, připomíná třířádkový minuskulní nápis: *Unter der Formundtschafft / im Jahre 1767 / erricht*, přičtený k erbu.⁵¹ Marie

Socha sv. Patrika, prvního irského biskupa a národního světce, u farního kostela Povýšení sv. Kříže v sousedství zámku ve Fryštátě (dnešní Karviná-Fryštát), dílo Antonia Stanettiho z r. 1749, Muzeum Těšínska

Barokní farní kostel sv. Jana Křtitele v Dolní Lutyni, který nechali v letech 1740–1746 vystavět Mikuláš hrabě Taaffe a jeho manželka Marie Anna rozená hraběnka von Spindler, v popředí barokní plastika sv. Patrika, foto Radim Kravčík

Výřez z mapy z tzv. druhého (Františkova) vojenského mapování z první poloviny 19. století zobrazuje ves Niklasdorf, kterou nechal vysadit Mikuláš Taaffe. Její původní název se časem zkomolil na Nikeltaff či Niklastaff, později byla ves přejmenována na Novou Ves (dnes součást Bohumína), Laboratoř geoinformatiky, Univerzita J. E. Purkyně

Brigita také finančně podpořila stavbu nového zděného kostela sv. Marka ve Fryštátě, který roku 1774 nahradil původní, nevyhovující a značně zchátralý dřevěný hřbitovní kostel. Když roku 1781 požár města zničil šindelovou střechu a narušil celkovou statiku objektu, fryštátský arcikněz Jan Břuska s finanční pomocí patronky Marie Brigity provedl pouze nejnutnější opravy.⁵²

Hornoslezské impérium hraběte Jana Larisch-Mönnicha (epilog)

V 80. letech 18. století se taaffovská finanční situace zřejmě trvale zhoršovala. Svou vinu na tom jistě nesl tradičně nákladný aristokratický způsob života, který rodinný rozpočet zatěžoval rostoucími dluhy. Již Mikuláš Taaffe si od svých hornoslezských šlechtických sousedů (Skrbenští, Hodicové, Celestové, Halamové z Jičina, Štolcové z Gostomky) půjčil řadu menších i větších částek v celkové výši 30 000 zl., zhruba 50 000 zl. dlužil příslušníkům rakouské šlechty. Nesplacené závazky pak plynule přecházely na jeho potomky

a dědice. K tomuto zatížení vydatně pomáhal i Rudolf Taaffe.⁵³ K nepříznivé hospodářské situaci nepochybně přispěla stagnace tradiční metody velkostatkového podnikání, kterou Taaffové řešili opět tradičním způsobem – nikoliv cestou modernizace hospodaření, ale maximalizací dosavadního způsobu velkostatkového podnikání, tj. intenzifikací výroby a maximalizací zisků. K tomu se snažili dospět nepříliš šťastnou kombinací zvětšování dominikální půdy na úkor poddanské při současném zvyšování robotních povinností.⁵⁴ Taaffovský přístup přirozeně vzbudil nevoli poddaných, jež vyústila ve dvě otevřená povstání – roku 1756 a zejména roku 1766 (známé povstání Ondry Foltýna).⁵⁵

Hospodářská stagnace se rovněž projevila v neochotě Taaffů investovat do svých hornoslezských zámeckých sídel, zejména ve Fryštátě, značně poničeném požárem roku 1781. Pro Rudolfa Taaffeho, jehož kariéra se tradičně odehrávala na mnohem vyšší než regionální hornoslezské úrovni, se těšínské statky patrně staly spíše přítěží než zdrojem zisku, a proto

Zámek ve Fryštátě v podobě, jak jej nechali v první polovině 19. století klasicistně přestavět hrabata Larisch-Mönnichové, nástupci hrabat Taaffe v držbě fryštátského panství, Muzeum Těšínska

se rozhodl nepříjemnou situaci vyřešit jejich odprodejem. Novým majitelem taaffovské domény se stal soused Jan (de Matha Josef ml.) hrabě Larisch-Mönnich svobodný pán ze Lhoty (1766–1820), který s Taaffem podepsal 8. prosince 1792 na zámku ve Fryštátě kupní smlouvu, v níž se zavázal za taaffovské realitní portfolio zaplatit celkem 732 700 zl. Taaffe ze získaných prostředků ještě několik let po prodeji umořoval své dluhy.⁵⁶

Jan Larisch-Mönnich byl významným aristokratem své doby. Od přelomu 18. a 19. století zastával v Opavě důležité zemské politicko-správní posty (slezský zemský hejtman, prezident zemského soudu a deputovaný Slezského veřejného konventu). Díky manželce Marii Tekle vyženil majetek, jméno i erb vymřelého rodu Mönnichů. Larisch-Mönnich na Těšínsku cíleně rozšiřoval rodovou pozemkovou doménu (Karviná, Solca, Albrechtice a Kostelec, Horní a Dolní Těrlicko, Stonava), jež zahrnovala rovněž majetky za nedalekou pruskou hranicí (Rogov, dnes pol. Rogów; Bluščov, dnes pol. Bluszców) a rozsáhlá taaffovská držba s velmi kvalitní ornou půdou mu přišla mimořádně vhod. Larisch-Mönnich ještě na počátku 19. století přikoupil několik statků od místních šlechticů (např. Harasovských z Harasova, Gusnarů z Komorna či hraběte Orlíka), jiné v rámci racionálních úvah některé pro něho nepotřebné odprodal (čerstvě nabytý Ráj ještě roku 1792 přenechal Jiřímu svobodnému pánu Beessovi z Chrostiny, držiteli nedalekého Hnojníka, Konské či Nebor, Prstnou prodal roku 1796). Larisch-Mönnich zemřel roku 1820 v průběhu kongresu Svaté aliance v Opavě.⁵⁷

Larisch-Mönnichové na rozdíl od Taaffů projevovali také mnohem výraznější sepětí s regionem a své kariéry realizovali právě zde (zejména hospodářské; politické později začaly výrazně překračovat území Rakouského Slezska). Příslušníci rodu Larisch-Mönnich se velmi rychle a aktivně pustili do renovace nově získaných poškozených či zchátralých objektů. To platilo zejména o zámku ve Fryštátě, který nechali cíleně přestavět v pohodlnou a reprezentativní klasicistní rezidenci s rozsáhlým anglickým parkem. Německolutyňský zámek dále sloužil k hospodářsko-správním účelům a jen výjimečně byl využíván jako letní sídlo. Rovněž Jiří Beess z Chrostiny a jeho potomci investovali značné finanční částky do renovace zámku v Ráji.⁵⁸

Roku 1792 se uzavřela více než stoletá historie působení irského aristokratického rodu Taaffů na Těšínsku. Rudolf po odprodeji hornoslezských statků učinil hlavní rodové sídlo z nepoměrně menšího a jistě finančně méně náročnějšího panství Nalžovy. Vzápětí, na počátku roku 1793, koupil na jižní Moravě statek Višňové, jehož

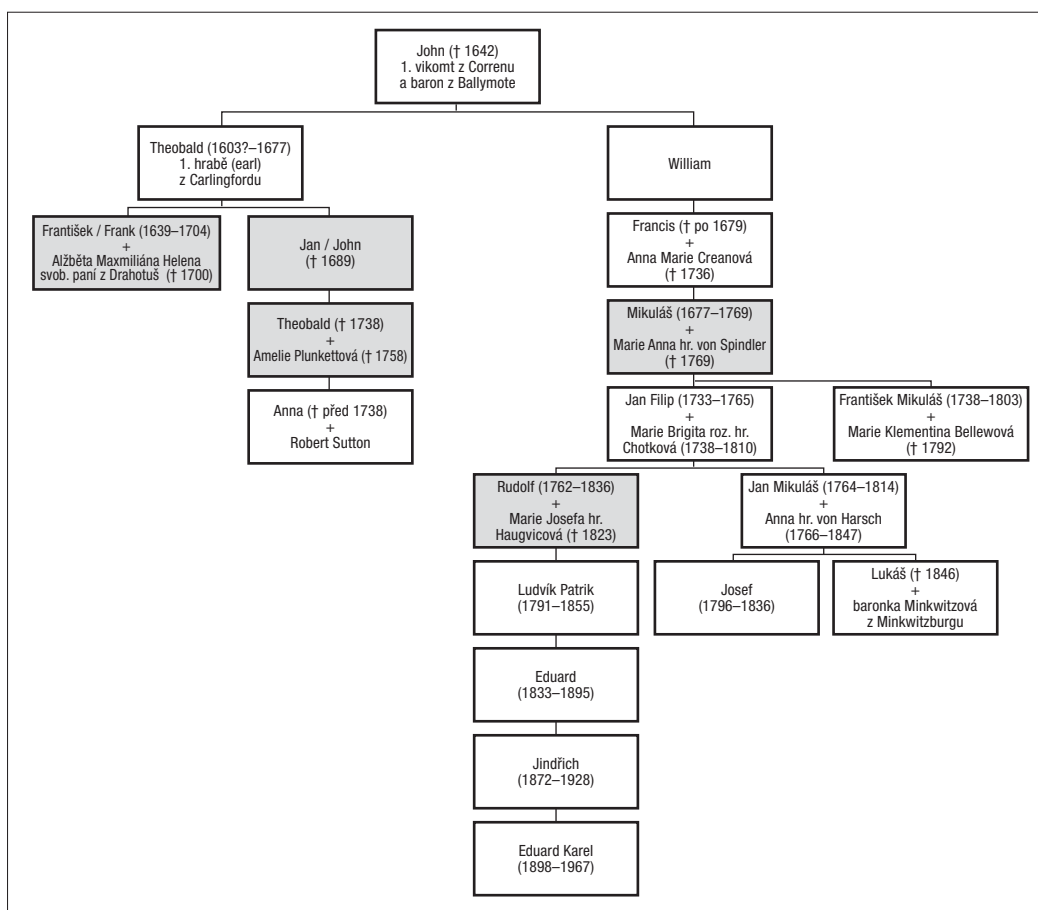

Zámek v Nalžovech v podobě, kterou získal po pozdně empírové přestavbě v polovině 18. století, fotografie z počátku 20. století, soukromá sbírka Michaela Hannana

praktickou hodnotu pro Taaffeho jistě zvyšoval fakt, že se nacházel nedaleko hranic s Dolními Rakousy, tedy mnohem blíže k metropoli monarchie než vzdálené Těšínsko. Taaffe za Višňové zaplatil takřka 260 000 zl.⁵⁹ Hlavnímu městu monarchie se Taaffe přiblížil ještě více roku 1826, když koupil nedaleké panství Alt Erlaa (dnes součást 23. vídeňského okresu Liesing) se zámkem.⁶⁰

Hlavní linie rodu Taaffů pokračovala Rudolfovy potomky. Po smrti bezdětného Františka, důstojníka rakouské armády a veterána napoleonských válek, se roku 1846 stal 9. vikomtem Taaffe z Correnu a 9. baronem z Ballymote nejmladší Rudolfův syn Ludvík Patrik (1791–1855), který proslul jako vynikající právník. Od března 1848 zastával post hlavy nově ustaveného ministerstva spravedlnosti, později byl prezidentem vídeňského nejvyššího soudního dvora.⁶¹ Jeho druhorozeným synem byl známý předlitavský ministerský předseda Eduard hrabě Taaffe (1833–1895).⁶² Ludvík Patrik z otcova dědictví ještě získal Višňové, jež ale v prosinci 1836 prodal za 375 000 zl. Naopak o rok později odkoupil statek Kolínek ležící v těsném sousedství Nalžov.⁶³ Jisté narovnání vztahu s bývalou vlastí nastalo roku 1860, kdy sněmovna lordů Taaffům přiznala všechna tradiční privilegia spojená s jejich tituly, která od počátku 18. století nemohli de facto užívat. Těchto práv byl ale roku 1919 Jindřich Taaffe (1872–1928) britským parlamentem zbaven, neboť během první světové války sloužil v rakousko-uherské armádě. Navíc nový zákon č. 61 z 10. prosince 1918 Taaffy připravil o šlechtický titul i v nově vzniklém Československu. Další ránu představovala následná pozemková reforma, která postihla jejich nalžovský velkostatek. Jindřichův syn Eduard Karel (* 1898), jenž udržoval úzké vztahy s Irskem, se tam roku 1937 po prodeji svého československého majetku natrvalo přestěhoval. Zemřel bez mužských potomků v Dublinu roku 1967, čímž starobylý rod Taaffů po meči vymřel.⁶⁴ Jeho dcera Peta, poslední žijící představitelka rodu, projevuje velký zájem o historii svých předků v českých zemích i o současný stav památek, jež ji připomínají.⁶⁵

*Zjednodušené genealogické
schéma rodu Taaffe
v 17.–20. století
(v šedých polích držitelé
statků na Těšínsku),
autor Jiří Brňovják*

The Taaffe Earls (of Carlingford)

Irish Traces in the Historic Topography of the Těšíns Region

The Taaffe family represents a uniquely interesting example of an Irish immigrant settling in the Czech lands. Members of this very old Irish clan included renowned imperial generals and generals of the Austrian army, and fought in many important wars, e.g. against the Ottoman Empire, France and Prussia. Many of them had important diplomatic or political tasks or held administrative offices in the service of the Hapsburgs. From 1700, the Taaffes owned the manor of German (presently Lower) Lutyně. In the 1730s–1750s, they extended their domain to the lower estate manors of Fryštát and Ráj and the manors of Petřvald, Prstná and Mizerov. Due to the expropriation of their assets in Ireland in 1753, the Taaffes settled in the Těšíns region. At the same time, they represented the last existing clan branch. Due to the crisis in the large-estate economy and the demanding lifestyle, the indebted Taaffes sold all their Těšíns estates to the Larisch-Mönnichs in 1792 and moved for good to Southern Bohemia, where they had owned the manor of Nalžovy from 1769. During the 18th century, the Taaffes left many traces in the history and culture of the Těšíns region.

POZNÁMKY

Text, jenž vznikl v rámci řešení projektu GA ČR P405/11/1450 Nobilitační politika habsburských panovníků v českých zemích v 18. století, obsahuje autorovy přepracované a doplněné pasáže z Brňovják, J. – Zářícký, A.: Irové na Těšínsku. K historii rodu Taaffe v Horním Slezsku v 18. století. In: Barciak, A. (ed.): Podróże i migracje w Europie Środkowej. Kultura Europy Środkowej 15. Katowice – Zabrze 2012, s. 74–95.

1 Jiří Adam (podle Zedlera Jan Jiří) pocházel z Krnovska, odkud okolo roku 1625 emigroval. S mansfeldovou armádou se zúčastnil slezské ofenzivy a obsazení Opavska. V saské armádě dosáhl generálské hodnosti. Roku 1640 přešel na císařskou stranu. Roku 1645 byl zajat v bitvě u Jankova, o tři roky později se jako polní podmaršálek zúčastnil obrany Hradce Králové před Švédy. Zkomoleninu svého přídomku „Traudisch“ přijal za vlastní. Zedler, Johann Heinrich: Grosses vollständiges Universal-Lexicon aller Wissenschaften und Künste. 35. Halle – Leipzig 1740, sl. 170 (heslo Schlick, Grafen von Passau und Weisskirchen); Zúkal, Josef: Slezské konfiskace. Pokutování provinilých šlecht v Krnovsku, Opavsku a Osoblažsku po bitvě bělohorské a po vpádu Mansfeldově. Praha 1916, s. 101–102; Fukala, Radek: Z Drahotuše. Biografický slovník Slezska a severní Moravy (dále jen BSSM), 11, 1998, s. 29–30.

2 Na tomto místě jen připomeňme, že jistý irský mnich Patrik Taaffe sloužil jako kaplan v dragounském pluku Skota Waltera Buttlera a působil jako posel mezi

císařskými důstojníky, kteří byli zapleteni do chebské vraždy Albrechta z Valdštejna roku 1634. Schmid, Ludvík: Irská emigrace do střední Evropy v 17. a 18. století (2. část). Sborník historický, 34, 1986, s. 279; detailně Janáček, Josef: Valdštejn a jeho doba. Praha 1978, s. 509 an.

3 Obecně viz Lodge, John – Archdall, Mervyn: The Peerage Of Ireland or A Genealogical History of the Present Nobility of that Kingdom. 4. Dublin 1789, s. 289–299; Memoirs of the Family of Taaffe. Not published. Vienna 1856, s. 1–16 + genealogické schéma; Genealogie der Grafen Taaffe. Wien 1862, s. 1–9; Wurzbach, Constant von: Biographisches Lexikon des Kaiserthums Oesterreich enthaltend die Lebensskizzen des denkwürdigen Personen. 42. Wien 1880, s. 294–313 + genealogické schéma; Cokayne, George Edward – Gibbs, Vicary – Doubleday, H. Arthur (edd.): The Complete Peerage of England, Scotland, Ireland, Great Britain and the United Kingdom Extant, Extinct or Dormant. III. London 1913, s. 27–29. K historickému kontextu irských dějin a katolické emigrace např. Bagwell, Richard: Ireland under the Stuarts and during the Interregnum. II. 1642–1660. London – New York – Bombay – Calcutta 1909; Moody, Theodore W. – Martin, Francis X. a kol.: Dějiny Irska. Praha 1996, s. 143 an.; Schmid, Ludvík: Irská emigrace do střední Evropy v 17. a 18. století (1. část). Sborník historický, 33, 1985, s. 189–254; (2. část), tamtéž, 34, 1986, s. 247–297 (Taaffové

- viz s. 279–281); Worthington, David: *British and Irish Emigrants and Exiles in Europe 1603–1688*. Leiden 2010.
- 4 Zemský archiv v Opavě (dále jen ZA Opava), pobočka Olomouc, fond Univerzita Palackého Olomouc, matřka č. 5, pag. 632, 1000.
 - 5 Karminski, Fritz: *Feldmarschall; Memoirs*, s. 16–25; Genealogie, s. 9–13; Wurzbach, C. von: *Biographisches Lexikon* 42, s. 301–302; *Allgemeine Deutsche Biographie*. 54 (Nachträge bis 1899). Leipzig 1908, s. 668–669; Srbik, Heinrich Ritter von: *Wien und Versailles 1692–1697*. Zur Geschichte von Strassburg, Elsass und Lothringen. München 1944, k Taaffemu zejm. s. 207 a 242–243, k výsledkům rijswijkého míru s. 270–316.
 - 6 Jednalo se o panství Bohumín, Bílsko, Německá Lutyně, Frýdek, Fryštát, Ráj a Rychvald. Viz Brzobohatý, Miroslav – Drkal, Stanislav (edd.): *Karolinský katastr slezský*. 1. Praha 1972, s. 6; Korbelařová, Irena: *K územně správnímu členění Slezska před rokem 1740*. Slezský sborník, 100, 2002, č. 3, s. 165.
 - 7 Biermann, Gottlieb: *Geschichte der Herzogthümer Troppau und Jägerndorf*. Teschen 1874, zejm. s. 537–538; Zukal, Josef: *Paměti opavské*. Črty kulturní a místopisné. Opava 1912, s. 84–90; Gebauer, Jan – Štěpán, Václav: *Válečná kronika Opavská*. Kravaře 2000, s. 76–79; Fukala, Radek: *Ozvěny chebských událostí ve Slezsku*. *Historica. Revue pro historii a příbuzné vědy*, 1, 2010, s. 3–10.
 - 8 Hallwich, Hermann: *Wallenstein's Ende*. Ungedruckte Briefe und Acten. I. Leipzig 1879, s. 385; Wrede, Alphons von: *Geschichte der K. und K. Wehrmacht*. Die Regimenter, Corps, Branchen und Anstalten von 1618 bis Ende XIX. Jahrhunderts. II. Wien 1898, s. 77, III/2. Wien 1901, s. 446; Kuhn, Walter: *Geschichte der Herrschaft Bieltitz bis 1660*. Sonderabdruck aus den „Deutschen Monatsheften“ *Zeitschrift fuer Geschichte und Gegenwart des Ostdeutschthums*, 8/18, [1941], 3/4/5, s. 35.
 - 9 Patrně díky přejímání informací z děl Ladislava Hosáka a Josefa Pilnáčka se v české literatuře objevuje zcela mylná datace Šlikova sňatku roku 1632. Viz Hosák, Ladislav: *Historický místopis země Moravskoslezské*. VIII. Těšínský kraj. Praha 1937, s. 806; Pilnáček, Josef: *Rody starého Slezska* 4. Brno [1996]², s. 1128, č. 1617. Tuto dataci přejímají Plaček, Vilém – Plačková, Magda: *Šilheřovice v historii a současnosti*. Šilheřovice 2006, s. 35, či Musil, František: *Dva zámky v Dolní (Německé) Lutyni*. Těšínsko, 51, 2008, č. 2, s. 15 († 1626, pohřben zřejmě v kostele v Německé Lutyni). K rodům Geračovským z Geračovic a Kochtických z Kochtitz viz Blažek, Conrad: *Der Adel von Österreichischen Schlesien (= J. Siebmacher's grosses und allgemeines Wappenbuch, IV/11)*. Nürnberg 1885, s. 21, 34; týž: *Der abgestorbene Adel der Preussischen Provinz Schlesien. Erster Theil (= J. Siebmacher's grosses und allgemeines Wappenbuch, VI/8)*. Nürnberg 1887, s. 54; *Zweiter Theil*. Nürnberg 1890, s. 38–39; Pilnáček, J.: *Rody starého Slezska*, č. 390, 871; Igálffy-Igály, Ludwig: *Die Freiherren Kochtitz von Kochtitz und Lublinitz. Aufstieg und Untergang eines schlesischen Geschlechtes*. *Neues Jahrbuch der Heraldisch-Genealogischen Gesellschaft Adler*, 3/10, 1979/81, s. 123–143. Geračovského posledního vůle z 8. srpna 1623 (v Německé Lutyni) s kodexem z 23. ledna 1624 (v Břehu) viz ZA Opava, fond Slezský stavovský archiv, inv. č. 226, sign. A XI-4.
 - 10 Kuhn, Walter: *Geschichte der deutschen Sprachinsel Bieltitz (Schlesien)*. Würzburg 1981, s. 153–155; týž: *Geschichte der Herrschaft Bieltitz*, s. 30–37; Panic, Idzi: *Polożenie polityczne miasta i regionu na tle wydarzeń w Europie Środkowej (1528–1742)*. Panowie Bielska. In: týž (ed.): *Bielsko-Biala. Monografia miasta*. Tom I. Bielsko od zarania do wybuchu wojen śląskich (1740). Bielsko-Biala 2010, s. 289–293. Z archivních pramenů Státní oblastní archiv Zámorsk (dále jen SOA Zámorsk), fond Rodinný archiv Šliků (dále jen RA Šliků), inv. č. 515, č. k. 66. K dataci Šlikova úmrtí k roku 1630 např. Vinař, Otakar: *Pět století Šliků*. Praha 1998, s. 173; Igálffy-Igály, L.: *Die Freiherren Kochtitz*, s. 140. Podle Hosáka zemřel Šlik roku 1639. Ladislav Hosák tento údaj na jiném místě sám popírá tvrzením, že téhož roku zemřela manželka Anna a Šlik se stal jejím dědicem. Hosák, L.: *Historický místopis*, s. 805–806, 931, přejímají Plaček, V. – Plačková, M.: *Šilheřovice*, s. 35.
 - 11 Sinapius, J.: *Des schlesischen Adels anderer Theil*, s. 215; Igálffy-Igály, L.: *Die Freiherren Kochtitz von Kochtitz und Lublinitz*, s. 140, pozn. č. 104.
 - 12 Oberhammer, Evelin: *Gesegnet sei dies Band. Eheprojekte, Heiratspakten und Hochzeit im fürstlichen Haus*. In: Oberhammer, E. (Hg.): *Der ganzen Welt ein Lob und Spiegel. Das Fürstenhaus Liechtenstein in der frühen Neuzeit*. Wien – München 1990, s. 192, s. 194; Winkelbauer, Thomas: *Fürst und Fürstendiener*. Gundaker von Liechtenstein, ein österreichischer Aristokrat des konfessionellen Zeitalters. *Mitteilungen des Instituts für Österreichische Geschichtsforschung, Ergänzungsband* 34. Wien 1999, s. 315, 520. Místo sňatku (Těšín) upřesňuje Jež, Radim: „Stříbra Její knížecí milosti“. *Stolní soupava Alžběty Lukrécie Těšínské podle inventáře z roku 1649*. Těšínsko, 54, 2011, č. 4, s. 6.
 - 13 Literatura se v dataci úmrtí V. J. Šlika liší. Jako nejpravděpodobnější se jeví rok 1660, který uvádí Hosák, L.: *Historický místopis*, s. 805–806; Plaček, V. – Plačková, M.: *Šilheřovice*; s. 35.
 - 14 Jindřich Šlik sice velk tragicky proslavenému moravskému stavovskému pluku během bitvy na Bílé hoře, ale po propuštění ze zajetí konvertoval ke katolictví a dal se plně do služeb císařské armády. Že prožil vynikající kariéru, v níž dosáhl hodnosti polního maršála a postu prezidenta dvorské válečné rady. SOA Zámorsk, fond RA Šliků, inv. č. 45, sign. I.41, č. k. 2; z literatury výběrově Dvořák, Max: *Stručný nástin dějin panství a hraběcího rodu šlikovského*. Jičín 1895, s. 38–39; Janáček, J.: *Valdštejn*, s. 433–440; Uhlíř, Dušan: *Černý den na Bílé hoře*. 8. listopad 1620. Brno 1998, s. 141–142; Čechura, Jaroslav: *Zimní král aneb české dobrodružství Fridricha Falckého*. Praha 2004, s. 305.
 - 15 Sinapius, J.: *Des schlesischen Adels anderer Theil*, s. 213; Zedler, J. H.: *Grosses vollständiges Universal-Lexicon*, sl. 170; Wurzbach, C. von: *Biographisches Lexikon* 30, s. 108; Meraviglia-Crivelli, Rudolph Graf von: *Der böhmische Adel (= J. Siebmacher's grosses und allgemeines Wappenbuch, IV/9)*. Nürnberg 1885, s. 168; Dvořák, M.: *Stručný nástin*, s. 39.
 - 16 Testament F. A. Šlika, dat. v Karlových Varech 27. října 1675 viz SOA Zámorsk, fond RA Šliků, inv. č. 382, č. k. 36, tamtéž, inv. č. 75, sign. I.41, č. k. 5; Sinapius, J.: *Des schlesischen Adels anderer Theil*, s. 213; Zedler, J. H.: *Grosses vollständiges Universal-Lexicon* 35, sl. 170–173; Wurzbach, C. von: *Biographisches Lexikon* 30, s. 126–128; Dvořák, M.: *Stručný nástin*, s. 39–42; Sedláček, August: *Šlik*. In: *Ottův slovník naučný* 24. Praha 1906, s. 678.
 - 17 Národní archiv v Praze (dále jen NA Praha), fond Česká dvorská kancelář (dále jen ČDK), inv. č. 752, sign. IV-D-1, č. k. 499; tamtéž, fond Saalbuchy, inv. č. 90, kn. č. 238, fol. 57–59. K potřebě inkolátu viz Brňovják, Jiří: *K úřednímu procesu přijetí do zemské stavovské obce v období od vydání Obnovených zřízení zemských do poloviny 19. století a jeho písemnostem*. In: *Týž a kol.: Nobilitace ve světle písemných pramenů. Nobilitas in historia moderna* 2. Ostrava 2009, s. 121–140.
 - 18 NA Praha, ČDK, inv. č. 1001, sign. IV-P-1, č. k. 761, závět Alžběty Heleny, Vídeň 27. října 1682, její opis v Österreichisches Staatsarchiv – Haus-, Hof- und Staatsarchiv (dále jen ÖStA – HHStA), Sonderbestände, fond Familienarchiv Taaffe (dále jen FA Taaffe), č. k. 14. Ze stejného dne pochází Františkova závět, její originál i opis taktéž v NA Praha a ÖStA – HHStA.
 - 19 Originál viz ÖStA – HHStA, fond FA Taaffe, č. k. 14; opis v NA Praha, fond ČDK, inv. č. 1001, sign. IV-P-1, č. k. 761.
 - 20 *Memoirs*, s. 24–26; Lodge, J. – Archdall, M.: *The Peerage*, 4, s. 297; Wurzbach, C. von: *Biographisches Lexikon*, 42, s. 303. František svou poslední vůli sepsal v Kolíně nad Rýnem 23. února 1702. Viz ÖStA – HHStA, fond FA Taaffe, č. k. 14.
 - 21 NA Praha, fond ČDK, inv. č. 752, sign. IV-D-1, č. k. 499.
 - 22 Podle Wurzbacha Theobald zemřel 24. listopadu v Bruselu. Wurzbach, C. von: *Biographisches Lexikon*, 42, s. 306. Latinský originál Theobaldovy závěti v ÖStA – HHStA, fond FA Taaffe, č. k. 14; opis v NA Praha, fond ČDK, inv. č. 1001, sign. IV-P-1, č. k. 786. Na základě poslední vůle svého bratrance Theobalda se Mikuláš roku 1738 stal 6. vikomtem z Correnu a 6. baronem z Ballymote. *Memoirs*, s. 26–27; Cokayne, G. E. – Doubleday, H. A. – Gibbs, V. (edd.): *The Complete Peerage*, 3, s. 30. Ačkoliv irský titul hraběte z Carlingfordu na něj již nemohl být přenesen (proto ta závorka v nadpisu článku), v písemných pramenech, týkajících se českých zemí, resp. přímo Těšínska, je pravidelně uváděn jako mylord či hrabě *von Carlingfort*, *von Carlingfurth* apod.
 - 23 *Memoirs*, s. 27; Wurzbach, C. von: *Biographisches Lexikon*, 42, s. 311–312.
 - 24 *Memoirs*, s. 28–29; Genealogie, s. 15 (zde Thomas Fitzmaurice, pozdější hrabě Shelburne); Wurzbach, C. von: *Biographisches Lexikon*, 42, s. 312. K dobovému kontextu „protipapeženských“ zákonů (*Penal Laws, Popery Acts*) např. Osborough, W. Nial: *Catholics, Lands and the Popery Acts of Anne*. In: *Power, T. P. – Whelan, K. (edd.): Endurance and Emergence. Catholics in Eighteenth-Century Ireland*. Dublin 1990, s. 21–56, nebo Bartlett, Thomas: *The Fall and Rise of the Irish Nation*. *The Catholic Church 1690–1830*. Dublin 1992, s. 17–29; k zákonu z roku 1703 (*An Act to Prevent the Further Growth of Popery*, znám jako tzv. *Gavelkind Act* či *Popery Act*), pozměněnému roku 1709, viz např. Connolly, Sean J. (ed.): *The Oxford Companion to Irish History*. Oxford 2002, s. 229.
 - 25 Hosák, L.: *Historický místopis*, *passim*.
 - 26 Smlouvou uzavřel společně s manželkou Mariannou. ZA Opava, fond Slezský stavovský archiv (dále jen SSA), inv. č. 977j, pag. 30–31; Němec, Emerich (ed.): *Kopíř těšínských privilegií ve Státním archivu ve Vídni*. Studie o Těšínsku, 6, 1978, s. 198, č. 241. Podle Hosáka došlo k transakci roku 1720 (sic!), viz Hosák, L.: *Historický místopis*, s. 912.
 - 27 Smlouva byla podepsána v Opavě 9. ledna 1749. Její opis v Archiwum Państwowe w Katowicach, Oddział w Cieszyńie (dále jen AP Cieszyn), fond Das Teschner herzogliche Landrecht /Książęcy sąd ziemski w Cieszyńie/ dále jen THL), sign. 1, fol. 39–45. Vincenc Prasek mylně označuje za prodávajícího Josefa Baltazara hraběte Wilczka, tuto informaci přejal rovněž Hosák. Srov. ZA Opava, fond Prasek Vincenc, inv. č. 854, Topografie Těšínska, písmeno C–G, fol. 314² (Fryštát); Hosák, L.: *Historický místopis*, s. 934. Zmatečné informace přináší rovněž Bayer, podle něj se měl stát majitelem Fryštátu po hrabětech z Gašina Wolfgang svobodný pán ze Stechaw a jeho nástupcem pak Martin von Wienzkowsky, který prodal panství poněkud záhadně postavě knížete von Croy. Posledním majitelem Fryštátu před Taaffem měl být Josef Baltazar hrabě Wilczek. Bayer, Julius: *Denkwürdigkeiten der Stadt Freistadt in Herzogthum Schlesien*. Wien 1879, s. 39–40. Bayer evidentně směšuje informace o historii několika panství. Naopak správné informace uvádějí Kniefel, Reginald: *Topographie des kaiserl. königl. Antheils von Schlesien II/1*. Brünn 1804, s. 187–188; Peter, Anton: *Burgen und Schlösser im Herzogthum Schlesien*. Neue Folge. Teschen 1891, s. 141; Šmerda, Milan – Korbelařová, Irena: *Sociální hnutí na Těšínsku ve 2. polovině 18. století (s edicí poddanských stížností z roku 1766)*. Opava 1998, s. 56. Wienzkowský byl roku 1728 (ještě s nešlechtickým příjmením Wienczek) jako rada vlády pštinského svobodného stavovského panství a sekretář pro justiční a policejní záležitosti a daňovou rektifikaci tamtéž povýšen do českého rytířského stavu a získal přidomek *von Wienzkowski*. NA Praha, fond ČDK, inv. č. 752, sign. IV-D-1, č. k. 510. Za pomoc s identifikací M. Wienzkowského děkují těšínskému historikovi dr. Wacławu Gójnickovi.

- 28 AP Cieszyn, fond THL, sign. 1, fol. 91^r–95^r, opis smlouvy. Podle Petera Taaffe koupil Ráj roku 1745 od M. Wienczkowského, shodné datum uvádí Hosák. Viz Peter, A.: *Burgen und Schlösser*, s. 155; Hosák, L.: *Historický místopis*, s. 935; srov. ZA Opava, fond Prasek Vincenc, inv. č. 857, fol. 172^v–173^r. Toto chybné datum přejímá také anonymní autor studie *Z historie obce a panství Ráj*. Studie o Těšínsku, 3, 1974, s. 211. Správné informace opět v Šmerda, M. – Korbelařová, I.: *Sociální hnutí*, s. 56.
- 29 ZA Opava, fond SSA, inv. č. 977k, pag. 120–121 (kupní smlouva, Těšín 28. června 1749); Němec, E. (ed.): Kopiař, s. 204, č. 289 (Němec mylně hovoří o prodávajícím jako o Josefu Marii Vlčkovi). Prasek chybně uvádí jako kupujícího Mikuláše hraběte Tracha z Březi (sic!) a tuto informaci převzal Hosák. Srov. ZA Opava, fond Prasek Vincenc, inv. č. 857, fol. 142^v; tamtéž, fond Prasek Vincenc, inv. č. 856, Topografie Těšínska, fol. 177^r; Hosák, L.: *Historický místopis*, s. 919.
- 30 ZA Opava, fond SSA, inv. č. 977k, pag. 126–128 (kupní smlouva, Těšín 11. října 1749); Němec, E. (ed.): Kopiař, s. 204, č. 292. Prasek označuje za předchozího majitele M. Wienczkowského, viz ZA Opava, fond Prasek Vincenc, inv. č. 856, Topografie Těšínska, fol. 177^r; srov. Hosák, L.: *Historický místopis*, s. 918.
- 31 Do roku 1740 měly obě části ještě společného majitele: Viléma Bernarda Lhotského ze Lhoty. Harasovský koupil rakouský díl roku 1746. ZA Opava, fond SSA, inv. č. 977l, pag. 151–153 (konfirmace kupní smlouvy, dat. 26. září 1756 v Těšíně); tamtéž, fond Karolinský katastr slezský, inv. č. 39, fol. 546^r–556^r; tamtéž, fond Prasek Vincenc, Topografie Těšínska, inv. č. 855, fol. 151^r; Brzobohatý, J. – Drkal, S. (edd.): *Karolinský katastr*, 1, passim, zejm. s. 704, 708, 742. K Harasovskému Stibor, Jiří: *Harasovský z Harasova*. BSSSM – Nová řada, 11 (23), 2008, s. 60–61. Za cenné informace děkuji Mgr. Jiřímu Peterkovi ze Zemského archivu v Opavě.
- 32 *Memoirs*, s. 29–30; Wurzbach, C. von: *Biographisches Lexicon*, 42, s. 303–305; podle jiných Jan Filip zemřel 10. prosince 1765, srov. Lodge, J. – Archdall, M.: *The Peerage*, 4, s. 299, či Witting, Johann Baptist: *Der niederösterreichische Landständische Adel*, II. (= J. Siebmacher's grosses und allgemeines Wappenbuch. IV/4). Nürnberg 1918, s. 294.
- 33 Mariin druhý sňatek natolik pobouřil rodinu Chotků, že z dědictví po otci Rudolfovi získala jen nepatrnou část a rodina jejího bratrance Jana Karla (1748–1824) s ní odmítla udržovat kontakt. Cerman, Ivo: *Chotkové. Příběh úřednické šlechty. Šlechtické rody Čech, Moravy a Slezska* 7. Praha 2008, s. 302. K osobě J. E. Malabailly z Canalu, který se po odchodu z armády roku 1770 věnoval vědám, umění a svobodnému zednářství (botanická zahrada Kanálka v Praze), viz stručný biogram v Ottův slovník naučný 16. Praha 1900, s. 686.
- 34 ŌStA – HHStA, fond FA Taaffe, č. k. 14; Kolář, Martin: *Geschichte der Herrschaft Ellischau-Nalžovy*. [S. d., patrně z druhé poloviny 19. století], s. 265 (rukopis depozován v ŌStA – HHStA, fond FA Taaffe, kn. č. 1); Sommer, Johann Gottfried: *Das Königreich Böhmen, statistisch-topographisch dargestellt*. VII. Klattauer Kreis. Prag 1839, s. 37; Sedláček, August: *Hrady, zámky a tvrze království českého*. IX. Domažlicko a Klatovsko. Praha 1893, s. 263.
- 35 Cokayne, George Edward – Gibbs, Vicary (edd.): *The Complete Peerage of England, Scotland, Ireland, Great Britain and the United Kingdom*, Extant, Extinct or Dormant. II. London 1912, s. 103. Podle Lodge a Archdalla se Taaffe oženil v Bruselu v únoru 1772 s nejstarší dcerou lorda Johna Bellewa, s níž ale neměl žádné potomstvo. Viz Lodge, J. – Archdall, M.: *The Peerage*, 4, s. 299.
- 36 AP Cieszyn, fond THL, sign. 1, fol. 152^r–155^r; ŌStA – HHStA, fond FA Taaffe, č. k. 14, seznam listin odeslaných do Anglie.
- 37 AP Cieszyn, fond THL, sign. 1, fol. 158^r–161^r, viz zejména bod č. 8.
- 38 Smlouva údajně zajišťovala Janu Filipovi vydědit své děti zcela ve prospěch manželky či jakékoliv jí blízké osobě. Cílem Chotkových snah tak zřejmě mohla být jistá forma kontroly či dokonce převzetí taaffovských statků příslušníky jeho rodu. *Memoirs*, s. 30–32; informace přejímá a komentuje Šmerda, viz Šmerda, M. – Korbelařová, I.: *Sociální hnutí*, s. 56–58.
- 39 ŌStA – HHStA, Reichshofrätliche Hofkommission zur Verwaltung der Reichshofratsakten 172, Testament, Sperr- und Verlassenschaften, spis Taaffe.
- 40 ŌStA – HHStA, fond FA Taaffe, č. k. 14, úmrtní listy Mikuláše v Nalžovech a jeho ženy v seznamu listin zasláných do Anglie; Baroch, Miroslav: *Taaffe z Corren a Ballymote*. Heraldika a genealogie, 41, 2008, č. 1–2, s. 25.
- 41 Ve stejném kontextu lze chápat Taaffeho povolání do anglického parlamentu roku 1798 (na základě rodinných titulů), což nakonec musel odmítnout. Rudolf totiž jako katolík nemohl vykonat patřičnou přísahu v duchu anglikánské konfese. *Memoirs*, s. 33; Wurzbach, C. von: *Biographisches Lexicon* 42, s. 305. K irské yeomanry např. Blackstock, Allan F.: „A Dangerous Species of Ally“. *Orangeism and the Irish Yeomanry*. *Irish Historical Studies*, 30, 1997, č. 119, s. 393–405.
- 42 *Memoirs*, s. 31–33; Genealogie, s. 17; Baroch, M.: *Taaffe*, s. 25. Višňové viz Wolny, Gregor: *Markgrafthum Mähren*. III. Band, Znaimer Kreis. Brünn 1837, s. 566; Hosák, L.: *Historický místopis*, s. 128.
- 43 *Memoirs*, s. 33–34; Wolny, G.: *Die Markgrafschaft Mähren*, 3, s. 383. K Josefovým finančním problémům srov. obsáhlý materiál v Moravský zemský archiv v Brně, fond C9 Moravskoslezské zemské právo, Poručenské a opatrovnické spisy, sign. 13-823, č. k. 54.
- 44 Musil, F.: *Dva zámky*, s. 15–16.
- 45 Musil, František – Plaček, Miroslav: *Zaniklé hrady, zámky a tvrze Moravy a Slezska*. Praha 2003, s. 151–154; Musil, František – Plaček, Miroslav – Úlovec, Jiří: *Zaniklé hrady, zámky a tvrze Čech, Moravy a Slezska po roce 1945*. Praha 2005, s. 292–293; Rebrová, Alexandra: *Zaniklý zámek Ráj v osudech staletí*. Karviná 2002, s. 28.
- 46 Benatzky, Jindřich: *Významné stavební památky v Karviné I – Fryštát*. In: Plaček, V. – Plačková, M. (edd.): *Karviná. Sborník příspěvků k dějinám a výstavbě města*. Karviná 1968, s. 293; Rebrová, Alexandra: *Zámek Fryštát*. Šenov u Ostravy 1998, s. 14–16; též: *Zámek Fryštát v Karviné. Sborník Národního památkového ústavu v Ostravě* 2004, s. 38.
- 47 Bayer, J.: *Denkwürdigkeiten*, s. 117; Rebrová, A.: *Zaniklý zámek*, s. 28–32; Šmerda, M. – Korbelařová, I.: *Sociální hnutí*, s. 57; Musil, F.: *Dva zámky*, s. 15–16.
- 48 Heraldické informace převzaty z dokumentace PhDr. Karla Müllera ze Zemského archivu v Opavě.
- 49 Samek, Bohumil: *Umělecké památky Moravy a Slezska*. 1. [A–I]. Praha 1994, s. 398; 2. [J–N]. Praha 1999, s. 130–131; Schenková, Marie – Olšovský, Jaromír: *Barokní malířství a sochařství ve východní části českého Slezska*. Opava 2004, s. 153, 184 a 195, ke Stanettimu s. 150–151; Olšovský, Jaromír: *Barokní sochařství v Rakouském Slezsku (1650–1800)*. Dizertační práce, Masarykova univerzita v Brně. Brno 2004, s. 191, ke Stanettimu s. 58 a 187–188; Chmelařová, Veronika: *Fryštátské bratrstvo sv. Jana Nepomuckého a jeho působení v 18. století – výrazná stopa svatojánského kultu na Těšínsku*. Těšínsko, 54, 2011, č. 4, s. 14.
- 50 ZA Opava, Prasek Vincenc, inv. č. 856, fol. 110^r; Hajzlerová, Irena: *Dolní Lutyně 1305–2005*. Dolní Lutyně – Karviná – Opava 2005, s. 17.
- 51 V lapidáriu Muzea Těšínska v Českém Těšíně je deponována identická pískovcová deska, jejíž původní umístění není bohužel známo.
- 52 Rebrová, Alexandra: *Filiální kostel sv. Marka v Karviné-Fryštát / Succursal church of St. Mark in Karviná-Fryštát / Filiale St. Markus Kirche in Karviná-Fryštát / Kościół filialny św. Marka w Karwinie-Frysztacie*. Karviná 2000, s. 26–28.
- 53 ŌStA – HHStA, fond FA Taaffe, č. k. 14, opis seznamu dluhů Nicholase Taaffeho; AP Cieszyn, fond THL, sign. 2, passim.
- 54 Šmerda, Milan: *Těšínsko před povstáním v roce 1766*. Ostrava 1962, s. 38–64; Šmerda, M. – Korbelařová, I.: *Sociální hnutí*, s. 16–26; Korbelařová, Irena – Šmerda, Milan – Žáček, Rudolf: *Slezská společnost v období pozdního baroka a nástupu osvícenství (na příkladu Těšínska)*. Opava 2002, s. 198.
- 55 Detailně viz Šmerda, Milan: *Sociální bouře na Karvinsku v 18. století a jejich sociální pozadí*. In: Plaček, V. – Plačková, M. (edd.): *Karviná. Sborník příspěvků k dějinám a výstavbě města*. Karviná 1968, s. 53–69; Šmerda, M. – Korbelařová, I.: *Sociální hnutí*, s. 60–70; Šmerda, M.: *Život Ondry Foltýna, slezského rodáka a statečného člověka*. Brno 2003, passim; Cerman, I.: *Chotkové*, s. 229–237.
- 56 Originál smlouvy v ŌStA – HHStA, fond FA Taaffe, č. k. 3, složka č. 14; AP Cieszyn, fond THL, sign. 2, fol. 49^r–52^r; opis včetně konfirmace z 8. ledna 1794 také viz sign. 10, pag. 331–335. Kneifel datuje prodej panství Ráj k roku 1793, Kneifel, R.: *Topographie II/1*, s. 305. Hosák datuje prodej Petřvaldu Larischovi do roku 1790, aniž by citoval zdroj (jistě vycházel z Praskovy pozůstalosti), srov. Hosák, L.: *Historický místopis*, s. 912; srov. ZA Opava, fond Prasek Vincenc, Topografie Těšínska, inv. č. 857, fol. 102^r. Patrně na základě této Hosákovy vágní formulace se v odborné i populární literatuře objevuje tvrzení o samostatném prodeji Fryštátu roku 1790. Srov. např. Rodan, Kamil: *Dějiny zemědělství v Rakouském Slezsku v letech 1848–1914 (Základní vývojové tendence)*. Ostrava 2008, s. 156; Jež, Radim – Pindur, David: *Obrázky z dějin Petřvaldu*. Cieszyn 2012, s. 8. Doklady o Taaffeho dlužích srov. AP Cieszyn, fond THL, sign. 2, passim.
- 57 Stibor, Jiří: *Laryš ze Lhoty*. BSSSM – Nová řada, 2 (14), 2001, s. 77–79. K budování soustředěné pozemkové domény jím i jeho potomky srov. Rodan, K.: *Dějiny*, s. 156–157; k rodu Larischů i Mönnichů srov. také Blažek, C.: *Der Adel von Oester. Schlesien*, s. 40, 48, 144–145.
- 58 Bayer, J.: *Denkwürdigkeiten*, s. 116–119; Rebrová, A.: *Zámek*, s. 38–40; Musil, F. – Plaček, M.: *Zaniklé hrady*, s. 154–155; Musil, F. – Plaček, M. – Úlovec, J.: *Zaniklé hrady*, s. 293–294.
- 59 ŌStA – HHStA, fond FA Taaffe, č. k. 13, originál kupní smlouvy, Višňové 24. září 1793; Wolny, G.: *Die Markgrafschaft Mähren*, 3, s. 566; Hosák, Ladislav – Zemek, Metoděj a kol.: *Hrady, zámky a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezsku* 1. Jižní Morava. Praha 1981, s. 255 (později Taaffové ve Višňovém přistavěli jednopatrové křídlo).
- 60 Schwaichhardt Ritter von Sickingen, Franz: *Darstellung des Erzherzogthums Oesterreich unter der Ens, durch umfassende Beschreibung aller Burgen Schlösser, Herrschaften Städte, Märkte, Dörfer, Kotten u. a. Erster Band. Viertel unterm Wienerwald*. Wien 1831, s. 282; Oppl, Ferdinand: *Liesing: Geschichte des 23. Wiener Gemeindebezirks und seiner alten Orte. Jugend und Volk*. Wien 1982, passim.
- 61 *Memoirs*, s. 33–35; obsáhlý biogram viz Wurzbach, C. von: *Biographisches Lexicon* 42, s. 308–311.
- 62 *Allgemeine Deutsche Biographie*. 55. Leipzig 1910, s. 234–255 (autorem hesla Alfred Fischel).
- 63 ŌStA – HHStA, fond FA Taaffe, č. k. 13, *Böhmische Akten 1793–1856*, kupní smlouva Vídeň 5. prosince 1836; Wolny, G.: *Die Markgrafschaft Mähren*, 3, s. 564; Hosák, L.: *Historický místopis*, s. 128; Sommer, J. G.: *Das Königreich*, s. 68.
- 64 Baroch, M.: *Taaffe*, s. 34; Lustig, Rudolf – Světnička, František: *Schematismus vel-kostatků v Čechách*. Praha 1933, s. 680; <http://en.wikipedia.org/> [cit. 26. 8. 2012], hesla Henry Taaffe, 12th Viscount Taaffe a Richard Taaffe.
- 65 Autor článku děkuje Michaelu Hannanovi (Dublin, Irsko) a nalžovskému kastelánovi Stanislavu Bouzkovi za laskavé poskytnutí části obrazové přílohy.

Zámecká knihovna v Ropici

Sonda do knižní kultury těšínské šlechty 18.–20. století

Veronika Marková

Po rozdělení historického území Slezska v důsledku válečných událostí kolem poloviny 18. století se Těšínsko stalo okrajovou částí Habsburské monarchie. Z ekonomického hlediska pro něj byly charakteristické drobné statky, které v mnoha případech tvořila jen jediná vesnice nebo její část.¹ Těšínsko bylo regionem, kde relativně velké množství panství doprovázel i poměrně vysoký počet přítomných šlechtických rodů. Nepříliš bohatý region nemohl mnohdy nabídnout dostatečné zdroje příjmů, a tak je zdejší šlechta, často nezáměrná, nacházela ve službě státu nebo v armádě.²

Nejinak tomu bylo i v případě mnohých držitelů panství Ropice, nacházejícího se jižně od Českého Těšína. První zmínka o vsi Ropice pochází z počátku 14. století. Od počátku 18. století byla po téměř 100 let v držení šlechtického rodu Saint Genois d'Anneaucourt.³ V roce 1785 ji Karel svob. pán Saint Genois prodal Marii Gabriele svob. paní Celestové z Celestinu rozené svob. paní Skrbenské z Hříště (1745–1816),⁴ manželce Karla Františka svob. pána Celesty z Celestinu (1730–1796).⁵ Marie Gabriela byla velmi zbožná a humánně založená žena. Podařilo se jí dosáhnout zřízení lokálie a poté i fary v Ropici, nechala zde vystavět zděný kostel a školu.⁶ Péči ovšem věnovala i místnímu panskému sídlu. Rozšířila zámek a zbudovala kolem něj anglický park.⁷ V závěti určila za další majitele Ropice děti své předčasně zesnulé neteře Gabriely svob. paní ze Spens-Booden rozené hr. Sobkové z Kornic (1773–1808).⁸ Poručníkem majetku nezletilých dětí se stal jejich otec Emanuel

Anonymní portrét Marie Gabriely svob. paní Celestové z Celestinu (1745–1816), Muzeum Těšínska

svob. pán ze Spens-Booden (1773–1828),⁹ jenž se roku 1827 dohodl na odprodeji ropického statku manželovi své nejstarší dcery Zoe Antonínu svob. pánu Mattencloit (1794–1853).¹⁰ Zoe svob. paní Mattencloit (1797–1861) se zasloužila o vybudování pověsti Ropice jako místa, kde se v biedermeierovském salonu setkávala šlechta a kde se pěstovalo umění. Měla zásluhu i na rozšíření zámecké knihovny a uměleckých sbírek.¹¹ Po smrti Zoe¹² přešla Ropice do držení jejího synovce Emanuela svob. pána ze Spens-Booden (1831–1926).¹³ Bezdětný Emanuel se na sklonku svého dlouhého života rozhodl předat Ropici Hermannu hr. Kuenburgovi (1868–1942),¹⁴

Veduta ropického zámku s anglickým parkem a rybníkem, polovina 19. století, Muzeum Těšínska

*Svatební fotografie
Hermann hr. Kuenburga
(1868–1942) a Valerie Dosch
(1871–1932),
Muzeum Těšínska*

*Pečeť s aliančním znakem
svob. pánů Celestů
z Celestinu a svob. pánů
Skrbenských z Hříště
na titulním listě *Théâtre
complet de Monsieur de
Voltaire*, Arsenal 1776,
Muzeum Těšínska*

*Pečeť a vlastnické vpisky
členů rodu Mattencloît
z 80. let 18. století a 20. let
19. století na předsádce knihy
*La journée du Chrétien,
sanctifiée par la priere et
la méditation*, Praha 1767,
Muzeum Těšínska*

synovi své sestry Rosalie (1839–1924),¹⁵ provdané za Klemense hr. Kuenburga (1844–1914),¹⁶ jehož už dříve adoptoval.¹⁷ Rosalie hr. Kuenburgová pobývala v posledních letech svého života u bratra Emanuela na Ropici a je vedle něj i pohřbena na zdejší katolickém hřbitově.¹⁸ Hermann hr. Kuenburg-Spens, jenž byl dvakrát ženat,¹⁹ potomka nezanechal a veškerý majetek odkázal svému příbuznému Johannu (Hansovi) hr. Kuenburgovi (1919–1944?).²⁰ Johann byl ovšem coby letec Luftwaffe ve druhé světové válce s největší pravděpodobností zabit, a tak se Ropice svého nového majitele již nedočkala.

V roce 1945 byl ropický velkostatek jako německý majetek zkonfiskován a byla na něm ustanovena národní správa. Ještě předtím se ale zámecké budovy „ujal“ Místní národní výbor v Ropici a využil ji jako nájemné bydlení.²¹ V zápisu z revize národní správy z roku 1948 se [...] doporučuje, aby zařízení zámku, pokud je ještě uloženo v zámecké budově, bylo po ocenění prodáno ve veřejné dražbě, případně odvezeno na jiný zámek, který zůstává v majetku státu (nár. kulturní komise). Podotýká se, že je třeba co nejdříve roztržiti knihovnu, uloženou v zámku, která

snad obsahuje cenné staré knihy.²² Knihovna zřejmě v zámeckých zdech ještě několik let setrvala a až v dubnu roku 1954 byla převzata do fondu knihovny Muzea Těšínska v Českém Těšíně,²³ kde je uložena dodnes. Po roce 1989 se zámek dostal do soukromých rukou a postupem času téměř zanikl. Od roku 2011, kdy zámeckou budovu získal nový majitel, na objektu probíhají opravy a čeká na své nové smysluplné využití.

Vznik a vývoj knižního fondu²⁴

Soukromé knihovny byly budovány především ve šlechtickém prostředí jako památníky kulturních a literárních aspirací celých pokolení rodu. Motivem jejich vzniku byl nejen zájem o čtení, ale také sběratelský a bibliofilský koníček; důvodem tedy byla jak skutečná potřeba, tak podlehnutí dobové módě.²⁵

Počátky ropické zámecké knihovny pravděpodobně sahají do doby, kdy byla Ropice v držení Marie Gabriely svob. paní Celestové (ve fondu nebyl nalezen žádný tisk obsahující provenienční znak svob. pánů Saint Genois). Celkem deset tisků nese na titulním listě alianční znak svob. pánů Celestů z Celestinu a svob. pánů Skrbenských z Hříště (jedná se mj. o sedm dílů *Théâtre complet de Monsieur de Voltaire*). Jeden z dalších tisků nese např. vlastnický vpisec „Baronne Cselesta Nei Skrbensky“. Tyto provenienční znaky kladou dané přírůstky fondu do doby před rokem 1816. Lze jen spekulovat, jak obsáhla tehdy zámecká knihovna byla. Marie Gabriela svob. paní Celestová byla vzdělaná dáma,²⁶ tudíž lze předpokládat, že k četbě a knihám obecně měla blízký vztah a knihovnu na svém sídle budovala. Předobraz pro tvorbu knižní sbírky si mohla přinést již ze svého rodného sídla v Hoštálkovech nedaleko Krnova, kde se nacházela poměrně dobře zásobená zámecká knihovna.²⁷

Několik publikací se do ropické zámecké knihovny dostalo z rukou svob. pánů Mattencloît. Tento rod byl se svob. pány ze Spens-Booden několikrát příbuzensky svázán, proto tedy výskyt tisků s jejich provenienčními znaky není překvapením. V jednom z francouzskojazyčných tisků nacházíme pečeť s erbem svob. pánů Mattencloît. Vlastnické poznámky připisované příslušníkům tohoto rodu je možné vysledovat i u dalších pěti. Překvapivě se ovšem v žádné knize fondu nevyskytuje jakýkoliv provenienční znak odkazující na osobu Zoe svob. paní Mattencloît rozené svob. paní ze Spens-Booden, která se zasloužila o rozšíření knihovny a o čilé kulturní dění na zámku v Ropici.

Více než 20 různých tisků převážně z doby po roce 1850 nese vlastnické poznámky příslušníků rodu svob. pánů ze Spens-Booden.

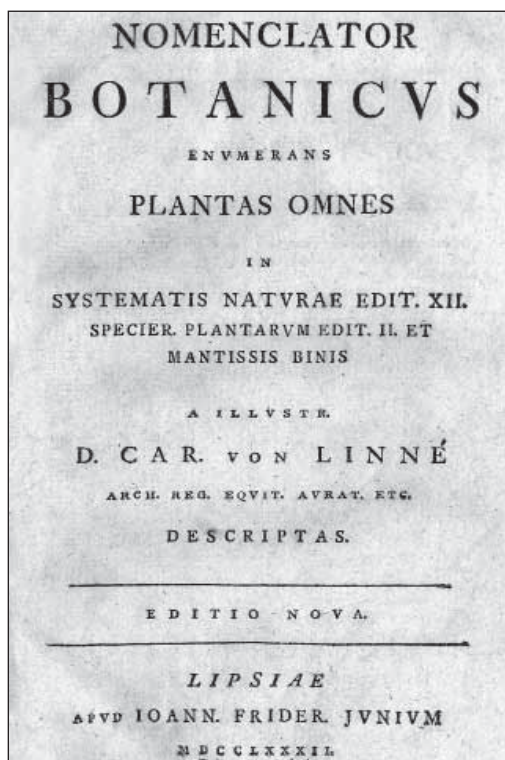

Především literaturu z oblasti geografie opatřovala svou vlastnickou poznámkou Rosalie svob. paní ze Spens-Booden. Jednoduchým *Spens* jsou označeny další tisky rozmanitého charakteru od beletrie až po technickou literaturu. Vlastnické poznámky svob. pánů ze Spens-Booden s vrocením se nacházejí v tiscích úředního nebo ekonomického charakteru.

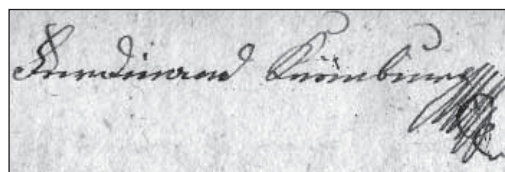
O zřejmě značnou část zejména naučné literatury byl fond obohacen v době, kdy došlo ke dvojitému spříznění tehdejších majitelů Ropice, svob. pánů ze Spens-Booden, s příslušníky slezské větve hraběcího rodu Kuenburgů.²⁸ Některé tisky nesou exlibris nebo vlastnické poznámky různých členů tohoto rodu. Lze předpokládat, že si Kuenburgové s sebou na Ropici přinesli nebo jiným způsobem předali část knihovního fondu ze zámecké knihovny v Brantici,²⁹ jež byla zřejmě v době Ferdinanda hr. Kuenburga (1797–1869) hojně obohacována hlavně o naučnou literaturu. Ferdinand hr. Kuenburg byl pravděpodobně velmi znalý a sečtělý v oblasti přírodních věd. Svědčí o tom mj. i mnohé diplomy a jmenovací dekrety různých přírodovědných spolků, které obdržel.³⁰ V celkem 12 tiscích z ropického fondu je vlepeno mědirytové exlibris s nápisem *Ex Bibliotheca Ferdinandi comitis de Künbourg*. Jedná se literaturu naučnou, hlavně historickou a přírodovědnou. Jedním ze zajímavějších tisků nesoucích exlibris spolu s vlastnickou poznámkou Ferdinanda hr. Kuenburga je lipské vydání *Nomenclator botanicus enumerans plantas omnes in systematis naturae edit* od Carla Linné z roku 1782. Ve fondu ropické zámecké knihovny se nacházejí další tři díla tohoto významného přírodovědce, zakladatele botanické a zoologické systematické nomenklatury, mj. stockholmské vydání *Philosophia botanica* [...] z roku 1751. Žádné z těchto dalších děl sice nenese spolehlivě identifikovatelné provenienční znaky, lze však předpokládat, že byla též součástí brantické zámecké knihovny. Ferdinand hr. Kuenburg opatřoval své knihy i vlastnickými poznámkami, které lze najít v literatuře technické, paleontologické nebo lékařské.

Naopak o humanitní vědy, především historii, se zřejmě zajímal Ferdinandův mladší bratr Amand hr. Kuenburg (1809–1886). Tisky opatřené jeho vlastnickou poznámkou jsou výlučně přehledy dějin, příp. biografická literatura, např. šestnáctisvazkové vyličení dějin z pera bývalého jezuitského pedagoga a člena akademie v Lyonu C. F. X. Millota³¹ *Des Herrn Abt Millot, Mitglieds der Academie zu Lyon etc. Universalhistorie alter, mittler und neuer Zeit* z roku 1794.

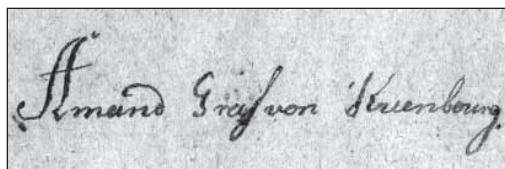
Pouze na jediném tisku ve fondu ropické zámecké knihovny se nachází exlibris patřící Hermannu hr. Kuenburgovi. Hermann opatřoval

Titulní list knihy Carla Linné *Nomenclator botanicus enumerans plantas omnes in systematis naturae edit*, Lipsko 1782, a exlibris s vlastnoručním podpisem Ferdinanda hr. Kuenburga (1797–1869) z předsádky téhož titulu, Muzeum Těšínska

své knihy i vlastnickými poznámkami, jež se vyskytují převážně v tiscích beletristického charakteru. Několik položek do ropického fondu přibylo i z knihoven rodin obou manželék Hermanna hr. Kuenburga. Vlastnické poznámky členů rodiny Dosch, tedy rodiny první Hermannovy manželky Valerie (1871–1932), lze najít ve dvou tiscích. Více knih je označeno vlastnickou poznámkou druhé Hermannovy manželky Edith svob. paní von Bothmer (1884–1939), nebo je lze připisat některému ze členů její rodiny.

Vlastnoruční podpis Amandy hr. Kuenburga (1809–1886) z předsádky publikace Petera Blancharda *Neuer Plutarch*, Vídeň 1806, Muzeum Těšínska

*Exlibris Hermanna
hr. Kuenburga vlepene
na předsádku knihy Gut und
Blut fuer unsern Kayser
od Adolpha Aschera,
Viedeň 1900,
Muzeum Těšínska*

Bohužel se nepodařilo určit všechny v tiscích se vyskytující provenienční znaky. Z těch opakovaně se objevujících a rozluštěných uvedme např. pečeť se jménem *Carl de Boussin* a razítko s nápisem *Ig. Schneider*.

Charakteristika fondu

Dnešní fond zámecké knihovny Ropice je rozdělen do dvou skupin. První skupina tisků nese označení Z 1285 – Z 1594, druhá, početnější, je pak vedena pod jednotnou signaturou H 14872 s přírůstkovým číslem 724/74. Tato signatura je vepsána na přední předsádce každého pod ní spadajícího svazku.

Fond čítá 431 titulů v 782 svazcích (včetně jednoho rukopisu). O něco málo více než třetinu fondu (152 titulů) tvoří staré tisky, tj. tituly vydané do roku 1800 včetně. Nejstarším tiskem je *Neue Beschreibung der Königreiche Schweden [...]*, titul vytištěný v Ulmu v roce 1650. Kolem 20 publikací pochází z 20. století, nejmladší z roku 1930 (*Friedrich Nietzsche – Die Wille zur Macht*). Do dnešních dnů se tedy zachovalo nejvíce tisků z 19. století.

Z jazykového hlediska je fond poměrně jednoznačně vymezený – velkou měrou převažuje literatura německojazyčná. Zastoupeny jsou ale i další jazyky, nejčastěji francouzština. S ohledem na jazykové složení fondu a dobovou situaci na poli knižního obchodu ve střední Evropě jistě nepřekvapí skutečnost, že valná většina knih pochází od vydavatelů z německých a rakouských zemí. Německo bylo v 19. století největším dovozcem publikací do Habsburské monarchie.³² V našem případě se tituly vydané v Německu

počtem vyrovnají titulům vydaným na území tehdejší Habsburské monarchie, nejčastěji ve Vídni. Pouze deset titulů z celého fondu se místem svého vydání hlásí k Francii, ještě méně pak k dalším zemím.

Tematická struktura fondu

V dochovaném fondu zámecké knihovny převažuje beletristická literatura konce 18. a první poloviny 19. století; mezi tituly se lze setkat s díly soudobých oblíbených autorů jako např. A. Lafontainea³³ nebo A. G. Meißnera.³⁴ Nejčastěji se jedná o cenově nenáročná, nezřídka patisková vydání dobových populárních děl, předkládaná v rámci edičních řad, např. *Wienerische Landbibliothek*, kterou vydával vídeňský tiskař a nakladatel J. B. Wallishausner mezi lety 1791–1797.³⁶ Druhá nejpočetněji zastoupená skupina edičních děl spadá pod nakladatelskou řadu *Classische Cabinets-Bibliothek oder Sammlung auserlesener Werke der Deutschen- und Fremdliteratur*,³⁷ již vydával ve 20. letech 19. století další vídeňský nakladatel Chr. Fr. Schade. Ve stejné době mu konkuroval se svou ediční řadou *Neueste Bibliothek* nakladatel A. Mausberger. Část děl z těchto sérií tvořila tzv. triviální literatura, která vznikla v době pozdního osvícenství jako odpověď na zvýšenou poptávku po literatuře, především nenáročných žánrech, spojenou s rostoucím počtem čtenářů. Byla založena na konzumu a popularitě.³⁸

Ve fondu se nachází i klasická německá beletrie. Objevují se především sebrané spisy významných osobností dějin německé literatury, např. Ch. F. Gellerta.³⁹ Upozorníme také na neúplnou řadu Sebraných spisů L. Rellstaba.⁴⁰ Nelze opomenout ani soubor sebraných spisů Friedricha Schillera,⁴¹ významné osobnosti německé literatury období výmarské klasiky. Hlubší zájem majitelů Ropice o soudobou německou literaturu se odráží i v přítomnosti několika děl *Repertorium der gesamten deutschen Literatur* ze 30. let 19. století.

Z filozofické literatury uvedme literární odkaz velikána francouzského osvícenství – Voltaira, jenž je ve formě různých souborů díla zastoupen více než 30 svazky.

Menší část fondu je tvořena literaturou naučnou, za to však v poměrně širokém spektru odvětví. Nejčastěji se lze setkat s literaturou přírodovědnou – z oborů biologie, chemie, fyziky či geografie. Druhým nejpočetnějším celkem jsou společenské vědy, především historie (obecné přehledy dějin, dějepisné učebnice nebo historické biografie).⁴² Několika ročníky je zastoupena i známá příručka pro šlechtickou genealogii *Gothaisches genealogisches Taschenbuch [...]*.

Překvapujícím momentem může být nápadně malé množství silesiak – především s ohledem na dlouhodobé spojení vlastníků Ropice se slezským regionem.

Ve fondu zámecké knihovny se dochovalo i celistvé encyklopedické dílo; jedná se o bez prvního svazku kompletní řadu 15dílného devátého vydání *Allgemeine deutsche Real-Encyclopädie für die gebildeten Stände (Conversations-Lexikon)*, jež vycházelo v nakladatelském domě Brockhaus v Lipsku v letech 1843–1848.⁴³

Bezesporu zajímavým titulem je *Unterricht in der natürlichen Magie, oder zu allerhand belustigenden und nützlichen Kunststücken* čili *Poučení v přírodní magii aneb dovedné kousky k rozmanitému obveselení a využití*. Dílo autora J. N. Martia se v Ropici nacházelo v kompletní řadě 18 svazků. Tyto „kouzelnické knížky“, jak je lze nadneseně nazvat, obsahovaly mnoho chemických a fyzikálních experimentů nebo karetních kousků, které mohly být vykonávány v domácím prostředí a často sloužily k obveselení shromážděné společnosti.⁴⁴

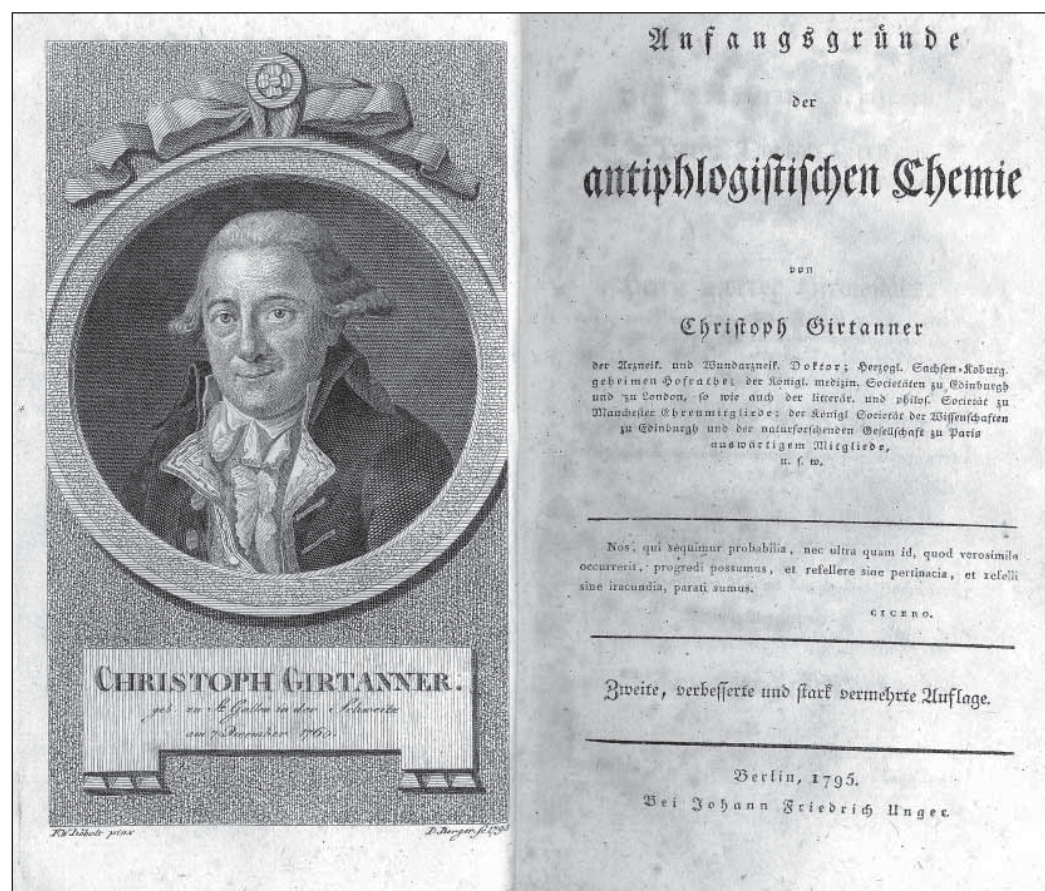
Neopominutelnou položkou fondu jsou také různá periodika. Nejpočetněji je zastoupen *Allgemeines Europäisches Journal*, a to celkem 35 čísly z let 1795–1797. Ve své době si tento časopis získal pozornost čtenářů zřejmě i širokým záběrem sdělovaných informací. Běžně v něm byly přetisknuty zajímavé články z jiných

periodik, přinášel informace z průmyslu a hospodářství, ale i z kulturní sféry, hlavně divadelní.⁴⁵ Vydáván byl jako měsíčník významným brněnským a opavským nakladatelem a tiskařem J. G. Trasslerem⁴⁶ v Brně od ledna 1794 do prosince 1799.⁴⁷

Oblíbenou formou zábavné literatury své doby byly i tzv. moralische Wochenschriften – moralistní týdeníky. Jejich úkolem bylo apelovat na rozum čtenáře a zábavnou formou programově vychovávat k morálce, počestnosti a eticky vytříbenému životu.⁴⁸ Tuto formu uplatnil ve svých *Gespräche in dem Reiche derer Todten* D. Fassmann, jenž pomocí fiktivního rozhovoru nedávno zemřelé významné osobnosti s osobnostmi antickou slučoval politickou informovanost čtenáře s pobavením.⁴⁹ Ve fondu se nachází devět čísel tohoto časopisu z roku 1726. Mnohem početněji je zastoupeno další periodikum, tzv. *Eipeldauer Briefe*, vydávané v letech 1785–1821 v různých názvových obměnách J. Richterem. Ten pomocí satirické korespondenční formy a za použití vídeňského dialektu vytvořil zajímavý dobový a místně historický obraz staré Vídně.⁵⁰

Závěrem

Pokus o rozbor fondu zámecké knihovny v Ropici lze vnímat nejen jako sondu do vývoje čtenářského vkusu slezské šlechty, ale také i jako

Titulní list spisu
*Anfangsgründe der
antipblogistischen Chemie*
dr. Christoph Girtannera
s jeho podobiznou, Berlín
1795, Muzeum Těšínska

vhled do problematiky pronikání aktuální literární produkce a čtenářských tendencí do provinčních částí habsburské monarchie.⁵¹ Na jeho složení lze vysledovat dobový trend postupné převahy zábavné literatury, která už od 18. století přebírala dominantní roli nad ostatními žánry. Čtenář sahal po knize s vidinou příjemně strávených chvil, které mu poskytovala především

beletrie, ale také díla populárně naučná a publicistická, jež byla atraktivní svou formou a obsahově aktuální.⁵² Fond ropické zámecké knihovny skýtá nejen pro literární historiky, ale i pro širší badatelskou obec vhodný studijní materiál a může svým obsahem inspirovat k hlubším zamyšlením i novým objevům na poli knižní kultury elit dob minulých.

Castle Library in Ropice

Looking into the Book Culture of the Těšín Nobility of the 18th–20th Century

In the presented study, the author focused on the book culture among the nobility of Austrian Silesia from the 18th to the 20th century. The text particularly deals with an analysis of the preserved fund of the castle library in Ropice that is now deposited in the Museum of Těšín Region in Český Těšín, as well as the wider context of the book culture of the elites in the respective region and time period. The incompletely preserved fund of the castle library in Ropice includes 431 titles in 782 volumes. German-language literature largely prevails. The best preserved prints date back to the 19th century (the time range when the preserved prints originated is from 1650 till 1930). Fiction and entertaining literature is the most numerous, followed by specialized literature and periodicals. The foundations of the castle library were probably laid at the end of the 18th century by Maria Gabriela Free Lady Celest of Celestine (1745–1816). The fund was further enriched by the other owners of the Ropice manor, i.e. the Free Lord Mattencloit, the Free Lords of Spens-Booden and the Earls of Kuenburgy. In the structure of the fund, the contemporary tendency of the gradual domination of fiction and entertaining literature on the book market in the 18th and 19th century can be observed.⁵³

POZNÁMKY

Ráda bych vyjádřila poděkování pracovníkům Zemského archivu v Opavě a pracovníkům Muzea Těšínska v Českém Těšíně, kteří mi umožnili toto téma zpracovat. Chtěla bych vyzdvihnout pomoc PhDr. Radima Ježe a především PhDr. Jiřiny Pavlíkové z Muzea Těšínska, která mě s neobyčejnou ochotou a vstřícností podpořila v mé snaze o oživení ropické minulosti a svým přehledem nejen v regionální problematice přispěla ke vzniku této studie.

- 1 Korbelařová, Irena: Územně správní vývoj. In: Gawrecki, D. a kol.: Dějiny Českého Slezska 1740–2000. I. díl. Opava 2003, s. 71.
- 2 Jiří Stibor pro období 1751–1770 uvádí pro Těšínsko počet 110 šlechtických rodů a osob. Stibor, Jiří: Těšínská šlechta v proměnách staletí. In: Brňovják, J. – Gójniczek, W. – Zářícký, A. (edd.): Šlechtic v Horním Slezsku. Vztah regionu a center na příkladu osudů a kariér šlechty Horního Slezska (15.–20. století) / Szlachcic na Górnym Śląsku. Relacje między regionem i centrum w losach i karierach szlachty na Górnym Śląsku (XV–XX wiek). Nobilitas in historia moderna 5. Katowice – Ostrava 2011, s. 84, 92.
- 3 Hosák, Ladislav: Historický místopis země Moravskoslezské. Praha 2004², s. 905. O rodu svob. pánů Saint-Genois srov. nejnověji Mašek, Petr: Šlechtické rody v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. Od Bílé hory do současnosti. 2. díl (N–Ž). Praha 2010, s. 194–195; Roik, Jadwiga – Makowski, Mariusz: Sága rodu Saint-Genois d'Anneaucourt – pánův Javoria. Jaworz 2011.
- 4 Narozena 25. února 1745 v Hošťálkovech. Zemský archiv v Opavě (dále jen ZA Opava), fond Sbírka matrik Severomoravského kraje (dále jen SMSK), inv. č. 997, sign. Kr-XIII-11. Křestní list z roku 1846 v ZA Opava, fond Velkostatek Ropice, inv. č. 55, č. k. 3; Österreichische Nationalbibliothek (dále jen ÖNB), fond Sammlung von Handschriften und alten Drucken (dále jen SHAD), sign. Cod. Ser. n. 29191, fol. 87–88. Zemřela 25. listopadu 1816 v Ropici ve věku 72 let. ZA Opava, fond SMSK, inv. č. 2941, sign. Ja-V-1. O rodu Skrbenských z Hříště srov. nejnověji Mašek, P.: Šlechtické rody, 2. díl, s. 281.
- 5 K jeho osobě více srov. Müller, Karel: Erbovní galerie těšínské šlechty. Český Těšín 2008, s. 30–31. Karel svob. pán Celesta z Celestinu zemřel ve věku 66 let 29. května 1796 v Ropici. ZA Opava, fond SMSK, inv. č. 2941, sign. Ja-V-1. Jeho dochované parte v ÖNB, fond SHAD, sign. Cod. Ser. n. 29193, fol. 68. O rodu svob. pánů Celestů z Celestinu srov. nejnověji Mašek, Petr: Šlechtické rody v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. Od Bílé hory do současnosti. 1. díl (A–M). Praha 2008, s. 154 nebo ucelené studie: Stibor, Jiří: Rod Celestů z Celestinu. Těšínsko, 35, 1992, č. 2, s. 24–25; d'Elvert, Christian: Zur mähr.-schles. Adels-geschichte. LXX. Die Freiherren Cselesta von Cselestin. Notizen-Blatt der historisch-statistischen Section der kais. königl.

mährisch-schlesischen Gesellschaft zur Beförderung des Ackerbaues, der Natur- und Landeskunde, 1875, č. 12, s. 89–90.

- 6 Založila i nadaci pro klášter školských sester kongregace Notre Dame v Prešpurku (dnes Bratislava), která umožňovala studium chudým šlechtickým dívkám z Těšínska. Více o fundátorské činnosti Gabriely svob. paní Celestové z Celestinu srov. Vojkovská, Eva: Nástin dějin farnosti Ropice na počátku 19. století a výstavba kostela Zvěstování Panny Marie a sv. Kateřiny. Sborník Státního okresního archivu Frýdek-Místek, 7, 2006, s. 68–84. Opis nadační listiny Gabriely svob. paní Celestové z Celestinu pro ženský klášter Notre Dame v Bratislavě v ZA Opava, fond Velkostatek Ropice, inv. č. 49, č. k. 2.
- 7 Makowski, Mariusz: Šlechtická sídla na Těšínském Slezsku / Szlachectkie siedziby na Śląsku Cieszyńskim. Český Těšín 2005, s. 88.
- 8 K její osobě srov. Čapková, Veronika – Marková, Veronika (edd.): Gabriela Sobková z Kornic, provdaná ze Spens-Booden. Deníkové rodinné paměti (1785–1808). Edice Manu propria 5. Praha 2009. O rodu svob. pánů ze Spens-Booden srov. nejnověji Mašek, P.: Šlechtické rody, 2. díl, s. 294; Baroch, Miroslav: Rod Spens. [www dokument] <http://www.heraldica.cz/articles/spens.htm> (stav k 15. 8. 2012).
- 9 K jeho osobě srov. Müller, K.: Erbovní galerie, s. 74–75.
- 10 Výpis ze zemských desek vyhotovený pro Hermanna hr. Kuenburg-Spens. ZA Opava, fond Velkostatek Ropice, inv. č. 44, č. k. 2. O dané situaci pojednává i Emanuel svob. pán ze Spens-Booden ve svých rodinných dějinách. ÖNB, fond SHAD, sign. Cod. Ser. n. 29194/c, s. 64 an.
- 11 Makowski, M.: Šlechtická sídla, s. 88.
- 12 Zoe svob. paní Mattencloit rozená svob. paní ze Spens-Booden zemřela v Ropici 13. února 1861 ve věku 64 let, její manžel Anton svob. pán Mattencloit zemřel tamtéž 7. srpna 1853 ve věku 59 let. ZA Opava, fond SMSK, inv. č. 2943, sign. Ja-V-3.
- 13 Hosák, L.: Historický místopis, s. 905. K osobě Emanuela svob. pána ze Spens-Booden více srov. Myška, Milan: Emanuel svob. p. Spens-Boden. Biografický slovník Slezska a severní Moravy (dále jen BSSM), 5 (17), 2004, s. 134. Opis jeho křestního listu v ÖNB, fond SHAD, sign. Cod. Ser. n. 29191, fol. 124.
- 14 Hermann hr. Kuenburg se narodil 10. května 1868 v Branticích. Opisy křestních listů z let 1878 a 1921 v ZA Opava, fond Velkostatek Ropice, inv. č. 85, č. k. 3. Hermann se uplatnil v armádě, kde dosáhl hodnosti podplukovníka. Jeho hodnostní povýšení a vojenská vyznamenání uložena tamtéž, inv. č. 16, č. k. 1.
- 15 Rosalie svob. paní ze Spens-Booden se narodila 14. prosince 1839. Opis jejího křestního listu v ÖNB, fond SHAD, sign. Cod. Ser. n. 29191, fol. 131–132.

- 16 Klemens hr. Kuenburg a Rosalie svob. paní ze Spens-Booden byli oddáni 18. června 1867 v Branticích. ZA Opava, fond SMSK, inv. č. 886, sign. Kr-III-15. Opis oddacího listu z roku 1939 v ZA Opava, fond Velkostatek Ropice, inv. č. 82, č. k. 3. K rodu hr. Kuenburgů nejnověji Mašek, P.: Šlechtické rody, 1. díl, s. 512; [textový dokument] <http://www.patricus.info/Rodokmeny/Khuenburg.txt> (stav k 18. 8. 2012).
- 17 Opis testamentu Emanuela svob. pána ze Spens-Booden z roku 1924 se nachází v ZA Opava, fond Velkostatek Ropice, inv. č. 42, č. k. 2. Jeho závět ve prospěch Hermanna hr. Kuenburg-Spense neúspěšně napadl u Krajského soudu v Moravské Ostravě Viktor svob. pán Sobek-Skal z Kornic, vzdálenější příbuzný Emanuela svob. pána ze Spens-Booden. Tamtéž, inv. č. 35, č. k. 2. Potvrzení, že smí jako adoptovaný syn Emanuela svob. pána ze Spens-Booden užívat jméno Kuenburg-Spens, získal Hermann hr. Kuenburg u Okresního soudu v Českém Těšíně už v roce 1921. Tamtéž, inv. č. 89, sign. No I 794/21/1, č. k. 3.
- 18 Rosalie hr. Kuenburgová zemřela v Ropici 30. prosince 1924, Emanuel svob. pán ze Spens-Booden zemřel tamtéž 23. února 1926. Baroch, M.: Rod Spens. Na náhrobním kameni je jako datum úmrtí Emanuela svob. pána ze Spens-Booden uvedeno 30. září 1926.
- 19 První Hermannovou manželkou byla od roku 1895 Valerie rozená Dosch. Opis jejich oddacího listu v ZA Opava, fond Velkostatek Ropice, inv. č. 90, č. k. 3. Zemřela 30. dubna 1932. Druhou manželkou byla od roku 1934 Edith rozená svob. paní von Bothmer, která zemřela 16. června 1939. [textový dokument] <http://www.patricus.info/Rodokmeny/Khuenburg.txt> (stav k 18. 8. 2012).
- 20 Opis testamentu Hermanna hr. Kuenburg-Spens z roku 1941 v ZA Opava, fond Velkostatek Ropice, inv. č. 44, č. k. 2. Hermann zemřel 30. července 1942, pohřben je v Ropici. Podobu Johanna hr. Kuenburga známe z jeho řidičského průkazu, který je uložen v ZA Opava, fond Velkostatek Ropice, inv. č. 101, č. k. 3; zde uvedeno datum narození 3. listopadu 1919.
- 21 Konfiskace proběhla podle dekretu č. 12/1945 Sb. Tamtéž, inv. č. 135, č. k. 5. O přidělení zámecké budovy i s parkem do své správy žádal Místní národní výbor v Ropici. Tato snaha byla neúspěšná a roku 1951 byl zámek přidělen Státnímu statku Bohumín a Český Těšín. ZA Opava, fond Státní statek, s. p. Karviná, Český Těšín, inv. č. 180, č. k. 38.
- 22 ZA Opava, fond Velkostatek Ropice, inv. č. 135, č. k. 5.
- 23 V přírůstkové knize Muzea Těšínska jsou k datu 26. dubna 1954 pod označením Z 1285 – Z 1594 zaznamenány převzaté položky ze zámecké knihovny v Ropici.
- 24 Pokud je autorce známo, nebyl žádný katalog zámecké knihovny v Ropici zachován (pokud vůbec kdy vznikl), proto v této úvaze vychází ze zachovaných provenienčních znaků. Na hřbetu knih části fondu se nacházejí kruhové štítky s čísly; je tedy zřejmé, že v knihovně fungoval určitý vnitřní systém.
- 25 Żbikowska-Migoń, Anna: Dzieję ksiądzki i jej funkcji społecznej. Wiek XVIII. Wrocław 1987, s. 103. K dalším šlechtickým knihovnám na území Těšínska srov. Gojniczek, Waclaw – Staszko, Antonina: Biblioteka zamkowa w Grodzcu. Zarys dziejów i zawartość. Pamiętnik Cieszyński, 11, 1996, s. 26–35; Mašek, Petr: Biblioteka Dworska z Solcy. Tamtéž, s. 36–42.
- 26 Vojkovská, E.: Nástin dějin, s. 68.
- 27 Srov. Čapská, V. – Marková, V. (edd.): Gabriela Sobková z Kornic, s. 19–62.
- 28 Sňatek Aloise svob. pána ze Spens-Booden s Antonii hr. Kuenburgovou byl uzavřen v Branticích 6. května 1862. ZA Opava, fond SMSK, inv. č. 886, sign. Kr-III-15. Alois svob. pán ze Spens-Booden se narodil 7. července 1835, opis jeho křestního listu v ÖNB, fond SHAD, sign. Cod. Ser. n. 29 191, fol. 129–130. Svou úspěšnou právníckou a politickou kariéru završil na postu ministra spravedlnosti. Baroch, M.: Rod Spens. O sňatku Klemense hr. Kuenburga a Rosalie svob. paní ze Spens-Booden více v pozn. č. 17.
- 29 Existenci zámecké knihovny v Branticích dokládá mj. nedatovaný koncept inventáře zámku, ve kterém jednu položku tvoří souhrn přibližně 1 500 blíže neurčených knih. ZA Opava, fond Velkostatek Brantice, inv. č. 26. Zámecká knihovna byla podle nedatovaných plánů zámku umístěna v prvním patře jižního křídla zámecké budovy. Tamtéž, inv. č. 27. Podle agendy Národní kulturní komise (NKK) a Státní památkové správy v Praze (SPS) z roku 1954 byla zámecká knihovna v Branticích převzata místní národní školou a posléze předána do sběrných surovin. Za možnost nahlédnout do agendy NKK a SPS děkuji PhDr. Petru Maškovi z Oddělení zámeckých knihoven Knihovny Národního muzea.
- 30 Například Spolku Tyrolského zemského muzea „Ferdinanda“, Entomologického spolku ve Štětíně a Francouzského entomologického spolku, Spolku pro přírodní vědy v Hermannstadtu v Sedmíhradsku, Slezské společnosti pro vlasteneckou kulturu ve Vratislavi aj. ZA Opava, fond Velkostatek Ropice, inv. č. 7, 8, 9, 11 a 12, č. k. 1.
- 31 Académie française [webová stránka] <http://www.academie-francaise.fr/les-immortels/claude-francois-xavier-millot> (stav k 7. 9. 2012).
- 32 Nejvíce knih bylo dodáváno ze Saska, především Lipska, jako centra knižního obchodu. Bachleitner, Norbert: Buchproduktion, Außenhandel und Übersetzung in der Habsburgermonarchie im 19. Jahrhundert. Eine statistische Annäherung. Mitteilungen der Gesellschaft für Buchforschung in Österreich, 2002, č. 2, s. 3.
- 33 August Lafontaine (1758–1831). Více k jeho osobě srov. Muncker, Franz: Lafontaine, August. Allgemeine deutsche Biographie (dále ADB), 17, 1883, s. 512–520.
- 34 August Gottlieb Meißner (1758–1807) je zakladatelem německé kriminální povídky. Více k jeho osobě srov. Schnorr von Carolsfeld, Franz: Meißner, August Gottlieb. ADB, 21, 1885, s. 242–243.
- 35 Do roku 1835 patisk hlavně v oblasti beletrie v Rakousku převažoval. Bachleitner, N.: Buchproduktion, s. 5.
- 36 Die Verlagsbuchhandlung Johann Baptist Wallishausser, 1784–1964 [webová stránka] <http://www.wallishausser.at> (stav k 7. 9. 2012).
- 37 Tato série se soustředila téměř výlučně na patisky především autorů anglické a americké literatury. Bachleitner, N.: Buchproduktion, s. 5.
- 38 Bahr, Ehrhard a kol. (vyd.): Dějiny německé literatury. Kontinuita a změna. Od středověku po současnost. Sv. 2. Od osvětlení k době předbrežnové. Praha 2006, s. 77. Mezi autory tohoto druhu literatury, kteří jsou ve fondu opakovaně zastoupeni, patří např. zakladatel německého „strašidelného“ románu Ch. H. Spieß nebo autor rytířských románů a veseloher K. G. Cramer. Christian Heinrich Spieß (1755–1799), herec a spisovatel, autor divadelních her a rytířských, loupežnických a duchařských románů, jenž se ve své době těšil jisté oblíbenosti a jeho díla byla i často přetiskována. K jeho osobě srov. Lier, Hermann Arthur: Spieß, Christian Heinrich. ADB, 35, 1893, s. 177. Karl Gottlob Cramer (1758–1817) své dobrodružné příběhy podával jako *přírozený a nutný protijed proti sentimentalitě přelomu 18. a 19. století*. K jeho osobě srov. Franck, Jakob: Cramer, Carl Gottlob. ADB, 4, 1876, s. 558–559.
- 39 Bahr, E. a kol. (vyd.): Dějiny německé literatury, s. 46. Christian Fürchtegott Gellert (1715–1769) byl populárním autorem doby osvícenství, ve svých dílech se orientoval především na měšťanstvo a střední vrstvy. Günter, Albrecht a kol.: Lexikon deutschsprachiger Schriftsteller von den Anfängen bis zur Gegenwart. Bd. 1. Leipzig 1972, s. 248–249.
- 40 Ludwig Rellstab (1799–1860). Více k jeho osobě srov. Bendiner, Max: Rellstab, Ludwig. ADB, 28, 1889, s. 781–784.
- 41 Friedrich Schiller (1759–1805). Více k jeho osobě srov. Fischer, Hermann: Schiller, Friedrich von. ADB, 31, 1890, s. 215–245.
- 42 Ze společenských a kulturních věd je dále zastoupena lingvistika, ekonomie, religionistika, militaria; zmínit lze i literaturu lékařskou, technickou, cestopisnou, příp. hudební.
- 43 Patnáctý díl obsahoval rejstřík ke všem svazkům tohoto vydání a také *Geschichte des Conversations-Lexikons*. První vydání *Conversations-Lexikonu* vyšlo v letech 1809–1811. Dnes je k dostání už 21. vydání této proslulé encyklopedie. Das Konversations-Lexikon. [webová stránka] <http://konversations-lexikon.de/#!Die-Brockhaus-Auflagen> (stav k 10. 9. 2012).
- 44 Autory „kouzelnických knížek“ bývali často matematicky nebo přírodovědně vzdělaní lidé. Rawert, Peter: In diesem Buch steht, wie man die Wahrheit in die Gaukeltasche steckt. Frankfurter Allgemeine Zeitung 24. 6. 2003, č. 143, s. 38.
- 45 Erhartová, Olga: Z historie brněnského knihovnictví. Knihovní obzor, 2002, č. 2. [webová stránka] <http://www.vkol.cz/cs/dokumenty/knihovni-obzor/clanek/z-historie-brnenskeho-knihovnictvi/> (stav k 10. 9. 2012).
- 46 Více k jeho osobě srov. Myška, Milan: Trassler, Johann Georg. BSSSM, 8, 1997, s. 115–116.
- 47 Zeman, Jaromír: Zu sprachlichen Entwicklungstendenzen in den Brüner Regionalzeitungen. [www dokument] <http://www.phil.muni.cz/stylistika/studie/brunner.htm> (stav k 10. 9. 2012).
- 48 Stöber, Rudolf: Deutsche Pressegeschichte. Von den Anfängen bis zur Gegenwart. Konstanz 2005, s. 88.
- 49 Tamtéž, s. 88.
- 50 Bamberger, Richard – Maier-Bruck, Franz: Österreich. Lexikon in zwei Bänden. 2. Teil. Wien und München 1966, s. 959. K osobě Josepha Richtera srov. Brümmer, Franz: Richter, Joseph. ADB, 2, 1875, s. 147–149.
- 51 Ke stavu bádání na poli historických knižních sbírek z území Těšínska srov. Szelong, Krzysztof: Stan badań nad księgozbiorami historycznymi z terenu Śląska Cieszyńskiego. In: Gładkiewicz, R. (ed.): Historyczne księgozbiory Cieszyńska na tle Śląskim. Rola kulturowa i przedmiot badań. Cieszyń 1997, s. 57–72; Szczepaniec, Józef: Księgozbiory historyczne w Cieszyńie – ich wartość i potrzeby badawcze. Ekspertyza. In: tamtéž, s. 89–110; Świerk, Alfred G.: Die historischen Bibliotheksbestände der Stadt Teschen. Versuch einer Beschreibung und Bewertung Expertise. In: tamtéž, s. 139–148; Baďurová, Anežka: Historické knižní fondy v Cieszyńie – jejich význam pro české a slezské písemnictví. Expertiza. In: tamtéž, s. 149–168; Szelong, Krzysztof: Uwagi w sprawie stanu badań nad księgozbiorami historycznymi z terenu Śląska Cieszyńskiego. Pamiętnik Cieszyński, 10, 1995, s. 5–14; Panic, Idzi: Księgozbiory historyczne w dawnym Księstwie Cieszyńskim – wprowadzenie. Tamtéž, s. 15–17, zde uvedena i další literatura.
- 52 Żbikowska-Migoń, A.: Dzieję ksiądzki, s. 111.

Nemocnice v Českém Těšíně

Z historie lékařské a ošetrovatelské nemocniční péče na Těšínsku

Martina Cichá

*Theodor Karl Haase
(1834–1909), zakladatel
nemocnice v Těšíně,
kolem r. 1890,
archiv Davida Pindura*

*Hermann Hinterstoisser
(čtvrtý zleva), dlouholetý
ředitel těšínské nemocnice
a vyhlášený chirurg při
operaci, r. 1895, Muzeum
Śląska Cieszyńskiego*

Až do konce první světové války bylo zdravotnictví pro valnou část obyvatel Těšínského Slezska zajišťováno městem Těšín. Toto město bylo v roce 1920 rozděleno na polskou a českou část. V prostoru někdejšího levobřežního předměstí Těšína, který připadl Československu, vzniklo nové město Český Těšín. Zůstalo však bez vlastní nemocniční péče. Nemocní byli i nadále hospitalizováni v polském Těšíně (Cieszyn) nebo byli převáženi do okolních nemocnic a dalších zdravotnických zařízení na českém Těšínsku (v Karvině, Orlové, Třinci aj.). Tato skutečnost s sebou ovšem nesla řadu problémů.¹ Proto bylo rozhodnuto o výstavbě nové nemocnice přímo v Českém Těšíně.²

V *Pamětním spisu o stavbě nemocnice v Českém Těšíně*³ se uvádí, že v Těšíně (nyní Cieszyn) před první světovou válkou působily Slezská zemská nemocnice, nemocnice alžbětinek a nemocnice milosrdných bratří. První z nich byla založena evangelickým duchovním, moravsko-slezským superintendentem a poslancem říšského sněmu dr. Theodorem Haasem. Několik let po svém založení přešla do vlastnictví a správy země slezské. Ve zmíněném dokumentu je uvedeno, že tato nemocnice měla výbornou pověst, a to i v Uhrách a v západní Haliči. Nebyla založena z veřejných prostředků, nýbrž z prostředků soukromých, na základě sbírek a darů z celého těšínského kraje. Obyvatelstvo „za hranicemi Těšína“, jež svého času ve značné míře přispělo k jejímu zřízení a udržování, ztrátu veřejné nemocnice neslo velmi těžce.

Než se budeme věnovat vzniku a rozvoji nemocnice v Českém Těšíně, stručně zmíníme

historii nemocniční péče na Těšínsku. První nemocnice v dnešním slova smyslu byla na Těšínsku založena v roce 1700, při klášteře milosrdných bratří v Těšíně, díky nadaci Adama Borka z Tvorkova a Roztropic. Zpočátku čítala deset lůžek, v roce 1717 to bylo 20 lůžek.⁴ Během 18. století zde byli pacienti léčeni bezplatně, z prostředků získaných z majetku nadace a z veřejné dobročinnosti. Ke konci 19. století měla tato nemocnice již 60 lůžek a zaměstnávala čtyři lékaře.

V letech 1714 a 1761 dvě sestry alžbětinky, Magdalena Glenková a Xavera Franková, založily ve dvou budovách na těšínském náměstí klášter a v něm zřídily místnost pro 13 nemocných. I tato malá nemocnice fungovala díky vládní finanční podpoře, podpoře města a také duchovních i světských mecenášů. Nemocných přibývalo, takže v roce 1899 alžbětinky přistoupily k výstavbě nové budovy, kde jejich nemocnice sídlí dodnes. Slezská nemocnice, přední nemocnice Těšínského Slezska, má svůj počátek na konci 19. století. S plánem na její zřízení přišel evangelický kněz Franciszek Michejda. Jeho myšlenky převzal již zmíněný Theodor Haase (osobnost značně kontroverzní, na jedné straně člověk s velkými zásluhami na zřízení tohoto objektu, na druhé nesmiřitelný nepřítel polských vlastenců).⁵ Doktor Haase zahájil veřejnou sbírku peněz, nejprve v Rakouském Slezsku, později i ve Vídni, Německu, Francii, Nizozemí, Anglii a USA. V roce 1888 byly zahájeny stavební práce. Po prvním roce stavby již stál první objekt (dnes budova pro příjem pacientů). Rok 1889 považujeme za rok založení této nemocnice. Téhož roku byl položen základní kámen prvního nemocničního pavilonu. Slavnostní otevření nemocnice, čítající 76 lůžek, se konalo v roce 1892. V roce 1892 pověřil Theodor Haase jejím řízením Hermanna Hinterstoissera, vynikajícího chirurga, který ji vedl přes 38 let. Nemocnice brzy získala uznání mezi pacienty a informace o vysoké úrovni poskytované péče brzy překročila hranice Těšínska. Kapacita zařízení se záhy ukázala nedostatečná. Proto bylo po šesti letech od jejího založení rozhodnuto o rozšíření. Počet lůžek ve Slezské nemocnici razantně vzrostl. S počátkem 20. století se zde po ukončení druhé etapy dostavby nacházelo již 165 lůžek (v roce 1931 již 298). V nemocnici, která byla nejprve zaměřena na chirurgické obory, se postupně začaly rozvíjet

i obory nechirurgické, např. pediatrie, interna, pneumologie, dermatovenerologie a další.⁶

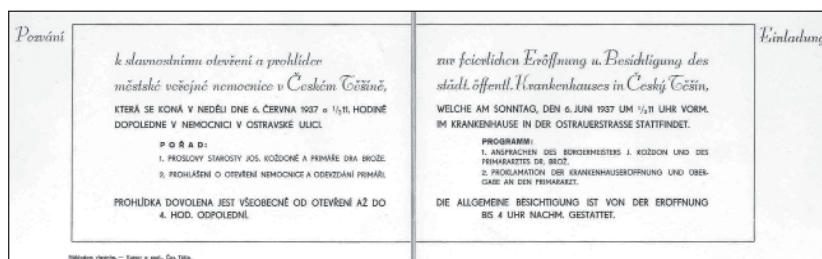
Všechny tři výše zmíněné nemocniční ústavy zůstaly po rozdělení města na pravém břehu řeky Olzy (Olše), tedy v části, jež připadla Polsku. Proto vznikla naléhavá potřeba zřídit nemocnici v Českém Těšíně. Podle projektu měla mít 73 lůžek v hlavní budově (32 na oddělení septicém, 32 na oddělení aseptickém a devět na oddělení porodním) a 24 lůžek v infekčním pavilonu, dále hospodářskou budovu, prosekturu a dvě budovy u vchodu.⁷ Základní kámen českotěšínské nemocnice byl položen 1. října 1933. Do provozu byla slavnostně uvedena 6. června 1937.⁸

Prvním ředitelem českotěšínské nemocnice (Městské nemocnice v Českém Těšíně) byl chirurg Štěpán Brož, jenž současně působil jako přednosta chirurgického oddělení. Ve svých začátcích nemocnice fungovala jako monoprímaríát. Zástupcem primáře Brože se stal Radim Tesař.⁹ Ošetrovatelskou péčí, včetně sálové instrumentace, zajišťovaly milosrdné sestry sv. Karla Boromejského – boromejky,¹⁰ jež bydlely v přízemí západního křídla hlavní budovy. Dále zde pracovalo osm civilních pracovníků. Celkový počet zaměstnanců činil 37 osob.¹¹

Po polské okupaci části českého Těšínska (v říjnu 1938) Brož nemocnici opustil, chirurgické oddělení bylo zrušeno a jeho zařízení převezeno do polského Těšína. Primářem a ředitelem se stal Rindser. Také ostatní personál byl vyměněn, zůstaly zde pouze řadové sestry. Do ledna 1945 nemocnice sloužila civilnímu obyvatelstvu, poté přešla pod vojenskou správu. Primářem se stal Zbel, po něm Pohl.¹² V lednu začala evakuace zařízení nemocnice.¹³

Před osvobozením města sovětskou armádou byla nemocnice zcela vydrancována a neschopná provozu, stejně jako celá řada dalších zdravotnických zařízení na Těšínsku. Po nejnutnějších opravách a zajištění provizorního vybavení bylo 6. srpna 1945 uvedeno do provozu 40 lůžek. Po osvobození nemocnici vedl Bohumil Pupík.¹⁴ V říjnu 1945 se do Českého Těšína vrátili lékaři Štěpán Brož a Radim Tesař, který ale brzo odešel. Na oddělení nastoupili dva noví lékaři. Do konce roku 1945 bylo do provozu uvedeno 56 lůžek a přijato 449 pacientů. Zařízení neslo stále název Městská veřejná nemocnice.¹⁵

V roce 1946 přijal nemocnici do své správy okresní národní výbor v Českém Těšíně a došlo k jejímu přejmenování na Okresní veřejnou nemocnici. V tomtéž roce zde nastoupil jako primář interního oddělení Ferdinand Dobeš. Pracoval s jedním sekundářem, jedním laborantem a čtyřmi sestrami. Na interním oddělení, které mělo 66 lůžek, byly léčeny i neinterní případy, a to až do 18. července, kdy byla uvedena

do provozu část infekčního pavilonu. V tomto roce bylo do nemocnice přijato 3 041 pacientů, z toho 978 na interní a 194 na infekční oddělení. Proběhlo zde 124 porodů. Lékařský personál v té době sestával ze dvou primářů a dvou sekundárních lékařů.¹⁶

V roce 1947 čítala nemocnice 162 lůžek. Rozrostla se na čtyři základní oddělení a oddělení infekční. Téhož roku nastoupil na pozici primáře dětského oddělení s 24 lůžky Bohumír Vrána. Chirurgické oddělení tehdy disponovalo 54 lůžky. Operativa se rozšířila o gynekologické a porodnické operace pod vedením nového primáře Pavla Pavlince. Gynekologicko-porodnické oddělení mělo v té době 18 lůžek. Nacházelo se v přízemí, ve východním křídle. V západním křídle bylo umístěno dětské oddělení, v prvním patře interní oddělení, ve druhém patře oddělení chirurgické. V tomto roce bylo do nemocnice přijato 5 001 pacientů.

V roce 1948 se nemocnice potýkala s nedostatkem lůžek. Pokoje byly přeplněny, na odděleních byla umisťována „nouzová lůžka“, což však způsobovalo řadu problémů. Normovaný stav lůžek se takto zvýšil až na 210. V té době zde pracovalo 84 zaměstnanců, z toho deset lékařů, 33 sester, devět administrativních a 32 pomocných pracovníků. Ve stejném roce bylo rozhodnuto o rozšíření nemocnice na 400 lůžek.

V lednu 1949 byla nemocnice zestátněna a stala se tak Státní okresní nemocnicí. V tomto roce zde bylo 180 „normálních“ lůžek (ve skutečnosti 251), z toho 70 chirurgických, 76 interních,

*Slavnostní otevření
nemocnice v Českém Těšíně,
6. června 1937,
Muzeum Těšínska*

Operační sál českotěšínské nemocnice během zákroku, 50. léta 20. století, archiv Evy Hovorkové

45 gynekologicko-porodnických, 30 dětských a stejný počet infekčních. Téhož roku bylo přijato 6 082 nemocných, 87 z nich se léčilo na TBC.¹⁷

Počátkem roku 1950 odešel z nemocnice její ředitel a přednosta chirurgického oddělení Štěpán Brož. Na jeho místo nastoupil František Matis. Od roku 1952 se na základě zákona č. 103/1951 Sb. stala léčebně preventivní péče součástí ústavů národního zdraví (na základě administrativního členění země). Nemocnice v Českém Těšíně byla součástí Okresního ústavu národního zdraví Český Těšín (až do roku 1960). Stala se výhradně lůžkovým zařízením.

Na chirurgickém oddělení v té době pracovaly dvě kvalifikované sestry z Prahy, z nichž staniční sestra Marina měla za sebou praxi v Americe. V 50. letech odešly zpět do Prahy. Na oddělení pak přišla diplomovaná sestra Helena – Marta Kněžková, která až do 60. let vykonávala funkci vrchní sestry chirurgického oddělení. Z jejich vzpomínek lze postřehnout těžké cesty, jimiž se tehdy chirurgie ubírala. Veškeré roztoky se musely připravovat na oddělení. Sterilizovalo se varem a párou. Běžným byl nedostatek materiálu, léků i personálu. To vše vyžadovalo vysoké osobní nasazení při péči o nemocné. Příliv odborně školeného personálu ze zdravotnických škol pomohl výrazně zkvalitnit zdravotnickou péči.¹⁸

Vrchní sálou sестrou se stala Ludmila Valchařová, která celý svůj profesní život zasvětila práci na operačním sále chirurgického oddělení v českotěšínské nemocnici.¹⁹ Vychovala zde řadu nově nastupivších instrumentárek. Instrumentářkou u všech gynekologických a porodnických operací se stala Helena Kieslingová, která po praxi na vídeňské klinice nastoupila do Českého Těšína. Působila zde jako vrchní sestra gynekologicko-porodnického

oddělení a asistovala u všech gynekologických operací.²⁰

Od ledna 1954 přešla do správy Okresního ústavu národního zdraví (OÚNZ) TBC oddělení v Jablunkově – jako páté oddělení nemocnice v Českém Těšíně (toto oddělení zde fungovalo až do roku 1961, kdy bylo znovu přičleněno k Plicní léčebně v Jablunkově).

V roce 1957 v nemocnici proběhly stavební a adaptační práce. Současně došlo ke zrušení infekčního oddělení. Jeho pavilon byl uvolněn a po adaptaci změněn na dětské oddělení. Gynekologicko-porodnické oddělení se přesunulo do druhé patra. Interní oddělení bylo umístěno ve východním křídle v přízemí a v prvním patře, chirurgické oddělení v západním křídle v přízemí a v prvním patře. Počet lůžek v té době činil 264. Na interním oddělení jich bylo 84, na chirurgickém 69, na dětském 65 a na gynekologicko-porodnickém 46.²¹

V roce 1958 nastoupil na interní oddělení nemocnice v Českém Těšíně Radoslav Goldmann a na dětské oddělení jako lékařka jeho manželka Dagmar. S oběma lékaři byly vedeny pamětnické rozhovory (viz níže – rozhovor č. 1 a 2). O rok později zde nastoupila Gerta Remešová, další z našich respondentek. Na gynekologicko-porodnickém oddělení této nemocnice pracovala do roku 1966 (rozhovor č. 3).²²

V roce 1960 byl OÚNZ z důvodu reorganizace a zrušení okresu Český Těšín rozdělen do dvou celků (OÚNZ Karviná a OÚNZ Frýdek-Místek). Nemocnice v Českém Těšíně se stala součástí OÚNZ Karviná. Jejím ředitelem byl jmenován Evžen Buryan. Po plném zprovoznění nové nemocnice v Třinci (na Sosně) v roce 1962 došlo k redukci lůžek na 234. Interní oddělení bylo přestěhováno do přízemí, chirurgické do prvního patra. Současně zahájilo činnost RTG oddělení pod vedením přednosta Jiřího Brabce. Téhož roku odešel do penze primář chirurgického oddělení Matis. Jeho nástupcem se stal Jan Fiala. Po otevření nemocnice v Havířově došlo k dalšímu snížení stavu lůžek v Českém Těšíně na 219 (na interním oddělení 70, na chirurgickém 64, na gynekologicko-porodnickém 35, na dětském 30). Po Burianově úmrtí v roce 1970 nemocnici krátce řídil Miroslav Vojanec.

V budově dětského oddělení byla po adaptacích v roce 1971 zřízena lůžková stanice pro děti s poruchou hybnosti (20 lůžek pro děti a sedm lůžek pro matky). Téhož roku se ředitelem nemocnice stal Tadeáš Morys.²³ S nemocnicí tvořila jeden funkční celek i poliklinika, která se nacházela a dodnes nachází u autobusového nádraží v blízkosti centra města.

Po odchodu Pavlince do penze v roce 1973 byl na místo primáře gynekologicko-porodnického

oddělení jmenován Antonín Kunz. Současně byla do funkce primářky rehabilitačního oddělení jmenována Helena Paszková. V roce 1974 bylo nově zřízeno anesteziologické oddělení, jež řídil primář Stanislav Mendrek. Po Morysově úmrtí v roce 1975 nastoupil do funkce ředitele nemocnice Jiří Pospíchal. O rok později odešel do penze primář interního oddělení Ferdinand Dobeš. Jeho nástupcem se stal Leo Frydrych. V roce 1977 čítala českotěšínská nemocnice 221 lůžek (70 interních, 64 chirurgických, 57 gynekologicko-porodnických, 50 dětských a 27 lůžek na oddělení pro děti s poruchou hybnosti a jejich matky). V této době zde pracovalo 246 zaměstnanců.²⁴

V souvislosti s politickými a společenskými změnami v roce 1989 došlo k rozpadu OÚNZ v Karviné. V roce 1991 se Nemocnice s poliklinikou v Českém Těšíně osamostatnila, jejím zřizovatelem se stal okresní úřad v Karviné. V následujících letech došlo k rekonstrukci všech lůžkových oddělení hlavní budovy. Oddělení byla vybavena novou zdravotnickou technikou, počet lůžek byl zredukován na 149. Téhož roku se přestěhovala Stanice pro léčbu poruch hybnosti do rekonstruovaných prostor bývalých jeslí na ulici Slezská. Vzniklo zde samostatné Dětské centrum.²⁵

Po odchodu primáře chirurgie Jana Fialy v roce 1986 nastoupil na jeho místo Karel Charvát. V roce 1993 ho vystřídal Tomáš Malý. Chirurgické oddělení vedl do roku 1996, kdy se primářem stal Jiří Novotný. Téhož roku došlo ke zrušení dětského oddělení (po odchodu primářky Dagmar Goldmannové, s níž jsme měli možnost vést rozhovor, do penze v roce 1991, funkci primáře zastával Marcel Paszanda a po něm Lenka Böhmová). Interní oddělení vedl od roku 1992 do roku 1999 Radoslav Goldmann (s nímž jsme rovněž měli možnost vést rozhovor). Po něm se primářkou interny stala Alena Skřížalová.

V roce 1998 se nemocnice stala Městskou nemocnicí s poliklinikou v Českém Těšíně. Město Český Těšín nemocnici spravovalo po dobu pěti let. Zdravotnické zařízení díky tomu i přes tlaky na jeho zrušení zůstalo zachováno. Chirurgie se dočkala rekonstrukce a modernizace dvou operačních sálů, které poté vyhovovaly nejpřísnějším hygienickým požadavkům. V roce 2003 však došlo k privatizaci nemocnice. V rámci následné reorganizace zdravotní péče v regionu bylo místní lůžkové chirurgické oddělení zrušeno. Zachován zůstal pouze provoz chirurgické ambulance. Lůžková chirurgická péče byla přesunuta do okolních nemocnic.²⁶ Současně zde došlo k cílenému omezení gynekologicko-porodnické péče (po odchodu primáře Kunze do důchodu zastával funkci primáře Petr Štětinský a po něm Zdeněk Štunc).

Základním a nosným oddělením ústavu se stalo interní oddělení s jednotkou intenzivní péče (doneslá pod vedením Miroslava Goldmanna, jenž do funkce primáře nastoupil v roce 2008). Toto oddělení však bylo v závěru roku 2011 uzavřeno. Z dalších oddělení jmenujme lůžkové rehabilitační oddělení (jeho primářkou je od roku 2003 Barbora Zbránková, která je v současné době i ředitelkou nemocnice),²⁷ dále oddělení odborné ošetrovatelské péče, oddělení následné péče a oddělení následné péče s rehabilitačním zaměřením (po Vladislavě Pieniažkové primariát těchto oddělení převzala Lidie Čmielová). Dále se zde v současné době nachází oddělení radiodiagnostiky a sonografie (pod vedením Jany Rupčíkové) a oddělení klinické biochemie a hematologie (pod vedením Jaroslava Ullera). Nemocnice rovněž disponuje ústavní pohotovostní službou.

Prezentované rozhovory se třemi respondenty, mající zčásti narativní charakter, probíhaly od ledna do června roku 2012. Jejich cílem bylo prostřednictvím autentických vzpomínek pamětníků dokreslit historii poskytování zdravotní péče na českém Těšínsku v minulém století. Rozhovory byly polostrukturovány, přičemž respondentům vytvářely velký prostor pro „volnou“ prezentaci vlastních vzpomínek na práci lékaře, sestry či porodní asistentky. Odpovědi na položené dotazy byly písemně zaznamenány a následně přepsány, z největší části formou doslovných citací (provedené úpravy se týkaly převážně jazykové stránky textu). Cílem nebyla analýza odpovědí respondentů.

V kontextu s historií českotěšínské nemocnice bude prezentován rozhovor s lékařem, který v této nemocnici pracuje nepřetržitě od roku 1958, a s lékařkou, jež zde pracovala 33 let (od téhož roku). Následně bude prezentován rozhovor se sestrou / porodní asistentkou, která zde pracovala v letech 1959–1966. Práci ve zdravotnictví se věnuje dodnes. Všechny prezentované rozhovory jsou v úvodu opatřeny informacemi

Areál českotěšínské nemocnice, 30. léta 20. století, Muzeum Těšínska

identifikačního charakteru. Jsou zde zahrnuty pouze otázky, na něž respondenti odpověděli. Současně jsou uvedeny zajímavé informace, jež někteří respondenti uvedli mimo rámec položených otázek.²⁸

Rozhovor č. 1

Základní údaje o respondentovi

Radoslav Goldmann se narodil v roce 1932 v Koryčanech. Po absolvování gymnázia studoval obor všeobecné lékařství na Lékařské fakultě Masarykovy univerzity v Brně. Po promoci v roce 1958 nastoupil jako lékař do nemocnice v Českém Těšíně.

Jak vypadaly Vaše začátky v nemocnici v Českém Těšíně?

Po promoci a po svatbě v roce 1958 jsme dostali umístěnkou do nemocnice v Českém Těšíně. Byl to vlastně příkaz k nástupu, proti němuž sice bylo možné odvolání, ale to bylo bez protekce stranických činitelů téměř vždycky neúspěšné. Tak se stalo i v našem případě. Dokonce se od nás očekával vděk straně a vládě za laskavost, že jsme (my – manželé) mohli nastoupit a pracovat v jednom městě a v jedné nemocnici a že jsme mohli nastoupit v oborech, o něž jsme se zajímali, tj. žena na pediatrii, já na interně. V tomto roce měla tato nemocnice čtyři základní oddělení a počet lůžek byl následující: interní oddělení – 92, chirurgické oddělení – 72, gynekologicko-porodnické oddělení – 60 a dětské oddělení – 60, dohromady tedy neuvěřitelných 284 lůžek. Zde bych chtěl vyzvednout práci architektů, kteří navrhli nemocnici s takovou prostorovou rezervou, že mohla zvládnout uvedený počet lůžek, který byl sedminásobkem původního počtu. Naše spádová oblast sahala od Čadce až po Karvinou. Tehdy totiž ještě nebyla nemocnice v Čadci, Třinci, Havířově, Karvině ani v Orlové-Lutyni. Zvládnout tak velkou oblast bylo možné jen na úkor pohodlí pacientů, kteří byli natěsnáni tak, že leckdy měli dva pacienti jen jeden společný noční stolek. Na každém oddělení bylo navíc téměř permanentně čtyři až šest přistýlek. Obrat pacientů byl vysoký, obloženost téměř 100 %. Kotelna na tuhá paliva byla v každém ze čtyř pavilonů, z nichž nemocnice sestávala. Všude se bojovalo se střídavým úspěchem se šváby, štěnicemi a potkany.

Na pracovištích jsme byli přijati vlídně a se zřejmými sympatiemi, protože každá pracovní síla byla tehdy žádoucí a potřebná, neboť zdravotnického personálu na všech úrovních byl značný nedostatek.

Oborem mého zájmu byla vždy interna, což bylo vítáno, protože většina nastoupivších absolventů se zajímala především o atraktivnější chirurgické obory. Snažil jsem se natolik, že během roku mě primář navrhl ke specializaci v interním oboru. Po absolvování tehdejších povinných praxí v základních oborech (chirurgie, gynekologie a porodnictví, pediatrie) jsem

udělal atestaci I. stupně v interním oboru v Ústavu pro doškolování lékařů v Praze. V té době došlo k celostátní územní reformě a delimitaci okresů a Český Těšín přišel o statut okresního města. O našem dalším odborném růstu se od té doby rozhodovalo v Karvině. Tam také přešlo rozhodování o organizaci zdravotnických služeb v celé oblasti Těšínska.

Jak byste popsal organizaci práce na oddělení v době svých začátků? Prosím, zaměřte se zejména na práci sester.

Na těch 92 interních lůžek byli primář, zástupce primáře (ti se navíc střídali v interní ambulanci umístěné mimo areál nemocnice) a na každé ze dvou jednotek dva sekundáři.

Pracovní den lékařů začínal ráno skiaskopováním hrudníku a zažívacího traktu. Pracovalo se na půlvlnových RTG přístrojích, které zářily víc než Černobyl. Na ošetřovnách každé jednotky byl k dispozici jeden psací stroj, dokumentaci archivovala vrchní sestra a přijímací kancelář nemocnice. Žádné sekretářky či jiné administrativní pracovníce, které by místo lékařů psaly chorobopisy nebo propouštěcí zprávy, nebyly.

Co se sester týče, na oddělení byla vrchní sestra, dvě staniční sestry (žádná z nich neměla nějakou samostatnou pracovnu nebo kancelář) a na každé jednotce o 46 postelích pět sester na střídavé směny. Na každou směnu byla jedna sestra na celou jednotku. To jsme navíc fungovali jako školní stanice pro těšínskou zdravotní školu.

Kvalifikace sester byla různá, jen ojedinělé z nich byly absolventkami střední zdravotní školy v dnešním slova smyslu. Některé ze sester měly zkušenosti z války z vojenských lazaretů. Teprve mnohem později – v 60. a 70. letech – vznikl tzv. třístupňový ošetrovací systém: střední zdravotničtí pracovníci (což byly kvalifikované sestry s maturitou), nižší zdravotničtí pracovníci (tj. ošetrovatelky – absolventky dvouletého studia na zdravotnických školách) a pomocný zdravotnický personál (což byly sanitářky – absolventky zdravotnického kurzu, asi 40hodinového).

Je třeba vzít v úvahu, že v té době nebyly žádné jednorázové pomůcky, gumové rukavice jen pro operace nebo vybrané zákroky, žádné jednorázové kanyly,²⁹ žádné flexily,³⁰ jen kovové a skleněné injekční stříkačky a kovové jehly, které se nejméně dvakrát denně vyvařovaly přímo na ošetřovnách. Každou jehlou se musel před sterilizací protáhnout mandren.³¹ Na každé jednotce se aplikovaly desítky injekcí denně, venózních,³² muskulárních,³³ ale i arteriálních.³⁴ Intravenózní³⁵ injekce, stejně jako infuze a transfuze, směl aplikovat výlučně lékař. Infuzní a transfuzní soupravy byly také skleněné a také se vyvařovaly. Sestry na ošetřovnách připravovaly a sterilizovaly všechny pomůcky k převazům, např. katetry³⁶ a jiné pomůcky k punkcím lumbálním,³⁷ sternálním,³⁸ hrudním či břišním.

K běžné práci sester patřila spousta procedur časově extrémně náročných, dnes prakticky

zapomenutých, např. vypuzování střevních parazitů, především tasemnic. Po vypuzení se musela zkontrolovat jejich celistvost a hlavně to, jestli vyšla i hlavička parazita, což spolehlivě poznala jediné vrchní sestra, která na tento zákrok vždycky osobně dohlížela. Když se hlavička prokázala, nemusela se procedura opakovat. Aby kontrola byla možná, muselo se ono klubko článků pomocí peánů³⁹ „rozplést“ tak opatrně, aby se tasemnice nepřetrhla. Protože byla obvykle několik metrů dlouhá, nejpříhodnější prostor k tomu byl na chodbě.

Na odděleních prováděly sestry u vředových chorob gastroduodena⁴⁰ odběry k vyšetřování žaludečního chemismu, tzv. pořadová čerpání žaludečních šťáv s aplikací injekce histaminu. Také se běžně prováděl tzv. Melzer Lyonův reflex, což bylo čerpání duodenálních⁴¹ šťáv po aplikaci síranu hořečnatého do sondy, se získáváním tří vzorků žluči. Tato vyšetření trvala (v optimálním případě) hodinu, často déle, a sestra se od pacienta ani na chvíli nemohla vzdálit. Jelikož tam kromě staniční sestry jiná sestra nebyla, je zřejmé, jak dobře musela být práce organizována, aby se všechna stihla.

Jídlo samozřejmě rozdávaly a porcovaly sestry. Když začalo něco vážnout, objevila se vrchní sestra, vždy ochotná přiložit ruku k dílu. Možná právě proto nikdy nepostrádala vlastní pracovnu. Rytmus její práce byl totiž určován výlučně rytmem chodu oddělení, zcela samozřejmě a bez manažerského vzdělání.

EKG záznamy z tehdejších elektrokardiografů se vyvolávaly jako fotografie ve vývojce a ustalovači a pak se sušily. I to byla práce sester.

To všechno v praxi vyústilo k tzv. výkonovému systému, kdy sestry pracovaly podle harmonogramu, tedy časového rozvrhu, bez velkých ohledů na individuální potřeby nemocných. Tehdejší podmínky nedovolovaly ani pomyslet na individuální péči, partnerský vztah nebo něco, co by se jen vzdáleně přibližovalo dnešnímu ošetrovatelskému procesu. Jisté je, že mluvíme-li s úctou o práci dnešních sester jako o těžké, odborné náročné a odpovědné, pak si troufám označit to, co dělaly před 50 lety, za otrocké galeje.

Jak bylo v době, kdy jste pracoval v nemocnici, uspořádáno standardní oddělení?

Když jsem nastoupil, měli jsme 90 lůžek při průměrné ošetrovací době skoro tři týdnů. V souvislosti s výstavbou nových, velkých nemocnic v blízkém okolí (Třinec, Karviná, Havířov, Orlová) se postupně počet lůžek redukoval až na nyníšších 40 standardních lůžek a šest lůžek JIP.

Jak byste popsal interpersonální vztahy na pracovišti v minulosti: primář – ostatní lékaři, lékaři – sestry atd., a jak byste je hodnotil dnes?

Interpersonální vztahy byly ovlivněny klimatem totalitní vlády KSČ. To nás zdravotníky poněkud více stmelovalo, žili jsme v jakési sjednocující vnitřní

opozici vůči některým, spíše ojedinělým „hajzlíkům“, kteří se vyskytovali mezi námi, a vůči absurditám tehdejší doby. Dnešní období naprosté svobody každého jednotlivce vytváří podmínky pro otevřenější, někdy i konfliktnější interpersonální vztahy. I nadřazeným se dnes poněkud obtížněji vládne.

Co byste přál dnešním lékařům a dnešním sestrám a porodním asistentkám?

Zdraví, chuť do práce, radost z práce a vědomí, že zdravotnická profese vyžaduje nejen tvrdě pracovat, ale i soustavně, celý život studovat.

Radoslav Goldmann stále aktivně působí jako lékař v nemocnici v Českém Těšíně. Řadu let působil též jako vysokoškolský vyučující na Pedagogické fakultě Univerzity Palackého v Olomouci a Fakultě humanitních studií Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně. Je autorem či spoluautorem řady publikací, včetně monografií, skript a učebnic.⁴²

Rozhovor č. 2

Základní údaje o respondentce

Dagmar Goldmannová se narodila v roce 1933. Po gymnáziu vystudovala Lékařskou fakultu Masarykovy univerzity v Brně, obor všeobecné lékařství. Promovala v roce 1958.

Jak vypadaly Vaše začátky v nemocnici v Českém Těšíně?

Do nemocnice v Českém Těšíně jsem přišla na umístěnkou. V roce 1958 jsem nastoupila na dětské oddělení, které tehdy mělo 60 lůžek. Primářem byl v té době Vrána.

Oddělení bylo rozděleno na oddělení kojenecké, batolata do tří let a děti do 15 let. Do péče dětského oddělení patřilo i novorozenecké oddělení čítající

Operační sál během zákroku v těšinské nemocnici, r. 1908, Muzeum Śląska Cieszyńskiego

Josef Koždoň (1873–1949), v letech 1923–1938 starosta Českého Těšína (uprostřed), při slavnostním otevření nemocnice, 6. června 1937, Muzeum Těšínska

asi 20 lůžek. V prvních třech letech jsme kolovali po základních odděleních v zájmu získání erudice a předatestační přípravy. Až do otevření pediatrického oddělení v Třinci na Sosně byla naše spádová oblast od Čadce přes Jablunkovsko, Havířovsko až po Karvinou. V lůžkové části pracovali kromě primáře a jeho zástupce ještě dva sekundáři.

Jak se dále ubírala Vaše „kariéra“ coby nemocniční lékařky, později zdravotníka v řídicí pozici?

První tři roky bylo těžiště práce u lůžka, včetně nočních služeb a zajišťování záskoků na obvodech, neboť v rámci sjednocené nemocnice primář oddělení odpovídal za celý terénní pediatrický úsek. Po získání první atestace jsem pak přešla na pediatrický obvod, odkud jsem se po deset letech vrátila do nemocnice, do funkce zástupce primáře. V této funkci jsem pak úspěšně v roce 1978 udělala v ILF Praha druhou atestaci v oboru pediatrie a po smrti primáře Vrány získala v konkurzním řízení primariát.

Jak bylo v době, kdy jste pracovala v nemocnici, uspořádáno standardní oddělení?

Při nástupu v roce 1958 mělo oddělení 60 lůžek, která se postupně redukovala na 30 lůžek pediatrických a 20 lůžek zaměřených na pacienty s dětskou mozkovou obrnou. Pro tuto část pediatrického oddělení byl vyškolen dětský neurolog, dětský psycholog a rehabilitační personál. Později došlo k osamostatnění této jednotky a počet lůžek klesl na 30. Později bylo oddělení zcela uzavřeno.

Nač ze své praxe vzpomínáte nejraději, nač naopak nejméně ráda a proč?

Nejméně ráda vzpomínám na všechny chyby, kterých jsem si vědoma.

Dagmar Goldmannová se v současné době medicínské praxi již nevěnuje.

Rozhovor č. 3

Základní údaje o respondentce

Gerta Remešová vystudovala čtyřletý studijní obor porodní asistentka na zdravotnické škole v Ostravě. Maturovala v roce 1959. Jak uvedla, její ročník kvalifikoval prvních 21 porodních asistentek ve čtyřletém maturitním studiu. Teoretickou výuku zajišťovali přednostové ostravských nemocnic. Gynekologii a porodnictví přednášel prof. MUDr. Rudolf Slunský, DrSc., který je znám v gynekologicko-porodnických kruzích Cenou prof. Slunského na podporu vědecké a vzdělávací činnosti mladých lékařů v oboru gynekologie a porodnictví.

Jak respondentka dále uvedla, praxe během studia byla velmi náročná. Do maturity musely studentky absolvovat vysoký počet odborných výkonů. Jen samostatně odvedených porodů bylo 35, ostatních ošetrovatelských výkonů po 200, tzn. 200 aplikací injekcí, 200 klyzmat atd. V této souvislosti citujeme její slova: *To nás motivovalo ve volném čase k docházení do ostravských nemocnic, kde jsme praktikovaly, abychom limity splnily.* Vzpomínala rovněž na své učitele, mj. na Růženu Kolkovou-Anlaufovou, podle jejího sdělení velmi přísnou dámu, která vedla jejich praxi. Uvedla: *Při našich chybách se nerozpakovala, vyfala nám pohlavek a nařídila nedělní službu. Její odpovědnost byla velká, neboť v té době byla osmiletá základní školní docházka a některé spolužačky maturovaly, aniž byly plnoleté.* Později byla Kolková vrchní sestrou gynekologicko-porodnického oddělení v nemocnici v Havířově.

Ze vzpomínek Gerty Remešové dále uvádíme: *Maturovala jsem s vyznamenáním, ale vzhledem k tomu, že nás bylo velmi málo, mohly jsme se ke studiu medicíny přihlásit až po dvouleté praxi. Pan primář mi nepovolil studium medicíny s odúvodněním, že si mám za sebe najít náhradu, což bylo nereálné. Byla mi však dána možnost realizovat se ve zdravotnictví a dosáhnout nejvyšší funkce, kterou sestra může vykonávat.*

Jak vypadaly Vaše začátky v nemocnici v Českém Těšíně?

Vzpomínka na profesní začátky v Českém Těšíně patří k mým nejkrásnějším. Do Českého Těšína jsem dostala umístěnku spolu s dalšími třemi spolužačkami. V té době se dokončovala výstavba nemocnice v Třinci na Sosně, a tak nás nastoupilo do nemocnice mnoho. Vesměs zdravotní a dětské sestry, které pak odcházely na nová pracoviště do Třince. Přišlo k nám též mnoho lékařů ze všech fakult z republiky. Všichni jsme byli přátelští, uctiví a velmi jsme si pomáhali. Svým mladistvým elánem jsme strhli ostatní zaměstnance nemocnice. V té době byly

proslaveny zdravotnické plesy, akce pro děti, výlety, práce v ČSČK, ale i povinné brigády v zahradě a před nemocnicí. Všeho jsme se účastnili a utužovali interpersonální vztahy.

Lékaři nás učili a vysvětlovali, co je nového v lékařské literatuře a vrchní sestry byly rády, že má kdo sloužit a nahradit nekvalifikovaný personál. Když jsme měli komplikovaný porod na sále, příběhly instrumentářky, ošetřovatelé, též lékaři z interny a všichni jsme bojovali o záchranu rodičky. Když jsme měly na sále volno a na chirurgii přivezli akutního pacienta, běžely jsme pomoci sestrám hlídat pacienty po ranních operacích nebo také na internu pomoci s ošetřovatelskou péčí o klienty po mozkových příhodách.

Byly jsme velmi dobře připraveny na své povolání a v den nástupu 1. července 1959 mě vrchní sestra v Českém Těšíně nechala asistovat u sutury episiotomie a hned mi sdělila, že musím nastoupit na noční službu ve 22 hodin. Sloužila jsem se sestrou, která mě uklidnila slovy, že je matkou tří dětí, a tudíž ty rodičky s panem doktorem a spolu zvládneme. Odrodily jsme šťastně čtyři maminky. Paní vrchní se ráno zaradovala a hned mi napsala dvanáctku na sobotu den a na neděli noc. Tak to šlo pořád dokola.

Počet odvedených porodů představoval denně čtyři až šest nově narozených dětí a vzpomínám si i na to, že jsem jednou za 12hodinovou službu odrodila 12 rodiček. Bylo to mimořádné, ale skutečné, neboť se stavěla nová města: Havířov, Třinec, Čadca – zde ještě nebyly nemocnice. Vůbec nebylo výjimkou, že jsme zůstávaly i po ukončení služby nadále na oddělení a pomáhaly při náporu příjmů.

V této době byl přijat zákon o interrupcích.⁴³ V neděli odpoledne přišlo 15 žen, které musela jedna sloužící sestra na gynekologii připravit na ranní zákrok. Na oddělení jsme měly ještě čtyři operantky, často i maminku s mastitidou a dítětem, ležící klientky s tromboflebitidou a ještě nás volala sálková sestra, ať zaběhneme do laboratoře, protože se chystá císařský řez.

Dnes se divím, jak jsme to všechno zvládly. Střídaly jsme se ve službách na sále, oddělení gynekologicko-porodnickém a novorozeneckém. Měly jsme malé platy. Nástupní plat porodní asistentky byl 1 150 Kč, nástupní plat lékaře bez atestace byl 1 200 Kč, nástupní plat sestry 750–850 Kč. Byli jsme však kolegiální, pomáhali jsme si a dovedli se radovat z práce, která nás těšila. Nepsali jsme petice, nestěžovali jsme si, byli jsme „rodina zdravotníků“ jedné nemocnice, ke které jsme měli dobrý vztah.

Nemocnice v Českém Těšíně měla dobrou pověst a náš pan primář Pavel Pavlinec mluvil plynně francouzsky a pravidelně za ním dojížděl kolega z gynekologické kliniky v Paříži. Poslouchala jsem tu krásnou řeč a byla jsem hrdá, že mám takového šéfa. Kolem roku 1960 začali vyjíždět naši lékaři (gynekologové Dušan Drobiš, Dagmar Helanová,

pediatr Helena Pašková a ftiseolog Vladislav Helan) do afrických zemí.

Jak bylo v době, kdy jste pracovala v nemocnici, uspořádáno standardní oddělení?

Celé jedno patro nemocnice v Českém Těšíně patřilo gynekologicko-porodnickému oddělení. Po zkušenostech z Krajské nemocnice v Ostravě-Zábřehu jsem byla překvapena jeho uspořádáním, neboť porodní sál byl součástí gynekologie a novorozenecké oddělení navazovalo na porodní oddělení. Pokoje byly standardní, slunné, všechny s výhledem do krásné zahrady. Kapacita byla 60 lůžek pro obě oddělení. Hygiena byla kvalitní, sterilita na sále byla prestiží pracoviště.

Jak byly organizovány porody a péče o rodičky/nemocné v době, kdy jste pracovala v nemocnici?

Již jsem se zmínila o počtech porodů a velkém náporu na obě oddělení v době, kdy jsem tam sloužila, neboť se budovala nová města bez občanské vybavenosti a nemocnic.

Porodní asistentky se střídaly na všech odděleních (gynekologicko-porodnickém a novorozeneckém). Sloužila jsem rovněž na operačním sále, při malých operačních zákrocích. Na gynekologicko-porodnickém oddělení byl jeden přednosta a čtyři lékaři, kteří mimo operační dny odcházeli sloužit do ambulancí. Na gynekologicko-porodnickém sále byla vrchní sestra, staniční sestra a šest dalších porodních asistentek. Na porodnickém oddělení byla staniční sestra a pět dalších sester. Na novorozenecké oddělení přicházel lékař z dětského oddělení. Dále zde byla staniční sestra a pět dalších sester.

Do porodu byly rodičky v prostorách pro první dobu porodní. Pak byly umístěny na sál a po porodu odvezeny na porodnické oddělení (oddělení šestinedělí). Při afebrilním průběhu⁴⁴ zde pobývaly 12 dnů. U operativních stavů na gynekologii byla za normálních okolností průměrná délka pobytu 12–14 dnů. K propuštění docházelo po exstirpaci⁴⁵ stehů.

Vizita na gynekologicko-porodnickém oddělení českotěšínské nemocnice, 50. léta 20. století, archiv Evy Hovorkové

Jak se podle Vás porodní asistentky / sestry v minulosti chovaly k nemocným a jak se k nim chovají dnes? Změnilo se něco?

Interpersonální vztahy mezi podřízenými a nadřízenými byly dány hierarchií. I přes kolegiální vztahy jsme lékařům zásadně netykaly a rovněž oni se k nám chovali korektně. Vždy nás první pozdravili, včetně pana primáře. Mohly jsme se na lékaře obrátit i se soukromou žádostí a bylo nám vyhověno.

Jelikož jsem stále v pracovním procesu, vidím, že schází výchova ke společenskému chování a společenské ohleduplnosti. Některé sestry jsou již příliš asertivní, nevychované. Často jsem pracovala pro VIP. klienty, ať už od nás nebo ze zahraničí, a získala jsem si je především profesionalitou a společenským chováním.

Změnila se též organizace práce. Pracoviště byla posílena o nižší a pomocný personál, došlo k zavedení nových metod, současné vybavení oddělení je velkým krokem vpřed. Pozitivní je též úroveň prevence karcinomu děložního čípku a karcinomu prsu.

Negativem je hýčkáni gravidních žen, pojetí gravidity jako choroby, neboť skoro každá žena absolvuje nejdříve nemocenskou a pak mateřskou a rodičovskou dovolenou. Poukazuji na to, že v době mé praxe, v roce 1962, jsme vlastně všechny vdané ženy byly gravidní. Na mateřskou dovolenou jsem šla týden před narozením dcery, stejně tak moje kolegyně. Po celou dobu gravidity jsem pracovala ve střídavém režimu. Za pět měsíců jsem se vracela na sál. Pozitivní je, že maminky dnes mohou zůstat s dětmi až do čtyř let doma.

Nač ze své praxe vzpomínáte nejraději, nač naopak nejméně ráda a proč?

Po nástupu do mého prvního zaměstnání hned po škole jsem měla noční službu na sále. Byla přijata multipara z horské vesnice v Beskydech. Rodička byla klidná, apatická, kontrakce byly slabé. Po převzetí na sál jsem seděla u pracovního stolku, dělala tampony a čekala na průběh. Světlo bylo tlumeno, neboť rodička řekla, že se jí chce spát. Přesto jsem stále sledovala ozvy, které byly najednou velmi

slabé. Rozsvítila jsem světlo a zjistila, že žena skoro nereaguje. Puls byl slabý. Ihned jsem zavolala lékařku. Sloužila Dagmar Goldmannová, na internej její manžel, Radoslav Goldmann. Příběhli oba. Diagnostikována byla ruptura uteri⁴⁶ s krvácením do dutiny břišní, která nastala již doma. Rychle byl připraven sál a byla provedena hysterektomie a žena zachráněna. Paní doktorka mi pak přišla osobně poděkovat. Lékaři si to řekli a moje prestiž u vrchní sestry a lékařů v nemocnici značně stoupla. Zvláště se mnou chtěli sloužit lékaři, kteří dělali tzv. kolečko před atestací. Já jsem to brala jako samozřejmou péči o rodičku.

Negativní vzpomínky nemám. Sestra si svou pozici vybuduje svým chováním, znalostmi a profesionalitou. Pokud chápe individualitu lékařů, náročnost jejich práce a spolupráci v týmu, nemá důvod k negacím. Je dobře umět mlčet, zvláště když se zachraňuje lidský život.

Budu Vám vděčna za jakoukoli vzpomínku, názor či postřeh týkající se práce porodních asistentek / sester v minulosti, s níž máte sama tak bohaté zkušenosti. Prosím, uveďte vše, co se Vám jeví jako důležité, zajímavé, odlišné (oproti současnosti) apod.

Děkuji za možnost sdělit jen velmi stručně své vzpomínky. Některé jsem popsala v malé knížce S bílým čepcem ve vlasech či 130 let lázeňství v Darkově a v odborných článcích do sesterských časopisů. Každý obor, ve kterém jsem pracovala, jsem se snažila obohatit novými metodikami, vycházejícími ze stálého poznávání lidských potřeb, duševna člověka i pojetí zdraví jako nejvyšší lidské hodnoty.

Gerta Remešová je stále pracovně aktivní. Působí jako ředitelka Slezské humanity, o. s., Karviná, humanitárního společenství pro zdravotnictví a sociální pomoc. V letech 1995–2007 byla kronikářkou města Český Těšín. Je autorkou nebo spoluautorkou několika publikací a článků, jak odborných (zdravotnický zaměřených), tak vztahujících se k Těšínskému Slezsku.⁴⁷

Hospital Český Těšín

From the History of Hospital Medical Care and Nursing in the Region of Těšín

The presented article reflects the essential and interesting facts from the development of hospital medical care and nursing, mostly during the period after the WWII, in a way how these matters have been developing up to the present days in the region of Těšín. Based on the study of historical sources, and also personal testimonies of doctors and nurses/midwives as eyewitnesses, the author strives for a complex insight in contemporary history of medical care, nursing and midwifery in the mentioned region.

POZNÁMKY

Adresa pracoviště autorky: doc. Mgr. Martina Cichá, Ph.D.; Ústav aplikovaných společenských věd, Fakulta humanitních studií UTB ve Zlíně, Mostní 5139, 760 01 Zlín; cicha@fhs.utb.cz.

1 Příčin tohoto stavu bylo jistě více. Vyjmenujme alespoň některé z nich – větší vzdálenost a horší dopravní obslužnost ve vztahu k obyvatelům Českého Těšína a přilehlého okolí, odlišný status těchto zdravotnických zařízení a jejich

omezené možnosti – nejednalo se o veřejné nemocnice, nýbrž soukromé, jejichž poslání bylo z logiky věci jiné, byly zde samozřejmě i problémy s úhradou zdravotní péče. Například nemocnice v Karvině měla status závodní nemocnice a jako taková byla určena zejména pro horníky dolů z Karviné a širokého okolí, podobně na tom byla i nemocnice v Orlové. Privátní závodní nemocnice v Třinci byla zase primárně určena pro dělníky tamějších železáren. Všechny

- tyto nemocnice byly kapacitně nedostatečné, stěžejí zvládaly přijímat obyvatele svých měst a blízkého okolí. Nejbližší veřejná nemocnice byla v Ostravě (tzv. Městská nemocnice v Moravské Ostravě), což potřebám českotěšínských obyvatel přirozeně nemohlo vyhovovat. Přeplněny byly také nemocnice v polském Těšíně (v té době navíc raněnými a nemocnými vojáky). Jednalo se o období epidemií, zejména úplavice, která se velmi rychle šířila, nemluvě o tom, že v době epidemií byla hranice uzavřena. Situace se tudíž stala neudržitelnou. Viz Jiřík, Karel: Zdravotní poměry na Těšínsku v letech 1919–1921. Těšínsko, 30, 1987, č. 1, s. 25–26.
- 2 Záměr zříditi nemocnici v Českém Těšíně pochází z roku 1924. Výnosem ze 3. července 1924 č. 13 892 uznala slezská zemská správní komise potřebu stavby nemocnice a rovněž přislíbila peněžitou podporu ze zemských prostředků. Téhož roku byl podán příslušný návrh na „zajištění subvence“ Ministerstvu veřejného zdravotnictví. Viz Pamětní spis o stavbě nemocnice v Českém Těšíně. Český Těšín 1930, s. 2.
 - 3 Pamětní spis, s. 6.
 - 4 Müller, Dušan: 300 let nemocnice Konventu Milosrdných bratří v Těšíně. Těšínsko, 44, 2001, č. 4, s. 17–18.
 - 5 Haase mj. dbal o to, aby měl personál jednoznačně německý charakter. Do roku 1918 v zásadě žádný z tamějších lékařů neznal polský či český jazyk a ani se ho nepokoušel učit. Viz Morys-Twarowski, Michael: Opieka zdrowotna w Cieszynie od 1848 do 1918 roku. In: Panic, I. (red.): Dzieje Cieszyna od pradziejów do czasów współczesnych 3. Cieszyn od Wiosny Ludów do III Rzeczypospolitej. Cieszyn 2010, s. 167.
 - 6 Pro potřeby této práce byl přeložen a významně zkrácen referát dr. Krzanowského k 20. výročí Nadace zdraví těšínského Slezska. In: Krótka historia cieszyńskich szpitali i wysiłków ludzi na ich rzecz. Fundacja Zdrowia Śląska Cieszyńskiego. [WWW dokument] <http://www.fundacja.cieszyn.pl/?20-lecie-fundacji-referat-dr-krzanowskiego,157> (stav k 15. 7. 2011). Bliže též Błahut-Zaleska, Danuta: Znaczenie Szpitala Śląskiego w Cieszynie dla lecznictwa w regionie. In: Dyrda, J. M. – Miozga, J. (edd.): Górny Śląsk dokumentowanie dziejów lecznictwa ze szczególnym uwzględnieniem ziem dawnych księstw cieszyńskiego i opawskiego. Prace Centrum Dokumentacji Dziejów Medycyny i Farmacji Górnego Śląska 12. Katowice 2007, s. 15–31.
 - 7 Buryan, Evžen – Bohdal, Erich: Nemocnice s poliklinikou v Českém Těšíně. Studie o Těšínsku, 4, 1976, s. 253.
 - 8 V této souvislosti se jistě nabízí otázka, proč trvalo tak dlouho, než došlo k výstavbě českotěšínské nemocnice. Důvodem byly nepochybně finance. Mladé město nemělo dostatek finančních prostředků na tak nákladnou stavbu. Výstavba celého nemocničního areálu, kterou prováděly ziem dawnych architektka Krause firmy Fulda, Nekvasil, Friedrich, Brejžek, Wrana, Kametz a Wicherek, byla spojena s nesčetnými potížemi, jak finančními, tak stavebními (jednalo se o vysoký stav podzemní vody). Viz Mrozek, Roman: K výstavbě města Českého Těšína. In: Grobelný, A. – Čepelák, B. (red.): Český Těšín. 50 let městem. Ostrava 1973, s. 138. Nemocnice byla postavena za značného přispění Společnosti pro vybudování nemocnice, jež byla založena již v roce 1930. Viz Český Těšín. Příběh města na levém břehu řeky / Cieszyn. Historia miasta na lewym brzegu rzeki. Český Těšín 2010, s. 82.
 - 9 Novotný, Jiří: Z historie chirurgie Městské nemocnice s poliklinikou v Českém Těšíně. S. I. 2002 – nepublikovaný rukopis.
 - 10 Domovské právo získaly boromejky v Těšíně na přimluvu Františka Josefa I. a arciknížete Albrechta. V roce 1876 se usadily v těšínském klášteře, který původně obývaly sestry alžbětinky. Bliže Mandát, David: Působení řádu sester sv. Karla Boromejského v Českém Těšíně v letech 1929–1953. In: Jirásek, Z. a kol.: Český Těšín 1920–1989. Vznik a výstavba města v meziválečném období. Opava 2011, s. 135.
 - 11 Buryan, E. – Bohdal, E.: Nemocnice s poliklinikou, s. 254.
 - 12 Dosud se nepodařilo dohledat křestní jména těchto lékařů.
 - 13 Buryan, E. – Bohdal, E.: Nemocnice s poliklinikou, s. 254.
 - 14 Tamtéž.
 - 15 Novotný, Jiří – Malý, Tomáš: Historie chirurgického oddělení Městské nemocnice v Českém Těšíně. In: Duda, M. (ed.): Historie chirurgie. Vybrané statě olomoucké a moravské chirurgie. Olomouc 2009, s. 96.
 - 16 Buryan, E. – Bohdal, E.: Nemocnice s poliklinikou, s. 254–255.
 - 17 Tamtéž, s. 255–256.
 - 18 Novotný, J. – Malý, T.: Historie chirurgického oddělení, s. 96–97.
 - 19 Rovněž s Ludmilou Valchařovou jsme měli možnost vést zajímavý rozhovor o její sesterské práci v českotěšínské nemocnici, na její přání zde není publikován.
 - 20 Novotný, J. – Malý, T.: Historie chirurgického oddělení, s. 96.
 - 21 Utíkalová, Marie – Utíkal, Zdeněk: 40 let českotěšínské nemocnice (1937–1977) v hlavních obrysech. Těšínsko, 21, 1978, č. 4, s. 28.
 - 22 Pracovala zde jako porodní asistentka, později jako staniční sestra a vedoucí gynekologicko-porodnické poradny. V dalších letech sice práci porodní asistentky nevykonávala (od roku 1974 pracovala jako vedoucí sestra jeslí v Českém Těšíně, poté 20 let jako hlavní sestra lázeňské organizace Darkov, od roku 1995 na pozici samostatného logopeda v Rehabilitačním sanatoriu Lázní Darkov a nakonec jako ředitelka Slezské humanity, o. s., Karviná, humanitárního společenství pro zdravotnictví a sociální pomoc, které v roce 1991 založila), nicméně vzpomínek na práci porodní asistentky v nemocnici v Českém Těšíně má mnoho.
 - 23 Buryan, E. – Bohdal, E.: Nemocnice s poliklinikou, s. 258.
 - 24 Utíkalová, M. – Utíkal, Z.: 40 let.
 - 25 Nemocnice v Českém Těšíně v roce 2007 slaví 70. výročí své existence. [WWW dokument] <http://www.nemtesin.cz/obsah/ons/historie.aspx> (stav k 15. 7. 2011).
 - 26 Novotný, J. – Malý, T.: Historie chirurgického oddělení, s. 99–100.
 - 27 Do té doby nemocnici postupně řídili: Jana Laská, Lubomír Hasák, Tomáš Nykel či Petr Vaněk.
 - 28 Všichni respondenti souhlasili s publikováním rozhovorů.
 - 29 Kovové či plastové trubičky umožňující proudění tekutin, které na rozdíl od jehel nemají hrot; nejčastěji se závádějí do žil s cílem podávat dlouhodobě infuze, slangově řečeno kapačky.
 - 30 Kanyly, jež jsou vyrobeny z ohebného materiálu.
 - 31 Kovové vlákno, které se vsouvá do průsvitu injekční jehly.
 - 32 Do žily.
 - 33 Do svalu.
 - 34 Do tepny.
 - 35 Nitrožilní.
 - 36 Cévy.
 - 37 Do páteřního kanálu.
 - 38 Do hrudní kosti.
 - 39 Speciálních kovových nástrojů.
 - 40 Žaludku a dvanáctníku.
 - 41 Dvanáctníkových.
 - 42 Výběrové např.: Goldmann, Radoslav – Cichá, Martina: Základy pediatrie pro pedagogy. Učební text. Olomouc 2002; tíž: Etika zdravotní a sociální práce. Učební text. Olomouc 2004; tíž: Vybrané fyziologické ukazatele u pubescentů a adolescentů ve vztahu ke kardiovaskulárním chorobám. Odborný monografický svazek 4. In: Antropologický obraz populace moravských lokalit. Psychosomatické studie. Olomouc 2005; Goldmann, Radoslav (edd.): Vybrané kapitoly ze sociálních disciplín. Učební text. Olomouc 2006; Goldmann, Radoslav – Cichá, Martina: Možnosti prevence a depistáže kardiovaskulárních chorob u pubescentů a adolescentů. Homines Hominibus. Czlowiek – Edukacja – Kultura fizyczna – Zdrowie, 2007, č. 1 (3), s. 143–155; Mátel, Andrej – Goldmann, Radoslav – Cichá, Martina: Základné pojmy etiky. In: Mátel, Andrej (edd.): Etika sociálnej práce. Bratislava 2010, s. 6–20; tíž: Stručný prehľad vývoja a teorie etiky. In: tamtéž, s. 21–41; tíž: Úplatky a korupcia. In: tamtéž, s. 136–142; Kutnohorská, Jana – Cichá, Martina – Goldmann, Radoslav: Etika pro zdravotně sociální pracovníky. Praha 2011.
 - 43 Jedná se o následující zákony, vyhlášky a vládní nařízení, týkající se umělého přerušení těhotenství: 68/1957 Sb. – Zákon o umělém přerušení těhotenství; 129/1960 Sb. – Vyhláška ministerstva zdravotnictví o změně vyhlášky, kterou se provádí zákon o umělém přerušení těhotenství; 104/1961 Sb. – Vyhláška ministerstva zdravotnictví, kterou se provádí zákon o umělém přerušení těhotenství; 126/1962 Sb. – Vládní nařízení, kterým se zřizují interrupční komise a provádí zákon o umělém přerušení těhotenství; 95/1964 Sb. Vládní nařízení, jímž se mění vládní nařízení č. 126/1962 Sb., kterým se zřizují interrupční komise a provádí zákon o umělém přerušení těhotenství; 54/1966 Sb. – Vládní nařízení, jímž se mění vládní nařízení č. 126/1962 Sb., kterým se zřizují interrupční komise a provádí zákon o umělém přerušení těhotenství, ve znění vládního nařízení č. 95/1964 Sb.; 69/1973 Sb. – Nařízení vlády České socialistické republiky, kterým se částečně ruší vládní nařízení č. 126/1962 Sb., kterým se zřizují interrupční komise a provádí zákon o umělém přerušení těhotenství; 70/1973 Sb. – Nařízení vlády Slovenské socialistické republiky o zrušení vládního nařízení č. 126/1962 Sb., kterým se zřizují interrupční komise a provádí zákon o umělém přerušení těhotenství; 71/1973 Sb. – Vyhláška ministerstva zdravotnictví České socialistické republiky, kterou se provádí zákon č. 68/1957 Sb., o umělém přerušení těhotenství; 72/1973 Sb. – Vyhláška ministerstva zdravotnictví Slovenské socialistické republiky, kterou se provádí zákon č. 68/1957 Sb., o umělém přerušení těhotenství; 80/1980 Sb. – Vyhláška ministerstva zdravotnictví České socialistické republiky, kterou se mění a doplňuje vyhláška č. 71/1973 Sb., kterou se provádí zákon č. 68/1957 Sb., o umělém přerušení těhotenství; 141/1982 Sb. – Vyhláška Ministerstva zdravotnictví Slovenské socialistické republiky o změně a doplnění vyhlášky č. 72/1973 Zb., kterou sa vykonáva zákon č. 68/1957 Zb. o umelom prerušení tehotnosti; 66/1986 Sb. – Zákon České národní rady o umělém přerušení těhotenství; 73/1986 Sb. – Zákon Slovenskej národnej rady o umelom prerušení tehotenstva; 75/1986 Sb. – Vyhláška ministerstva zdravotnictví České socialistické republiky, kterou se provádí zákon České národní rady č. 66/1986 Sb., o umělém přerušení těhotenství. Viz Sbírka právních předpisů. Průvodce zákony ČR. [WWW dokument] <http://www.esipa.cz/> (stav k 29. 4. 2011).
 - 44 Průběhu bez zvýšených teplot či horeček.
 - 45 Odstranění.
 - 46 Prasknutí dělohy.
 - 47 Výběrově např. Bolek, Janusz – Remešová, Gerta: Riziko obezity. Karviná 1987; Remešová, Gerta: 130 let lázeňství v Darkově. Karviná 1996; táž: Gastronomické kukátko do lázní Darkov. Karviná-Darkov 1997 aj.

Vzpomínky Franka Sikory na dětství a mládí na Těšínsku

Jan Kubica

V této stati chci představit vzpomínky Franka Sikory, jednoho z prvních poválečných západoněmeckých diplomatů, který se rozhodl po ukončení své profesní kariéry zamyslet se nad svým životem formou memoárů.

Narodil se v roce 1924 ve Fryštátě v německé rodině soudního úředníka. Rodina žila do roku 1939 v Moravské Ostravě, krátce pobývala v Opavě a nakonec se usídlila v Litoměřicích, kde získal Sikorův otec místo ve státním zastupitelstvu. Frank Sikora se stal v Ostravě členem Hitlerjugend a v členství pokračoval rovněž v Litoměřicích, kde také složil maturitní zkoušku.¹ V 17 letech dobrovolně vstoupil do jednotky horských myslivců, jež byla součástí Luftwaffe, a v letech 1942–1944 byl nasazen ve Finsku do průzkumného oddílu výše uvedené jednotky. Po válce byl Sikora zajat Kanadany v severním Německu u Oldenburgu a jeho rodiče byli odsunuti z Československa.² Vystudoval na hamburské, mnichovské a curyšské univerzitě slavistiku a dějiny východní Evropy. V roce 1952 zakončil absolutoriem jednoroční studium tlumočnictví na univerzitě Georgetown ve Washingtonu, D. C., a poté jednoroční studium diplomatické služby na Správní vysoké škole ve Špýru. Roku 1953 začal působit v diplomatických službách, nejprve v Aténách, později v Londýně, Hongkongu, Paříži, Bruselu, Bělehradě, Varšavě, Soulu a Tel Avivu.³

Svou knihu vzpomínek vydal Sikora pod názvem *Als Deutscher unterwegs. Gelebte Zeitgeschichte (Jako Němec na cestách. Prožitá dějiny)* v roce 2006, tedy více než 20 let po odchodu do důchodu (1985). Tuto knihu je možno považovat za „autentickou“ autobiografii, protože v ní nejsou zřetelné náznaky fabulace.⁴

Frank Sikora vyrůstal převážně v multikulturním prostředí Moravské Ostravy, ale prázdniny každoročně trávil u příbuzných v Těšínských Beskydech, a tak poznal další specifickou oblast. V souvislosti s touto životní zkušeností odvozuje svůj původ od těšínských Slezanů.⁵

Sikora definuje ve svých memoárech svoji identitu nejprve kritériem jazyka. Od dětství však ovládal dva, resp. tři jazyky, a tak se jeví v tomto smyslu jeho identita jako multikulturní. Svědčí o tom následující citát: *Až do mých patnácti let bylo mé prostředí slovanské. Češtině a beskydskému „ponaszemu“, což znamená tolik jako v němčině „auf unsere Art“ [na náš způsob], jsem se naučil již jako dítě. Oběma nářečími jsem hovořil bez přízvuku.*⁶

Nápadně podobný vztah ke třem jazykům má Christl Lanz, pedagožka, která rovněž až

v důchodovém věku napsala své paměti. Christl Lanz pochází z Komorní Lhotky a v úvodu svých memoárů si klade otázku, v jakém jazyce má vzpomínat. Pochází z německo-polské rodiny a jako svůj mateřský jazyk uvádí němčinu. Začala ovšem navštěvovat polskou školu, kde působil její otec, a po druhé světové válce pokračovala ve studiu na polském reálném gymnáziu v Českém Těšíně. Německy se po válce z politických důvodů hovořilo jen u Lanzů doma. Češtinu se začala učit až v 18 letech v rámci studia na Univerzitě Palackého v Olomouci.⁷

Vypovídá o tom poválečná averze českých úřadů vůči německému jazyku nebo naopak uzavření všech polských škol poté, co bylo od podzimu roku 1939 Těšínsko připojeno k Říši a šest let se u Lanzů hovořilo jen německy.⁸ Výše uvedené skutečnosti svědčí o tom, že se zde užívání jazyků řídilo nejen jazykovou situací v rodině, ale rovněž situací politickou.

Vraťme se opět k Franku Sikorovi, který, jak vyplývá z výše uvedeného citátu, používal aktivně do svých 15 let tři jazyky – německý, český a „po našemu“. S rodiči žil sice v Moravské Ostravě, ale pobýval také pravidelně na Těšínsku, protože jeho otec pocházel z Jablunkova a matka z Frýdku.⁹

Po charakteristice Sikorovy vícejazyčné identity bude zajímavé zmínit jeho identitu, která se vztahuje k území, definujícímu jeho pojem vlasti. Pomůže nám k tomu následující citát: *Oblast, o které píš, není rajskou zahradou. Pro mne, který se zde v roce 1924 ve Fryštátu v Těšínském okrese narodil, to však byl ideál vlasti.*¹⁰

Je pochopitelné, proč Sikora svůj rodný kraj nepovažuje za ráj. Je všeobecně známo, že na přelomu 20. a 30. let minulého století se společensko-politická situace v této oblasti začala komplikovat. Jako kontrast k tomuto vývoji nám nabízí citát, jenž svědčí o tom, že dříve bylo možné tuto oblast považovat za „rajskou zahradu“: *Sedláci z hor přicházeli do vesnic, ženy prodávaly domácí máslo, sýr a tvaroh, drůbež byl nadbytek. Cikáni mohli v klidu putovat krajem, zasklívali rozbitá okna a drátovali hrnce. Trhy v menších městech byly v létě plné lesních plodů, které ženy a dívky nasbíraly v Beskydech, a na podzim přetékaly houbami. Lovci přinášeli zajíce a vysokou, pašeráci „šmuglovali“ z Polska čerstvé maso.*¹¹

Jako podobně ideální se jeví v Sikorových vzpomínkách rovněž jazyková situace v oblasti Těšínska v době rakouské monarchie. V následujícím citátu autor popisuje jistou přirozenou dělbou činností

podle národnosti: *Nebylo tomu tak, že si Němci, Poláci, Češi a Slováci vždy navzájem komplikovali život. V dobách, kdy se prosadil habsburský liberální model jazykové politiky, byla respektována vícejazyčnost a kulturní autonomie a vládla svornost. Tehdy se Němci věnovali správě, Poláci provozovali zemědělskou výrobu a chov skotu, Češi se zabývali obchodem a Slováci obhospodařovali beskydské salaše. Také činnost Židů všichni tolerovali, jejich hřbitovy nikdo nehanobil.*¹²

Sikora dále ve svých vzpomínkách zaznamenává zhoršení situace německé menšiny po roce 1918, tedy po vzniku samostatného československého státu. K tomu je však nutno poznamenat, že toto zhoršení pocítila i polská menšina, a tak se v národnostně smíšené oblasti Těšínska¹³ začínají projevovat etnické konflikty. V lednu roku 1919 došlo k tzv. „sedmidenní válce“, kdy československá armáda obsadila spornou část Těšínska.¹⁴

O necelých 20 let později obsadila polská armáda v prvních říjnových dnech roku 1938 nejprve město Český Těšín s okolím a následně obce mezi Českým Těšínem a Jablunkovským průmyslem včetně Jablunkova a Třince. Dále byl obsazen Fryštát s okolím, Karviná, Orlová, všechny obce Suché, Dolní Bludovice, Bohumín a okolí, Petřvald a Rychvald. Celý proces obsazování proběhl v první polovině října 1938.¹⁵ O rok později, po napadení Polska, obsadila tuto oblast německá armáda a došlo k jejímu připojení k říšské župě Horní Slezsko (Reichsgau Oberschlesien).

Jako další aspekt definování Sikorovy identity nám poslouží jeho pohled na původ otcových předků. Dokládá to tento citát: *Narodil jsem se v oblasti, která před rokem 1918 patřila k Rakousku. Můj otec byl soudní úředník. Rodina z otcovy strany zde žila po staletí. Můj otec vysledoval rodinnou linii v církevních matrikách až do třicetileté války. Když jsem se narodil, nevlastnila naše rodina již žádné pozemky. Přišla o ně v průběhu první světové války.*¹⁶

Autor uvádí, že se otcovi předkové věnovali chovu koní pro jízdní oddíly rakouské armády a své podnikání později rozšířili o statek a pivovar. Vznikl tak značný majetek, jenž byl však po roce 1900, vzhledem k dramatickým změnám hospodářské situace na Těšínsku, ohrožen, a tak starší sestry Sikorova otce odešly do Brazílie. Usadily se blízko města Curitiba v provincii Paraná. Tuto nově vzniklou kolonii obývali vedle německých přistěhovalců také polští kolonisté.¹⁷ Příbuzným se v novém působišti vedlo dobře a pravidelně posílali z Brazílie značné obnosy peněz ve zlatých markách. Tyto peníze spravovala německá banka, kterou však během hospodářské krize po první světové válce postihl bankrot.¹⁸

Následující citát rovněž svědčí o Sikorově identifikaci s historickým územím Těšínska, kde jeho

předkové sídlili po staletí: *Moje rodina pochází z otcovy strany z Jablunkova. Předkové mojí matky pocházejí z Frýdku, také z vévodství Těšínského. Náhrobní nápisy mých předků byly vyhotoveny na pěkných kovaných železných štítcích. Byly všechny v němčině s jednou výjimkou z 19. století. Mého otce ten polský nápis velmi znepokojoval.*¹⁹ Sikorova otce začal polský nápis znepokojoval zjevně od doby, kdy začala německá okupace Těšínska, a proto vyzval svého syna, aby ten nápis odstranil (k čemuž následně došlo). Autor si vzpomíná, že si otec tehdy připadal očividně trapně.²⁰

Toto pojednání ukončím pro Sikoru zvláštním zážitkem z doby, kdy se chystal dobrovolně narukovat do wehrmachtu. Stalo se to během jeho poslední návštěvy u příbuzných v Jablunkově v zimě roku 1941. V noci slyšel někoho křičet a následujícího dne se autor dozvěděl, co se stalo: *Začaly odvody synů „Volksdeutschen“ [etnických Němců]. Jeden z nich úpěnlivě prosil moje příbuzné, aby mu pomohli. Nechtěl do Wehrmachtu. Dokonce i na mne v mých sedmnácti letech to udělalo dojem, jak byl chlapec zoufalý. Neuměl skoro vůbec německy.*²¹

Tento citát svědčí o velmi problematické situaci lidí žijících v národnostně smíšených oblastech v době mimořádných historických společensko-politických procesů. Mladý Těšíňan ze sousedství patrně není jen odpůrcem vojenské služby v době války, ale zjevně také necítí sounáležitost s německou armádou, do které je však jako „Volksdeutscher“ povolán. Vedle absence emočních vazeb zde působí jako pádný argument jazyková bariéra. V uvedeném citátu rovněž kontrastuje s tímto Těšíňanem jeho současník, jenž na rozdíl od něj disponuje nejen vhodným jazykovým vybavením, ale i přesvědčením, že chce dobrovolně vstoupit do armády. Motivem jeho rozhodnutí, jak vyplývá z dalších Sikorových vzpomínek, je podílet se na vítězství německé armády.²² Tento aspekt a jeho případná analýza by si však zasluhoval samostatnou stať.

Náměstí ve Fryštátě, r. 1940,
Muzeum Těšínska

- 1 Kubica, Jan: Identitätsproblematik bei den deutschsprachigen Schriftstellern Horst Bienek, Ota Filip und Frank Sikora. In: Bartoszewicz, I. – Haľub, M. – Tomiczek, E. (edd.): Germanistik im interdisziplinären Gefüge. Acta Universitatis Wratislaviensis 3226. Germanica Wratislaviensia 130. Wrocław 2010, s. 101–111. Tamtéž.
- 2 Kubica, J.: Identitätsproblematik, s. 101–111; Kubica, Jan – Coufalová, Gabriela: Ausgewählte Werke der gegenwärtigen deutschen Schriftsteller. CD-ROM. Olomouc 2012, s. 20.
- 3 Kubica, Jan: Život ve třicátých a čtyřicátých letech dvacátého století v multikulturálních regionech střední Evropy na základě autobiografických próz německy píšících autorů – Ota Filip, Horst Bienek a dalších. Rukopis habilitační práce. Olomouc 2012, s. 138.
- 4 Sikora, Frank: Als Deutscher unterwegs. Gelebte Zeitgeschichte. München 2006, s. 33–35.
- 5 Bis zu meinem fünfzehnten Lebensjahr war mein Umfeld slawisch. Tschechisch und das in den Beskiden gesprochene „po-naszemu“, was etwa soviel bedeutet wie im Deutschen „auf unsere Art“, hatte ich schon als Kind gelernt. Beide Idiome sprach ich akzentfrei. Tamtéž, s. 7. Všechny citáty přeložil autor příspěvku.
- 6 Kubica, J.: Život, s. 139–140. Lanz, Christl: So etwa... Olomouc 2003, s. 7–8. Nach dem Krieg machte ich die Aufnahmeprüfung in die Quinta des Polnischen Realgymnasiums. Meine neuen Freunde und Freundinnen kamen alle aus polnischen Familien und sprachen entweder den schlesischen Dialekt, das sogenannte „Ponaschemu“, oder polnisch, also dominierte wiederum das Polnische. Deutsch wurde nur zu Hause gesprochen, weil meine Mutter das Polnische eigentlich nie richtig erlernt hatte. (Po válce jsem složila přijímací zkoušky do kvinty Polského reálného gymnázia. Moji noví kamarádi pocházeli všichni z polských rodin a hovořili buď slezským dialektem, tzv. „po našemu“, nebo polsky, a tak opět dominovala polština. Německy se hovořilo jen doma, protože se moje matka vlastně nikdy správně polsky nenaučila.)
- 7 Lanz, Ch.: So etwa, s. 7; Kubica, J.: Život, s. 140.
- 8 Sikora, F.: Als Deutscher unterwegs, s. 33.
- 9 Die Gegend, über die ich berichte, ist nicht der Garten Eden. Aber für mich, der ich dort 1924 in Freistadt im Kreis Teschen geboren wurde, war es der Inbegriff von Heimat. Tamtéž, s. 29.
- 10 Die Bergbauern kamen in die Dörfer, die Frauen verkauften die selbsterzeugte Butter, Käse und Quark, Geflügel gab es im Überfluss. Die Zigeuner zogen unbehelligt durch das Land, verglasten kaputtgegangene Fenster und flickten die Kochtöpfe. Die Märkte in den kleineren Städten waren im Sommer voll von Beeren, die von Frauen und Mädchen in den Beskiden gepflückt worden waren, und im Herbst quollen sie über von Pilzen. Wilderer sorgten für Hasen und Rehe, 'Pascher' schmuggelten aus Polen frisches Fleisch. Tamtéž.
- 11 Es ist nicht so, dass Deutsche, Polen, Tschechen und Slowaken sich gegenseitig das Leben immer schwer gemacht haben. In Zeiten, wo sich das liberale Modell der habsburgischen Sprachenvielfalt und kulturelle Autonomie geduldet wurden, herrschte Eintracht. Dann kümmerten sich die Deutschen um die Verwaltung, die Polen trieben Ackerbau und Viehzucht, die Tschechen waren im Handel tätig und die Slowaken bewirtschafteten die Almen in den Beskiden. Auch die Tätigkeit der Juden wurde von allen toleriert, ihre Friedhöfe wurden nicht geschändet. Tamtéž.
- 12 V soudním okrese Český Těšín s hořejšími částmi obcí žilo v roce 1921 asi 46 % Čechů a Slováků, 38 % Poláků, 13 % Němců a 2 % Židů. Viz Obyvatelstvo Slezska a Hlučínska v několika důležitějších směrech na základě sčítání lidu ze dne 15. února 1921 se zvláštním ohledem na předsedla sčítání lidu = Die Bevölkerung Schlesiens und des Hultschiner Gebietes in einigen wichtigeren Beziehungen auf Grund der Volkszählung vom 15. Februar 1921 mit besonderer Berücksichtigung der vorhergegangenen Volkszählungen. Opava – Troppau 1924, s. 328.
- 13 Petráček, Zbyněk: Polský a český hřích. Lidové noviny, 4. 9. 2009, s. 10.
- 14 Káňa, Otakar – Pavelka, Ryszard: Těšínsko v polsko-československých vztazích 1918–1939. Ostrava 1970, s. 240.
- 15 Geboren bin ich in einer Umgebung, die vor 1918 zu Österreich gehörte. Mein Vater war Justizbeamter. Meine Familie, die Vorfahren väterlicherseits, hatten seit Jahrhunderten dort gelebt. Bis zum Dreißigjährigen Krieg hat mein Vater die Familie in den Kirchenbüchern zurückverfolgt. Als ich geboren wurde, hatte meine Familie keinen Grundbesitz mehr. Er war im Verlauf des Ersten Weltkriegs verloren gegangen. Sikora, F.: Als Deutscher unterwegs, s. 27.
- 16 Tamtéž, s. 36.
- 17 Tamtéž, s. 37.
- 18 Aus Jablunkau stammt meine Familie väterlicherseits. Die meiner Mutter stammt aus Friedeck, auch im Herzogtum Teschen. Die Grabinschriften meiner Vorfahren waren auf schönen geschmiedeten Eisenschildern angebracht. Sie waren alle deutsch bis auf eine Ausnahme aus dem 19. Jahrhundert. Meinen Vater beunruhigte die polnische Inschrift sehr. Tamtéž, s. 34–35.
- 19 Tamtéž, s. 35–36.
- 20 Man hatte damit begonnen, unter den „Volksdeutschen“ die wehrfähigen Söhne einzuziehen. Einer von ihnen hatte meine Verwandten angefleht, ihm zu helfen. Er wollte nicht zur Wehrmacht. Sogar ich mit meinen siebzehn Jahren war beeindruckt, wie verzweifelt der Junge war. Er konnte kaum Deutsch. Tamtéž, s. 37.
- 21 Tamtéž, s. 51.

Boučková lokalita v Bystřici nad Olší

Petr Majer

Boučková lokalita se nachází v katastrálním území Bystřice nad Olší v obci Bystřice v okrese Frýdek-Místek. Jedná se o pravý nárazový břeh řeky Olše asi 250 m proti proudu řeky od mostu přes státní silnici směrem z Bystřice na Karpentnou. Z geologického hlediska se jedná o oblast podslezské a slezské jednotky. Ve výchozech se nalézá frýdecké souvrství (nejvyšší

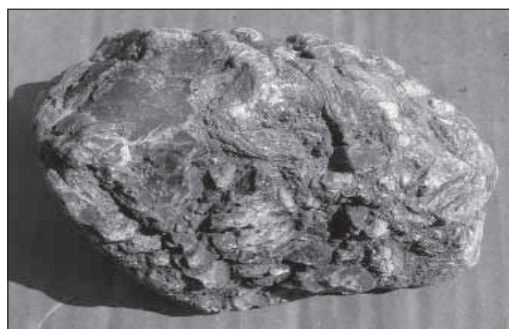
maastricht) a frýdlantské souvrství (paleocén–eocén) podslezské jednotky. Ve strženém pravém nárazovém břehu Olše vystupují šedé, vápnité jílovce frýdlantského souvrství s mohutným skluzovým tělesem s exotiky. Spolu se vyskytují pelity frýdeckého souvrství. Na lokalitě byla až dosud zjištěna nejbohatší asociace exotik v podslezské jednotce s četnými nálezy fauny. Všechny odkrývají náleží z geologického hlediska k podslezské jednotce. Tmavě šedé vápnité jílovce s polohami vápenců jsou intenzivně deformovány jako důsledek příkrovového nasunutí slezské jednotky na podslezskou. Jedná se o šedé, písčité jílovce, pískovce a slepence. Exotika reprezentují valouny fylitů, jemnozrnných slepenců, tmavošedých křemenů, pararul, okatých a dvojslídlných ortorul, žul, šedých devonských vápenců s faunou, šedých a tmavě šedých spodnokarbonských vápenců s faunou, pískovců a úlomků uhlí produktivního karbonu a další horniny. V pravém nárazovém

Boučková lokalita na pravém břehu řeky Olše v Bystřici, foto Petr Majer

břehu Olše vystupují šedé vápnité jílovce frýdlantského souvrství s mohutným skluzovým tělesem s exotiky.

Z nejčastějších hornin, které se v dané lokalitě nacházejí, jmenujme slepenec, slínovec, uhelný vápenec, pískovec, fylit a žulu. **Slepenec (konglomerát)** je zpevněná hornina složená z obalých valounků větších než 2 mm. Důležitým znakem je jejich zaoblenost (zpevněné směsi ostrohranných úlomků se nazývají brekcie). Valounky jsou v hornině stmeleny jemnějším materiálem, jenž vyplnil prostory mezi oblázky a postupem času ztvrdl, obvykle díky vysrážení tmelu. Tmel bývá obvykle kalcitový, křemitý nebo železitý. **Slínovec** je sedimentární jemnozrnná hornina (pelit), složená z jílových minerálů a vápnité složky. Je podobná jílovcu, ale zpravidla je pevnější a tvrdší. V případě uhelného vápence se jedná o černošedý jemný vápenec tmavě zbarvený rozptýlenými jemnými částicemi zuhelnatělé organické hmoty. Obsahuje často různé zkameněliny jako korály, zbytky lilijic a ramenonožce. Bývá velmi pevný a při roztloukání uvolňuje živichý zápach. **Uhelný vápenec** se původně usazoval v mělkém moři v období spodního karbonu. **Pískovec** je zpevněná klastická usazená hornina. Zjednodušeně lze horninu označit za pískovec tehdy, pokud podstatnou část tvoří zrna o velikosti 0,063–2 mm. Velmi časté jsou křemenné pískovce. Tato hornina vzniká stmelěním zrn (klastů) – obvykle křemene, živců a horninových úlomků (jako jsou např. silicity) – tmelem, který je velmi často karbonátový nebo železitý. Mezerní hmotě (např. jílovité) se říká matrix. Složení pískovce se liší podle zdrojové oblasti klastů a prostředí sedimentace. Pískovec mívá velmi různé barvy, od šedé přes žlutou až k červené, někdy může být i vícebarevný. Některé pískovce se snadno drojí a zvětřávají. **Fylit** je hornina, jež vznikla metamorfózou jílovité břidlice. Má břidličnatou strukturu, tj. rovnoběžně uspořádané ploché minerální částice. Fylit tvoří převážně minerály křemen, albit a sericit. Díky své břidličnatosti se velmi dobře štípe (a to deskovitě). Kvalitní fylity mohou být využity jako střešní krytina. Žula (granit) je hlubinnou vyvřelou horninou, jejími mineralogickými složkami jsou především živce (ortoklas a plagioklas), křemen, slídy (muskovit a/nebo biotit) a amfibol. Obsahuje často také malé příměsi magnetitu, granátu, zirkonu a apatitu. Granit je vzhledově velmi podobný některým dalším hlubinným vyvřelinám jako granodiorit, monzonit, syenit aj. Jednoznačně rozlišit se dají na základě minerálního složení a chemické analýzy.

Slepenec z Boučkovy lokality,
foto Petr Majer

Z bohaté fauny lze uvést především ramenonožce, korály *Favosites cf. goldfussi* D'ORBIGNY, *Alveolites suborbicularis* LAMARCK, *Amplexus sp.*, stromatopory *Amphipora cf. perversiculata* (LECOMPTE) aj. Z šedých a černých vápenců spodnokarbonského stáří pocházejí články lilijic, ramenonožci druhů *Pustula pustulosa* (PHILLIPS), *Antiquatonia hindi* (MUIRWOOD), *Echinoconchus elegans* MCCOY, *Gigantoproductus sp.*, korály druhů *Caninia cornucopiae* (MICHELIN), *Lithostrotion junceum* (FLEMING), dále ortokonní hlavonožci, drobní trilobiti, skořepatci, foraminifery aj. Ze šedohnědých pískovců a černých jílovců produktivního karbonu pocházejí hlavně zbytky flóry – rody *Sigillaria*, *Calamites*, *Stigmara*, kapradina *Neuropteris schlehani* (STUR) aj. Jílovce, pískovce a drobnozrnné slepence někdy obsahují vedle drobných foraminifer velké foraminifery rodu *Nummulites* – např. *N. partschi* Harpe, *N. aquitanicus* (DOUVILLÉ), drobná zoaria mechovek atd. Trilobiti, kteří byli nalezeni na výchozech u pravého břehu Olše, pocházejí z jemných, bituminózních, tmavošedých až černých vápenců. Trilobitový materiál pochází z exotického valounového materiálu slepencové facie podmenilitových vrstev podslezské jednotky (spodní eocén).

I když se již v roce 1993 diskutovalo o ochraně tohoto území, do dnešního dne se tak bohužel nestalo. Hned u mostu na státní silnici Bystřice–Karpentná je v letošním roce dokončována úprava levého břehu řeky Olše a tím dojde k uzavření přístupu a možnosti dalšího geologického výzkumu. S ohledem na výše uvedené by si však lokalita zařazení na seznam chráněných území zasloužila. Jistým způsobem by tím byla oceněna i práce jednoho z nejvýznamnějších českých geologů a paleontologů, prof. RNDr. Bedřicha Boučka, DrSc. (1904–1975), jenž zde prováděl intenzivní a velmi úspěšné výzkumy již počátkem 50. let minulého století.

Neúplná pygidia (zadečky)
trilobitů s původním
krunýřem z nálezů
zkamenělin v Bystřici;
Hörbringer, F. – Pek, I. –
Vaněk, J.: Karbonští trilobiti,
příloha

LITERATURA

Bouček, Bedřich – Příbýl, Alois: O podslezském paleogénu v okolí Bystřice n. O. a jeho exotických blocích, zejména uhelného vápence s faunou. Přírodovědecký sborník Ostravského kraje, 15, 1954, s. 220–235.
Hörbringer, František – Pek, Ilja – Vaněk, Jiří: Karbonští trilobiti z exotických valounů od Bystřice nad Olší. Časopis Slezského muzea, série A, 34, 1985, s. 269–272.

Ivanov Martin – Hrdličková Stanislava – Gregorová Růžena: Encyklopedie zkamenělin. Praha 2001.
Menčík, Eduard a kol.: Geologie Moravskoslezských Beskyd a Podbeskydské pahorkatiny. Praha 1983.
Řehoř, František – Řehořová, Milada – Vašíček, Zdeněk: Za zkamenělinami severní Moravy. Ostrava 1978.

Radim Jeř – David Pindur

Czechowicz, Bogusław: Dvě centra v Koruně. Čechy a Slezsko na cestách integrace a rozkolu v kontextu ideologie, politiky a umění (1348–1458). IMXI – České dějiny 3. Hradec Králové 2011, 331 s., ISBN 978-80-86829-60-9

Monografie známého slezského historika analyzuje vzájemné vztahy dvou největších zemí Koruny české – Čech a Slezska. Chronologickými mezníky jsou letopočty 1348, kdy král Karel IV. uvádí v život země Koruny české, a rok

1458, v němž byla volbou a korunovací Jiřího z Poděbrad narušena dosavadní posloupnost českých králů. Nejvíce pozornosti je přitom věnováno dvěma největším městům – Praze a Bratislavě – a jejich vzájemnému ovlivňování. Autor přitom zkoumá dané téma nejen z pohledu historika, ale fundovaně ho zasazuje do širších souvislostí v rámci dějin umění.

Šopák, Pavel a kol.: Paměť Slezska. Památky a pamětové instituce českého Slezska v 16. až 19. století. Slezsko: Lidé a země I. Opava 2011, 451 s., ISBN 978-80-86224-90-9

Výpravný katalog vydaný Slezským zemským muzeem je prvním výstupem ze široce koncipovaného projektu *Slezsko: Paměť – identita – region* financovaného Ministerstvem kultury ČR prostřednictvím

Programu aplikovaného výzkumu a vývoje národní a kulturní identity (NAKI), v jehož rámci se uskuteční šest tematicky zaměřených výstav. Každou z nich doplní rovněž tištěný katalog prezentovaných předmětů. Pilotní počín je věnován artefaktům, které utvářely a utváří „paměť“ na významné události, osobnosti či společenské jevy od konce středověku až do moderní doby. Autorsky se na přípravě katalogu podílelo 22 historiků, historiků umění a etnografů. Každé heslo doprovází kvalitní barevná fotografie a téměř vyčerpávající popis.

Polách, Radek: Karel I. Poslední český král a jeho cesta z Brandýsa nad Labem přes Nový

Jičín do Kolomyje v roce 1912. Nový Jičín 2012, 52 s., ISBN 978-80-87359-08-2

Katalog k výstavě vydalo Muzeum Novojičínska. Je koncipován jako připomenutí jednoho roku života arciknížete Karla, pozdějšího císaře a posledního českého krále, na základě zmapování jeho unikátní cesty na sklonku zimy

a začátku jara roku 1912 v čele 5. eskadrony 7. českého dragounského pluku z Brandýsa nad Labem do haličské Kolomyje. V jejím rámci pobyl ve dnech 16.–17. března s manželkou Zitou rovněž v Těšíně.

Grudniewski, Jakub – Kaczmarek, Ryszard – Węcki, Mirosław: Powstania Śląskie 1919–1920–1921. Uczestnicy – Pomniki – Rocznice. Katowice 2011, 139 s., ISBN 978-83-63031-00-8

Katalog ze stejnojmenné výstavy, uspořádané Státním archivem v Katovicích k 90. výročí hornoslezských povstání v letech 1919–1921 a plebiscitní kampaně, mapuje významnou kapitolu slezských dějin. Jejím důsledkem bylo přiznání části německého Slezska meziválečnému Polsku. Kromě chronologického vyličení událostí je větší část pozornosti věnována hmotným památkám, především pomníkům. Publikace je doplněna bohatou ikonografií.

Czernek, Przemysław: Modern. Szlakiem cieszyńskiej moderny. Cieszyn 2012, 120 s., ISBN 978-83-89835-57-4

Milovníci novější architektury a moderní kultury obou Těšínů získali díky nové publikaci vydané městským úřadem v polském Těšíně průvodce po pozoruhodných objektech, které vyrostly v posledních 100 letech na obou březích řeky Olše. Mnoho pozornosti je přitom věnováno meziválečné architektuře Českého Těšína, jež svou jedinečností těžce hledá paralelu v prvorepublikovém Československu. Publikaci vedle současných i dobových fotografií ilustrují realizované i neuskutečněné architektonické návrhy.

Města a obce Těšínska se představují

Vojkovice

Při severovýchodní hranici někdejšího frýdeckého panství se rozkládá malá zemědělská obec Vojkovice. Katastrem protéká řeka Lučina, potoky Šprochůvka, Holčina a umělý vodní kanál z řeky Morávky, vedený bývalým řečištěm potoka Račok. Kanál slouží spolu s Lučinou k napájení Žermanické přehrady. Sousedními obcemi jsou Nošovice, Dobratice, Dolní Tošanovice a Horní Domaslavice.

Počátky obce je možné hledat na konci 15. století. Poprvé se vyskytuje v písemných pramenech z počátku 16. století. Podle pověsti pochází název Vojkovic od vojáků, kteří zabezpečovali kupce na obchodní stezce z Frýdku do Těšína. Pravděpodobnější je však původ od jména jednoho z prvních osadníků Vojka – Vojslava. Voják jako mluvící znamení se dostal i na první obecní pečeť z roku 1700. Kolem roku 1518 dostal Jan Tluk z Tošanovic Vojkovice do zástavy od těšínského knížete Kazimíra II. († 1528). Následně byla ves připojena k frýdeckému panství. Podle urbáře z roku 1636 bylo v obci pouze 12 osedlých, k nimž náležel fojt, tři sedláci a osm chalupníků. K roku 1664 jsou doloženy dva mlýny (jeden byl součástí fojství, dnes restaurace Formanka) a panská kovárna. Na počátku 19. století žilo ve Vojkovicích ve 46 domech 278 obyvatel. V letech 1782–1787 prořadila katastr Vojkovic císařská silnice z Olomouce přes Lipník, Hranice, Nový Jičín, Frýdek a Těšín do Bílska (dnešní silnice II. třídy z Frýdku-Místku do Českého Těšína). O století později do obce dorazila železnice. Trať Kojetín–Bílko byla v úseku do Vojkovic zprovozněna 1. června 1888. Zastávka se původně jmenovala Vojkovice-Bukovice, po druhé světové válce Vojkovice pod Prašivou. Teprve roku 1958 se název zastávky změnil na dnešní Dobratice pod Prašivou, třebaže leží ve Vojkovicích.

Vojkovice citelně zasáhla polská okupace Těšínska na podzim 1938. Hranice mezi Československou republikou a Polskem procházela potokem Račok a rozdělila obec na dvě části. V záboru zůstala i budova školy a výuka musela být přesunuta do soukromých domů. Až do napadení Polska Německem v září 1939 zde byly organizovány ilegální přechody osob ohrožených nacistickým režimem do Polska. Po dobu druhé světové války zůstala hranice z podzimu 1938 nezměněna. Až do osvobození dělila protektorát Čechy a Morava od Německé říše. V letech 1980–1990 byly Vojkovice místní částí Dobré. Do konce roku 2007 spadaly Vojkovice pod farnost Dobrá, nyní jsou součástí farnosti Dobratice. Roku 1890 se dočkaly vysvěcení kaple Navštívení Panny Marie v blízkosti Vojkovického lesa u silnice na Frýdek. Stala se oblíbenou zastávkou poutníků k Panně Marii Frýdecké. Pískovcový kříž vedle kaple pochází z roku 1915, kdy nahradil starší dřevěný. Roku 1921 pořídil vojkovický rodák P. Petr Pavel Carbol portatyle (kamenná deska s ostatkem svatého) a v kapli mohla být sloužena první mše svatá. Na konci druhé světové války byla vážně poškozena výbuchem granátu v jejím interiéru. K opravě došlo v letech 1958–1959.

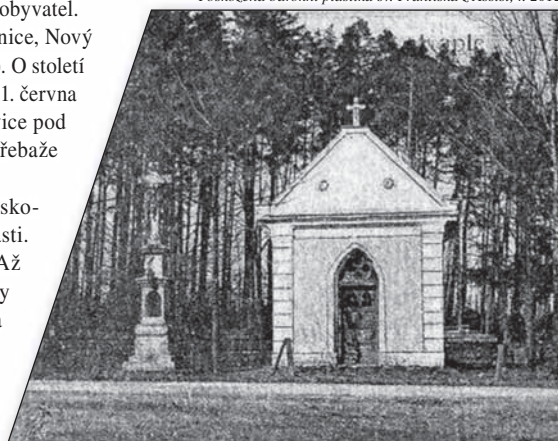
Z drobných sakrálních památek stojí za pozornost plastika sv. Františka z Assisi u silnice naproti č. p. 103. Pravděpodobně vznikla na počátku 18. století ve frýdecké kamenosochařské dílně Filipa Weissmanna. Je umístěna na novějším soklu z 19. století. Socha je bohužel poškozena a postrádá hlavu. U silnice do Horních Domaslavic v blízkosti č. p. 70 se nachází plastika populárního českého světce sv. Jana Nepomuckého z roku 1909.

Daleko za hranice Těšínska proslavil obec oblíbený žaludeční likér Vojkovská hořká. Místní tradice lihovarnictví sahá do první poloviny 19. století. Na Glesingerově statku č. p. 49 fungovala palírna, později továrna na likéry, ovocné šťávy a sodovou vodu B. Glesinger a synové. Vojkovská hořká se vyráběla z vybraných podalpských bylin bez použití umělých esencí. Těšila se velké oblibě zvláště v lázeňských městech a získala mnohá ocenění. Výroba byla zrušena po nástupu komunistického režimu v roce 1948. Teprve roku 1997 byla rozbořem zbytku likéru, nalezeného v restauraci U Zajíce v Hnojníku, znovu sestavena receptura Vojkovské hořké a obnovena výroba.

V současné době šíří slávu Vojkovic pivo. V roce 1999 přebudovali manželé Jana a Evžen Velcí hospodářskou část svého statku č. p. 10 na restauraci U Koníčka. Roku 2006 přistavěli minipivovar nabízející věhlasné kvasnicové pivo. V obci působí řada spolků. Organizací společenských a kulturních akcí se zabývá Společenský klub Vojkovice. Aktivní je kynologický klub, Myslivecké sdružení „Háj“ či sdružení dobrovolných hasičů. Roku 2006 byla uvedena do provozu část rychlostní silnice R48 z Dobré do Tošanovic, která prochází katastrem Vojkovic podél železniční trati.

Poškozená barokní plastika sv. Františka z Assisi, r. 2012

Kaple Navštívení Panny Marie, okolo r. 1920

Hostinec a minipivovar U Koníčka, r. 2012

Hostinec Rafaela Fírlý (dnes Formanka), zcela vlevo škola, okolo r. 1920

Adresa: Obecní úřad Vojkovice, Vojkovice 88, 739 51 Dobrá, tel.: 558 651 025, e-mail: vojkovice@applet.cz, www.vojkovice.eu • Starosta obce: Hana Sobková • Počet členů zastupitelstva: 9 (Sdružení nezávislých kandidátů – 7 mandátů, KDU-ČSL – 2) • Počet obyvatel k 30. 11. 2012: 612, z toho 305 žen a 307 mužů • Rozloha: 487 ha

